

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2022/1. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Megjelenik negyedévente * 2022. 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. PALLO JÓZSEF

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA
KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)
ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

Borítófotó: Bv. fotó

SZÁMUNK SZERZŐI

BÖSZÖRMÉNYI-HALÁSZ BENCE bv. őrnagy, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal, Jogi és Adatkezelési Főosztály, Helyi Biztonsági Felügyelet

DR. CSATÓ KORNÉLIA bv. ezredes, hivatalvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Hivatal

KOVÁCS MIHÁLY bv. ezredes, szolgálatvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálat

MOHÁCSI ZSOLT bv. őrnagy, mb. főosztályvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálat, Reintegrációs és Módszertani Főosztály

MURAKÖZY ERZSÉBET c. bv. őrnagy, vezető reintegrációs tiszt, Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

DR. SÁRKÖZY ISTVÁN jogász főreferens, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala

SOMOGYVÁRI MIHÁLY bv. ezredes, főosztályvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet

DR. SZÜCS ANDRÁS osztályvezető ügyész, Legfőbb Ügyészség

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelölni azt.

TARTALOM

CSATÓ KORNÉLIA:

Köszöntjük a 40 éves Börtönügyi Szemlét

5

A REINTEGRÁCIÓS KONFERENCIA ELŐADÁSAI

Előszó

7

KOVÁCS MIHÁLY:

A fogvatartottak reintegrációjának bemutatása a hazai börtönügy történelmi fejlődésén keresztül

9

Presentation of the reintegration of prisoners through the historical development of domestic prison

MOHÁCSI ZSOLT:

A fogvatartottak oktatása, a társadalmi visszailleszkedés támogatása

27

Education of detainees, support of social reintegration

SZÜCS ANDRÁS:

A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenysége a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész szemszögéből

43

The reintegration activity of the Prison Service from the perspective of the prosecutor responsible for the supervision of the legality of the execution of punishments and measures

SÁRKÖZY ISTVÁN:

A büntetés-végrehajtási szervezet tevékenysége az alapvető jogok biztosa megközelítésével

53

The activity of the Prison Service from the perspective of the Commissioner for Fundamental Rights

SOMOGYVÁRI MIHÁLY:

A kockázatelemzés keretei, valamint a szexuális bűnelkövetők kockázatelemzésének és kezelésének hazai gyakorlata

79

The Hungarian framework of risk analysis and the practice of risk analysis of sex offenders and their treatment

MURAKÖZY ERZSÉBET:

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet jóvátételi programjainak bemutatása a szabadulásra történő felkészítés jegyében

97

Presentation of the rehabilitation programmes of the Veszprém County Prison in preparation for release

TANULMÁNYOK

BÖSZÖRMÉNYI-HALÁSZ BENCE:

Az elektronikus információbiztonság alapvetései, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet információbiztonsági tudatosságának fejlesztési lehetőségei

111

Fundamentals of cyber security and opportunities for developing the information security awareness of the penitentiary organization

KÖSZÖNTJÜK A 40 ÉVES BÖRTÖNÜGYI SZEMLÉT

A Börtönügyi Szemle a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai, tudományos folyóirata, mely – névváltoztatással – negyven éve kiemelkedő szerepet tölt be a magyar tudományos közéletet meghatározó kiadványok között. A lap 1982 októberében indult, „Módszertani füzetek” címmel.

Az 1990. évi első lapszámunk az, amely már Börtönügyi Szemle címmel jelent meg. A kiadvány ekkor szemléletmódjában és szakmai programjában is megújult, hiányt betöltő, informatív, tudományos és szakmai alapokon nyugvó tanulmányok, cikkek jelentek meg benne.

A Börtönügyi Szemle rovatainak sokszínűségét jelzi, hogy az elmúlt évtizedekben teret biztosított többek között a rendszertudomány, az állam- és jogtudomány, a társadalomtudományok, illetve a természettudományok területeit kutató szakembereknek, oktatóknak, hallgatóknak. Az elmúlt 40 évben közel 1 700 tudományos publikáció, elemzés, hazai és nemzetközi jó gyakorlatot bemutató közlemény jelent meg a folyóiratban, melyek mára teljes körűen elérhetőek a világhálón. A büntetés-végrehajtás tudományos és szakmai történetének írott dokumentumai a szervezet múltjának, kultúrájának meghatározó elemei, melyek tisztelete és ismerete fejhajtás elődeink előtt.

Kiadványunk tartalmi, valamint külső és belső megjelenésének megújulása egyben új kategóriát is teremtett. Tematikus lapszámaink konferencia kiadványként való megjelenítése további hasznosulási lehetőséget biztosít az elhangzott előadásoknak, segítve ezáltal a szakmai felkészülést, illetve a kutatók munkáját.

A Börtönügyi Szemle elsődleges célja ma is, hogy lehetőséget teremtsen a büntetés-végrehajtásban dolgozók szakmai tevékenységének megismertetésére, a szakterület iránt érdeklődő kutatóknak, oktatóknak pedig tanulmányaik, cikkeik megjelenítésére.

Ezúton köszönöm szerzőink és a szerkesztőbizottság munkáját, mellyel hozzájárultak a kiadvány színvonalas megjelenéséhez.

*Dr. Csató Kornélia bv. ezredes, hivatalvezető
a kiadvány megjelenéséért felelős vezető*

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

Tisztelettel tájékoztatom, hogy a következő fejezetben – a 2021. október 29-én, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálatával – a bv. intézetek reintegrációs szakterületi munkatársai részére tartott, online szakmai konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata olvasható.

Várkonyi Zsolt Kristóf
főszerkesztő

Kovács Mihály

A FOGVATARTOTTAK REINTEGRÁCIÓJÁNAK BEMUTATÁSA A HAZAI BÖRTÖNÜGY TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉSÉN KERESZTÜL

Presentation of the reintegration of prisoners through the historical development of domestic prison

Napjainkban a magyar börtönügy egyik legmarkánsabb feladata a fogvatartott önbecsülésének és felelősségérzetének kialakítása, fejlesztése, a szabadulás utáni munkaerőpiaci és társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ezzel a bűnismétlési kockázatok csökkentése. Ez az összetett és több rétegből álló feladat a reintegrációs tevékenység. A büntetés fogalmának megjelenésétől hosszú út vezetett a tömlöcbe vetésen, a fegyintézetek megjelenésén keresztül, az 1960 elején megjelent nevelés fogalmán át, a ma használatos reintegráció meghatározásának kialakulásáig. Az érdemi hatások eléréséhez és a reintegrációs célok eredményességének fokozásához nélkülözhetetlen a büntetés-végrehajtás személyi állományának és az együttműködésbe vont külső szakembereknek az összehangolt szakmai tevékenysége. Ezen összetevők azonban még nem garantálják a pozitív kimenetelt, a sikerek eléréséhez motiválni szükséges a fogvatartottakat az önkéntességen alapuló aktív részvételre.

Kulcsszavak: bűnismétlési kockázatcsökkentés, reintegráció, együttműködés, eredményesség, motiváció

Nowadays, one of the most striking tasks of the Hungarian prison system is to establish and develop the detainee's self-esteem and sense of responsibility, and to promote the detainee's integration into the labour market and into society after the release, thus reducing the risk of recidivism. This complex and multi-layered task is the reintegration activity. There was a long way from the emergence of the concept of punishment through imprisonment, the appearance of prisons, and through the concept of education in the early 1960s, to the development of the concept of reintegration used today. Coordinated professional activity by prison staff and external professionals involved is essential to achieve meaningful effects and increase the effectiveness of reintegration goals. However, these components do not yet guarantee a positive outcome, and achieving success requires motivating inmates to participate actively on a voluntary basis.

Keywords: recidivism risk reduction, reintegration, cooperation, effectiveness, motivation

Bevezetés

A SARS-CoV-2 elterjedése következtében a 2020 márciusában hazánkat is elérő világjárvány megváltoztatta nemcsak a mindennapjainkat, de a szakmai tevékenységünk alakulására is hatással volt. A járvány elterjedésének megelőzése érdekében korlátozó intézkedések kerültek bevezetésre, minek okán elmaradtak azok a személyes találkozási lehetőségek, melyek megfelelő alapot teremthetnek az elméleti ismeretek megvitatására és a gyakorlati tapasztalatok megosztására. Ennek ellenére, a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben dolgozó, gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberekkel folytatott beszélgetések alapján számomra egyértelművé vált, hogy jelen időszakban is igény van egy olyasféle szakmai együtt gondolkodásra, ami lehetőséget teremt arra, hogy némi elméleti áttekintés mellett megismerjük egymás munkáját és bemutassunk olyan jó gyakorlatokat, amelyek alkalmasak lehetnek arra is, hogy több helyszínen megvalósuljanak. Az előbbiek figyelembevételével született meg az a gondolat, hogy szervezzünk egy olyan szakmai rendezvényt, ahol a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó munkatársaink és a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységét támogató más szakemberek megoszthatják a gondolataikat az érdeklődőkkel. Így történt, hogy a kor követelményeihez igazodó módon, online megvalósítással megszervezésre, majd megtartásra került az egyik legfontosabb feladatunkkal, a fogvatartottak reintegrációjával foglalkozó konferencia.

A reintegráció fogalmának meghatározása

A „reintegráció” fogalmát az új büntetés-végrehajtási törvény, közismertebb nevén a Bv. Kódex vezette be a köztudatba, felváltva ezzel a korábban alkalmazott „nevelés” kifejezést. A szabadságvesztés végrehajtásának célját a törvény úgy fogalmazza meg, hogy az nem más, mint „*az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon*”.¹

Amint az már a törvénytervezet miniszteri indoklásában is megfogalmazásra került, a reintegráció új fogalomként került be a jogszabályba, és a kifejezésnek magában kell foglalnia „*minden olyan programot, tevékenységet, mely elősegíti, támogatja a társadalomba történő visszailleszkedés hatékonyságát, a visszaesés esélyének minimalizálását, akár kizárását is. A reintegráció keretében nem szigorúan a büntetés-végrehajtási intézetben szervezett tevékenységekre kell fókuszálni, hiszen a bv. szervek más szervekkel együttműködve eredményesebben szolgálják a büntetés-végrehajtás céljának megvalósítását*”.²

1 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 83. § (1)

2 T/13096. számú törvényjavaslat a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

A reintegráció több olyan hasznos programra és elfoglaltságra is kiterjed, amelyek közül talán a leghangsúlyosabbak a fogvatartottak teljes körű foglalkoztatását is szolgáló tevékenységek, mint például az oktatás, a szakmaképzés és a munkáltatás. Az elítéltek szabadulás utáni újrakezdését ugyanis nagymértékben elősegítheti, ha a zárt intézeti keretek között felkínált lehetőségekkel élve nemcsak szakképzettséget, de a majdani szabadulást követő időszakban hasznosítható munkatapasztalatot is szereznek.

Az új büntetés-végrehajtási kódex tervezetéről szóló nemzetközi konferencián az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese úgy fogalmazott, hogy „*a büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatait a törvényi és a társadalmi elvárásoknak megfelelően – a fogvatartottak biztonságos őrzésével, a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom fenntartásával, jogállami elvek szerinti működésével és a bűnelkövetők társadalomba való visszavezetésével – teljesíti. Feladatunk, hogy a rendelkezésünkre álló reintegrációs eszközök mind sikeresebb alkalmazásával arra ösztönözzük az elítélteket, hogy szabadulásuk után beilleszkedjenek a törvénytisztelő állampolgárok közösségébe*”.³

A reintegrációba beletartozik minden olyan program és tevékenység, amely elősegítheti az elítélt társadalomba történő visszailleszkedését, továbbá speciálprevenzív célt is szolgál, vagyis törekszik az elítéltet visszatartani újabb bűncselekmény elkövetésétől.⁴

Az előbbiek tükrében a reintegráció kifejezés magában foglalja annak előfeltételét, miszerint az elítéltek esetében a szabadságvesztés-büntetést megelőzően fennállt egy olyasféle integráltság, ami a börtönévek után – köszönhetően a bv. intézetekben folytatott reintegrációs tevékenységnek –, megfelelő szabadulásra felkészítés mellett folytatható. Ugyanakkor, amint azzal az Albert Fruzsina – Bíró Emese szerzőpáros által írt tanulmány is foglalkozik, az esetenként egyébként is halmozottan hátrányos helyzetű börtönpopuláció nagy hányadát érinti a társadalmi kirekesztődés, a marginalizálódás, továbbá különféle gazdasági, társadalmi és kulturális hátrányok is jellemzik az érintetteket, amit ráadásul a szabadulás utáni stigmatizáltság csak tovább nehezít. Épp ezért az angolszász szakirodalom a „*reintegration*” kifejezés helyett a „*re-entry*” kifejezést használja gyakrabban.⁵

Az iménti gondolatmenetet erősíti a reintegráció Ruzsonyi Péter általi, kriminálpedagógiai megfogalmazása, mely szerint „*a reintegráció olyan ernyőfogalom, amely tartalmában – a különböző szakterületek tevékenységi körének megfelelően – jelentős különbségeket jelenít meg, ugyanakkor lényegi jellemzője, a kiszorult vagy marginalizálódott egyén közösségbe történő visszakerülésének elősegítése*”.⁶

3 Schmehl J. (2013) p. 18.

4 Belovics E., Vókó Gy. (2014) p. 249.

5 Albert F., Bíró E.: A sikeres reintegráció

6 Ruzsonyi P. (2014) p. 188.

A fogvatartottak büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadását követően megtörténik az érintettek felmérése, reintegrációs tiszt, pszichológus, egészségügyi szempontból egyaránt, majd a befogadó részleg vezetője az elítélt együttműködésével kialakítja és rögzíti az egyéniesített fogvatartási programtervet.⁷

A reintegrációs célok érvényesüléséhez ugyanakkor nélkülözhetetlen a fogvatartottak önkéntességen alapuló, aktív részvétele, valamint a velük foglalkozó büntetés-végrehajtási szakemberek, a különféle szakterületekhez tartozó büntetés-végrehajtási intézeti munkatársak összehangolt szakmai tevékenysége. Ezzel együtt azt hiszem, leszögezhetjük, hogy minden, ami a befogadás pillanatától kezdve egy fogvatartottal a büntetés végrehajtása alatt történik, a szabadulásra való felkészítést szolgálja. Személyes véleményem szerint minden egyes fogvatartott – mint egyén – tekintetében azt a minimális célkitűzést kell szem előtt tartani a vele való foglalkozások során, hogy figyelembe véve a befogadaskor az esetében elvégzett állapotfelmérések eredményét, a szabadulás pillanatában se mentális, se fizikális téren senki ne legyen rosszabb állapotban, mint a fogvatartása kezdeti szakaszában.

Az előbbiek megvalósítása érdekében az elítélteket tehát be kell vonni az adott büntetés-végrehajtási szerv által biztosított és felkínált általános vagy egyéniesített reintegrációs tevékenységbe, melynek során törekedni kell az érintett személy önbecsülésének és felelősségérzetének kialakítására, fejlesztésére, illetve a szabadulása után a munkaerőpiaci és a társadalmi életbe való beilleszkedésének elősegítésére. De nem volt ez mindig így, ezért tekintsük át, hogy milyen úton jutottunk el idáig...

A büntetések történelmi áttekintése

A büntetés fogalma és gyakorlati alkalmazása nagyjából egyidős a társadalmakkal, és tükrözi az adott kor történelmi és gondolkodásbeli sajátosságait. Ahogy Földvári megfogalmazta, „Amióta a társadalomban, kisebb-nagyobb közösségekben él az ember, kénytelen tekintettel lenni másokra. Alkalmazkodnia kell másokhoz; ezt várják tőle embertársai. Ezek a várakozások az idők folyamán megszilárdultak, szabályokban rögzültek. E normák lényegében az emberek viselkedésére vonatkoznak, ezért ezeket viselkedési szabályoknak nevezzük. Kezdetben e szabályok csak az emberek tudatában éltek. A társadalom egyes tagjai tisztában voltak azzal, mit várnak tőlük a többiek. Ha nem aszerint viselkedtek, helytelenítették magatartásukat, megvetették, esetleg ki is közösítették őket”.⁸

7 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 95. § (3)

8 Földvári J. (1997) p. 19.

A szabadságvesztésnek – mint büntetésnek – az ókorig visszanyúló gyökerei vannak, azonban a funkciója a ma ismerttől igencsak eltért. Az ókorban és a középkor első felében a szabadságelvontást lényegében csak azért alkalmazták, hogy a gyanúsított tárgyalása és kihallgatása biztosított legyen.⁹

Az első börtönügyi rendeletek megalkotása II. Theodosius keletromai és III. Valentinianus nyugatrómai császár nevéhez fűződik, akik 429-ben elrendelték az összes addigi császári rendelkezés összefoglalását I. Constantinustól kezdve. Ennek eredményeképpen a Codex Theodosianus 439. január 1-jével lett hatályos.¹⁰ Ezt követően az I. Justinianus bizánci császár által megbízott jogtudós csapat összegyűjtötte és rendszerezte a Kr. u. 2. század elejétől egészen I. Justinianus uralkodásáig hozott császári rendeleteket, és kiadásra került a Codex Justinianus. A hivatkozott törvénygyűjtemények célja az volt, hogy a börtönök fenntartását, működését szabályozzák, egyben intézkedtek a felügyeletről és az ellenőrzésről is.¹¹

Amint arról Belovics Ervin és Vókó György is megemlékezett, Magyarországon a szabadságvesztésnek már Szent István Törvénykönyvében is nyoma volt, ugyanis megfogalmazásra került benne, hogy aki pénteken húst eszik, annak egy hétig kell bezárva böjtölnie. Szent László pedig úgy rendelkezett, hogy „*Oly esetben, ha nemes embert rokonai lopáson érnek, nem kell őt eladni, hanem vessék a tömlöc fogságába. Aki kivont karddal embert öl, vessék a tömlöcbe és vagyonát osszák szét.*”¹²

Írásbeli emlékek alapján már a XI. századtól beszélhetünk börtönbüntetésről, azonban a feudalizmus korában még ismeretlen volt a mai szabadságvesztés-büntetés, a börtönök eleinte elsősorban egyfajta vizsgálati fogságot és biztonsági célokat szolgáltak, a vizsgálati foglyokat ekkortájt pincékben, városfalak tornyaiban vagy várak kazamatáiban, láncra verve helyezték el. A középkorban alapvetően a várak és az erődítmények tömlöcei szolgálták börtönként. Ahogy azt Mezey Barna is leírja, jelentésében egyébként a tömlöc volt az a helyszín, ahol a gyanúsítottat, vádlottat vagy elítéltet fogva tartották. Erre utal latin megfelelőjének („carcer”) tartalma is, ugyanis a XI-XV. századokban a „carcer” egyértelműen a tömlöc szinonimája, a „temlech” kifejezés „carcer” értelemben volt használatos. A tömlöc nem büntetési, hanem büntetés-végrehajtási helynek számított, és minden fogvatartás céljául szolgáló szoba, zárka, pince, kazamata közös elnevezését foglalta magában, függetlenül a végrehajtás minőségétől. A későbbiekben a bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott egyre durvább fellépés, a tortúra, a kínzás börtönbe

9 Vókó Gy. (2013) p. 23.

10 A jog kodifikálása (http://www.romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/romai_kozigazgatas_csaszarkori_attekintese/a_csaszari_kozigazgatas/keso_romai_jog_es_adminisztracio/cikk/a_jog_kodifikalasa)

11 Pál L. (1976) p. 16-17.

12 Belovics E., Vókó Gy. (2014) p. 24.

telepítése, illetve a büntetés-végrehajtás brutalizálódása a tömlöcöt a sanyargató jelleg felé mozdította el, és a XVI-XVII. századra a tömlöc – ami a kínzások és a halálos szenvedés színhelyét jelentette – a legsúlyosabb börtönfokozatok előzményévé vált.¹³

Az első országos jellegű fegyintézetet Mária Terézia főkancellárja, gróf Esterházy Ferenc létesítette a saját birtokán, az általa adományozott épületekben, a Pozsony melletti Szempczen. A fenyítőház 1772. szeptember 4-étől fogadta az oda beutaltakat. A Helytartótanács által kibocsátott rendeletek alapján működő intézmény irányításáért felelős igazgató munkáját az ellenőr és a különböző feladatokat ellátó felügyelők, a tanító, a lelkész, a seborvos, valamint az élelmező segítette, míg az őrzési feladatokra a káplárt és a közlegényeket a pozsonyi katonai főhadparancsnokság állományából rendelték ki. Érdekesség, hogy az ellátásért és az őrzésért minden egyes fogvatartottnak fizetnie kellett. Az 1780-ban Tallósra, majd 1790-ben Szegedre áthelyezett fenyítőház működése végül 1832-ben szűnt meg, a megnövekedett rabtartási költségekre hivatkozva.¹⁴

Az 1840-es évek elején három korai gondolkodó, báró Eötvös József Károly Bertalan Adalbert, Szemere Bertalan és Kossuth Lajos mellett liberálisok (mint például Balla Károly, Bölöni Farkas, Lukács Mór) karolták fel újra a büntetés-végrehajtás ügyét, és elkészült egy új börtönügyi törvényjavaslat, mely tíz börtön felállítását illetően foglalt állást. A felsorakoztatott érvek ellenére a bécsi kancellária a javaslatot elutasította.

Az 1848-1849-es szabadságharc bukását követően, 1852-1860 között Magyarországon hatályba léptették az osztrák birodalmi büntető törvénykönyvet, melynek központi büntetési neme a szabadságvesztés volt, amit az igazságszolgáltatás gyakran alkalmazott is. A jelentősen megnövekedett elítélt létszám befogadására azonban nem volt elegendő férőhely, ezért 1854-ben a Habsburg-kormányzat állami fegyintézetek felállításáról hozott döntést. A probléma megoldására gyors és olcsó megoldást kerestek, ezért – a legkézenfekvőbb módon – már meglévő objektumok (várak, katonai erődök és más középületek) átalakításával valósították meg a célokat. Így lett fegyintézet 1854-1858 között az azt megelőzően katonai erődítményként működő Lipótvár, Illava és Munkács vára, továbbá a váci nemes ifjak kollégiumának épített intézet, illetve Márianosztrán az egykori pálos rendi kolostor. Hozzájuk csatlakozott 1857-től Erdélyben az egyetlen, eleve fegyintézetnek épített nagyenyedi és a már 1786-tól „provinciális” börtönként működő szamosújvári intézet, valamint Horvátországban a Lepoglavan található, szintén pálos rendi kolostor és a zágrábi erőd.¹⁵

13 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 36.

14 Estók J.: A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere, 1867-1945

15 Estók J. (2013) p. 32.

A kiegyezést (1867) követő időszakra a modern polgári igazságszolgáltatás kialakításának igényével fellépő igazságügyi kormányzat európai léptékű törekvései voltak a jellemzőek. Jelentős költségvetési támogatással történtek épületbővítések, valamint a személyzet bérezését is nagymértékben megemelték.

Az első magyar büntető törvénykönyv, amely tartalmazta a szabadságvesztésre és annak végrehajtására vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, a magyar büntetőjogtudomány kiemelkedő alakja, Csemegi Károly – jogász, kúriai tanácselnök – nevével összeforrott 1878. évi V. törvény, az ún. Csemegi-kódex volt, ami a szabadságvesztést öt különálló nemét (fegyház, államfogház, börtön, fogház, elzárás) határozta meg. A kódex különösen nagy hangsúlyt fektetett az elítéltek fokozatos társadalomba történő visszavezetésére, ennek érdekében „*az életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélt büntetési 10. évének eltelte után*” és amennyiben „*szorgalmuk, valamint jó viseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak [...] büntetésük hátralévő részének kitöltése végett, közvetítői intézetbe szállíttatnak, ahol szintén munkával foglalkoztatnak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek*”.¹⁶

A Csemegi-kódexben foglaltak érvényesülése céljából a szabadságra bocsátás elé beiktatott ún. közvetítő intézetek közül 1883-ban létesítették a kishartai mezőgazdasági jellegű közvetítő intézetet. Két évvel később, 1885-ben adták át rendeltetésének a csillagrendszerben épült Szegedi Kerületi Börtönt, majd 1886-ban megnyitották a Sopronkőhidai Fegyintézetet, illetve ugyanebben az évben kezdte meg működését a főváros által ingyen felajánlott telken – ugyancsak csillagrendszerben – épített Budapesti Gyűjtőfogház. 1892-ben készült el a Budapesti Törvényszéki Fogház, közismert nevén a „Markó”, és 1896-ban létesítették a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézetét, amely az 1906-os újjászervezése során kapta meg az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézet nevet.¹⁷

Az 1920. június 4-ei trianoni békeszerződésig a börtönhálózat kilenc országos fegyintézetből, hatvanöt törvényszéki és háromszáztizenöt járásbírói fogházból állt, melyek férőhelyszáma megközelítőleg 17 000 fogvatartott elhelyezésére volt alkalmas, míg a magánzárkák helyek száma közel 2 700 volt. A háború utáni területrendezés következtében a magyar büntetés-végrehajtás elveszítette a lipótvári, az illavai és a nagyenyedi fegyintézetet, továbbá negyvenkét törvényszéki és kétszáz járásbírói fogházat, és az ugrásszerűen megnövekedő kriminalitásra, valamint a börtönügyi igazgatásban bekövetkezett átmeneti zavarodottságra tekintettel, a büntetés-végrehajtási szervezet rendkívüli körülményekkel volt kénytelen szembenézni. A megcsonkított ország területére eső letartóztatottak száma megduplázódott, a büntetés-végrehajtási

16 Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére (2020) p. 70.

17 Estók J. (2013) p. 38.

intézetek túlszűfoltta váltak, aminek természetes velejárója volt az ellátási körülmények romlása, az élelmezési problémák, a ruha- és munkaanyag, illetve a fűtés hiánya, és nem utolsósorban az őrszemélyzet kimerültsége. Mindez tovább mélyítette a „börtönügyi depressziót”, és figyelembe véve, hogy a leszerelt hadsereg számos tisztjét a börtönök élére helyezték, a börtönélet erőteljes katonai vonásokat öltött.¹⁸

A második világháború befejezését követő időszakról Vókó György azt írta, hogy ekkor történt meg a fasiszta maradványok következetes felszámolása, aminek az állt a háttérben, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány első intézkedései között ott szerepelt a jogrend helyreállítása és a számonkérés jogi feltételeinek a megteremtése. Egy újszerű büntetés-végrehajtási rendszer kialakítását megelőzően ekkor a legfontosabb feladat a romok eltakarítása, a gazdaság beindítása, valamint az új társadalmi rendszer kiépítése volt. Az ideiglenes kormány ugyanakkor 1945. január 25-én a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonására ún. népbíróságokat hozott életre, melyek mellett – a köztörvényes bűncselekmények elbírálására – párhuzamosan működtek a „rendes” bíróságok is. A népbírósági jog a Csemegi-kódexben ismert fegyház és börtön mellé rövid időre beépítette az ítélkezési gyakorlatba az internálás és a kényszermunka-büntetés intézményét, ezzel együtt az 1140/1945. ME sz. rendelet – majd az azt törvényi szintre emelő 1945. évi VII. törvény – eltörölte a fogházat és az internálást mint büntetést, viszont új büntetési nemként bevezette a munkatáborban végrehajtandó, életfogytig vagy határozatlan időre kiszabható kényszermunkát. Az ezt követő időszakban hatályba lépő jogszabályok értelmében az elítélteket az újjáépítés érdekében szükséges bármely közérdekű munkára igénybe lehetett venni, az internálás államigazgatási kényszerintézkedésként a rendőrség hatáskörébe került, eltörölték az államfogház-büntetést, meghatározták a kényszermunka végrehajtási szabályait, továbbá megfogalmazódott az elítéltek demokratikus szemléletű nevelésének és a társadalomba való beilleszkedésre alkalmassá tételének az igénye.¹⁹

Amint azt Vókó György az MTA doktori értekezésében is megfogalmazta, 1947-ben az igazságügy-miniszter rendeletben rögzítette, hogy „a letartóztatott bárminemű bántalmazása vagy vele szemben testi fenyegetés alkalmazása szigorúan tilos.” Aztán 1948-ban egy igazságügy-miniszteri utasítás eltörölte a leláncolás és a lábtilincs fenyegetési eszközként történő használatát, és az elítéltek éjjel-nappali megbilincselését mint fizikai szenvedést okozó és lealacsonyító intézkedéseket. Ebben az időszakban a büntetés-végrehajtás legfőbb feladata a biztonságos őrzés volt, emellett a munkatáboroként kijelölt büntetőintézetekben elhelyezettek esetében nagy hangsúlyt fektettek a kényszermunka jellegű munkáltatásra, azonban a zsúfoltságra tekintettel már 1946-ban sem lehetett biztosítani a fogvatartottak munkával történő folyamatos ellátását. Az igazságügyi

18 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 122.

19 Vókó Gy. (2013) p. 32.

kormányzat ennek ellenére 1947-től azt az álláspontot képviselte, hogy a büntetés-végrehajtás nem lehet veszteséges az állam számára, ezért beillesztették a rabmunkáltatást a tervezettségbe, és a részlettervek kidolgozása és végrehajtása céljából az Igazságügyi Minisztérium szervezetén belül létrehozták a Gazdasági Igazgatóságot.

1948-ban az elítélteket foglalkoztató – főképpen bútór-, textil- és cipőipari tevékenységet végző – vállalatok államosításra kerültek, és különváltak a büntetés-végrehajtási intézetektől, de a megfelelő számú munkaerőt biztosítani kellett a részükre. Állampusztán, Nagyfán, Annamajorban, Márianosztrán, Aszódon és Vácon mezőgazdasági jellegű munkáltatás zajlott, de a járásbírói fogházak megszüntetését követően az országos jellegű büntetés-végrehajtási intézetek egyre növekvő zsúfoltsága nehézségeket okozott.²⁰

Lőrincz József és Nagy Ferenc a hazai börtönügyet bemutató művében megírta, hogy 1951. január 1-jén lépett hatályba az 1950. évi II. törvény (Bt.), ami csupán egyféle szabadságvesztést ismert, a „börtönt”. A módosítás miniszteri indokolása a Csemegi-kódex büntetési nemeinek szükségtelen sokaságát fogalmazta meg, de valódi oka az egyre növekvő létszámú fogvatartotti populáció akadálytalan munkára irányításának szándéka volt. Az igazságszolgáltatás akkortájt ugyanis az elítélteknek hazai történelmünkben példátlan tömegét zúdította a börtönökre, egyes források szerint 1952 tavaszán számuk mintegy hatvanezerre duzzadt. Ez a létszámemelkedés szükségessé tette az intézményi rendszer mielőbbi bővítését, ezért folytatódott a szovjet modell alapján már 1949-ben megkezdett, ún. „nyitott végrehajtási helyek” (gyárak, üzemek, bányák stb.) átadása a büntetés-végrehajtási szervezet számára, minek eredményeképpen 1952 végére már szinte az egész országot behálózták az őrparancsnokságok, illetve a munkahely-parancsnokságok. Az elítélteknek csak egy kisebb hányadát tartották fogva a zárt intézetekben és munkáltatták a büntetés-végrehajtási intézetekhez tartozó vállalatoknál, valamint az állami rabgazdaságok területén. Ezzel szemben mintegy negyvenöt helyen dolgoztattak fogvatartottakat például ipari létesítmények építkezéseiben (Lábatlan, Almásfüzitő, Tiszalök, Csepel stb.), középületek létesítésénél (például a miskolci és a veszprémi egyetem), illetve felújításánál (például Buda vára), bányákban (Oroszlány, Recsk, Komló, Várpalota stb.), továbbá számos más ipari és mezőgazdasági jellegű közmunkán.²¹

1949-1950-ben a büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának teljes cseréjére került sor. Az új személyzet nem az előképzettség és a szakmai rátermettség alapján, hanem legfőképp a politikai megbízhatóság kritériumai szerint került kiválasztásra, és ők, valamint az elítéltek mint politikai ellenfelek álltak egymással szemben. Az őrszobákban kihelyezett – a zsidó származású honvédelmi miniszternek, a Rákosi-korszak

20 Vókó Gy. (2010) p. 83-84.

21 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 38.

meghatározó személyiségének, Farkas Mihálynak tulajdonított – parancsoló jelmondat, a „*Ne csak őrizd, gyűlöld is!*” gyakorlatában elterjedt az elítéltekkel szembeni durva, embertelen bánásmód. Ebben az időszakban különösen az Államvédelmi Hatóság által átvett börtönökben élték át a többségükben a politikai terror ártatlanul bebörtönzött áldozatai a magyar börtönügy legsötétebb és legsúlyosabb éveit.

Az 1950-es évek első felében lényeges változás következett be, ugyanis a börtönügy szervezete a Belügyminisztérium felügyelete alá került, majd központi irányításra létrejött a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP). 1955-ben kiadták a Büntetés-végrehajtási Szabályzatot, amely kimondta, hogy a szabadságvesztés-büntetést büntetés-végrehajtási munkahelyen vagy börtönben kell végrehajtani, a börtönöket pedig négy csoportba sorolta be, ezek az országos börtönök, a megyei börtönök, a körzeti börtönök és a járási börtönök voltak. A szabályzat előírása szerint: „*Valamennyi büntetés-végrehajtási szerv felett a Büntetés-végrehajtási Parancsnokság útján a belügyminiszter gyakorol főfelügyeletet.*” Alapelveként került továbbá rögzítésre, hogy a végrehajtás célját a rendszeres munkáltatás és oktatás eszközeivel kell érvényre juttatni.²²

Az 1960-as években megkezdődött a hazai börtönügy történetének új szakasza. 1960 elején lépett hatályba az 1959. június 30-án kiadott 8/1959. BM sz. utasítás, amely a büntetés-végrehajtás két fő feladatának jelölte meg a letartóztatottak őrzését és nevelését. A rendelkezés ugyan még egyfajta politikai küldetésnek hátrányosan diszkriminálta az „osztályidegeneket”, de áttörést jelentett, hogy megteremtette az elítéltek nevelésének elvi-szervezeti feltételeit. A letartóztató intézetekben 1960. január 1-jei kezdettel létrehozták a nevelési szolgálatot, országosan mindösszesen 124 fővel. A nevelői állományt volt politikai tisztekből és felkészültebb körletparancsnokokból választották ki, ezzel egyidejűleg a nevelési szolgálat irányítására a BvOP szervezeti egységeként létrejött a Nevelési Osztály, ezen belül az instruktori és a sajtó alosztály, továbbá előírták azt is, hogy minden 100 letartóztatott nevelésével 1 nevelő foglalkozzon.²³

1965 végén az MSZMP Politikai Bizottsága a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének vizsgálatát követően megállapította, hogy a rendszer nem szolgálja megfelelően a bűnmegelőzést, rámutatott a jogi szabályozás hiányosságaira, továbbá arra, hogy személyi állományának létszáma és felkészültsége elégtelen, kidolgozatlanok az elítéltekkel való differenciált bánásmód és nevelés elvei, illetve módszerei, és a börtönök tárgyi feltételei sem alkalmasak a végrehajtás céljának megvalósításához. A vizsgálat eredményeként megjelent a büntető törvénykönyv módosításáról szóló 1966. évi 20. törvényerejű rendelet, melyben a jogalkotó további, a biztonsági és az átnevelhetőségi

²² Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 135.

²³ Lőrincz J.: A Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti vázlata

szempontoknak megfelelő differenciálást vezetett be azzal, hogy a szabadságvesztés-büntetésnek a korábbi két fokozata helyett már négyet (szigorított börtön, börtön, szigorított bv. munkahely, bv. munkahely) állapított meg. Ezzel egyidejűleg – a büntetés-végrehajtási jog jelentős állomásaként – Magyarország történetében először olyan törvényi szintű szabályozás jelent meg (az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet), amely a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás szabályait a nyilvánosság számára is megismerhetővé tette. A hivatkozott szabályozás a szabadságvesztés végrehajtásának jogilag is rögzített céljaként az elítéltek átnevelését és morális átalakítását tűzte ki, továbbá szemléletében egy minőségi áttörést képviselt azzal, hogy az elítélteket nemcsak kötelezettségekkel terhelte, hanem jogokkal is felruházta. A törvényerejű rendelet a nevelést tette a büntetés-végrehajtás központi feladatává, és a jogszabály miniszteri indokolása azt fogalmazta meg célkitűzésként, hogy az elítélt személyisége az átnevelési folyamat eredményeként átalakuljon, és szabadulása után törvénytisztelő állampolgárrá váljon.²⁴

Az előbbieket követő időszakban a börtönügyet – meglévő gondjai mellett – jelentősen megterhelték a szakmailag előkészítetlen kormányzati döntésekből született intézkedések, melyek meghozatalakor a döntéshozók nem vették figyelembe a büntetés-végrehajtási szakemberek jelzéseit, viszont a megvalósítás gyakorlati nehézségeit már a büntetés-végrehajtás számlájára írták. Mindezek ellenére az 1970-es évek közepétől – a börtönügy belső tartalékaira alapozva – megkezdődött egy olyan humanizációs folyamat, amely elősegítette a magyar börtönviszonyok európai irányultságú fejlődését. A fellendülő börtönügyi tudományosság, valamint a korszerűsítés irányába ható gyakorlati tapasztalatok felhasználásával megkezdődtek azok a kodifikációs munkálatok, melyek eredményeképpen hatályba lépett a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet, mely célként rögzítette azt, hogy „*az elítélt szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől*”. A törvényhozó az előbbieket elérését két eszközzel, „*a joghátránnyal és a neveléssel*” rendelte érvényesíteni, és a rendelet fontos üzenete volt, hogy nem a büntetés elrettentő hatásának növelése, hanem az elítéltek nevelése terén jelölt meg további tennivalókat.²⁵

Az 1979-1986 közötti időszak egy hangsúlyos próbálkozásaként lehet értékelni az ún. modellkörlet kezdeményezést, amely azt próbálta igazolni, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának célja csak egységes hatásrendszer érvényesítése esetén valósulhat meg, ugyanakkor a szakemberek az egységesség legfőbb akadályát a szakterületi elszigetelődésben, a körletlet irányítására vonatkozó feladatok ellentmondásosságában, valamint a nevelés és a biztonság eltérő prioritásaiban látták. A probléma orvoslását úgy

²⁴ Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 140.

²⁵ Lőrincz J.: A Kádár-korszak börtönügyének szakmatörténeti vázlata

próbálták meg elérni, hogy a kísérletben részt vevő büntetés-végrehajtási intézetekben az akkori belső őrseg kettős irányítás alá került (nevelési-biztonsági szakterület), amitől azt remélték, hogy javulni fog a körletélet szervezettsége, a szakterületek közötti párbeszéd és az információáramlás minősége. Habár a megvalósításnak voltak pozitívumai is, a modellkörletek működtetése egyértelműen rámutatott arra az ellentétre, ami időszakosan megjelenik a büntetés-végrehajtási szakemberek közötti párbeszédben: vajon a nevelés vagy a biztonság a fontosabb?²⁶

Az 1980-as évek közepére a börtönök személyzetének anyagi-pénzügyi támogatottsága kedvezőtlenül alakult, az intézetek túlsúlyosságából adódóan a munkahelyi feltételek romlottak, ami számos szakember elvándorlását indította meg, ezért az állam hosszú távú stratégia kidolgozására kényszerült. A törvényerejű rendelet és a végrehajtására kiadott egyéb jogszabályok lehetővé tették, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet vezetése olyan távlati célokat dolgozzon ki, melyek egy-egy konkrét szakterület vonatkozásában fogalmazzanak meg célkitűzéseket, ami hozzájárult ahhoz, hogy 1983-ban a büntetés-végrehajtási nevelés, majd 1986-ban a munkáltatás fejlesztési koncepciója is létrejött.²⁷

A politikai rendszerváltozás után érezhetővé vált az európai jogállamiság eszméinek befolyása. A megújuló büntetőpolitika az Európa felé való nyitás jegyében, a szabadságjogok és az emberi jogok tiszteletének szem előtt tartásával megkezdte a büntetési rendszer humánus átalakítását, minek eredményeképpen a halálbüntetés, a szigorított őrizet, a kényszergyógyítás munkaterápiás intézeti kezelése, illetve a szigorított javító-nevelő munka is megszűnt. Ahogy azt Forgács Judit is kiemelte, a rendszerváltást követően Magyarország több globális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény részes államává vált. Az univerzális konvenciók közül mindenképpen hangsúlyosan kell kezelni az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyeségokmányát, valamint a Kínzás elleni Egyezményt, továbbá azt is fontos megemlíteni, hogy az Európa Tanács börtönügyi ajánlásaihoz csatlakozva olyan új fogalmak jelentek meg, mint a rehabilitáció, a normalizáció, illetve a nyitottság és a felelősség elve.²⁸

Az 1990-es években több elméleti és gyakorlati szakember foglalkozott a büntetés-végrehajtás problémáival és aktuális kérdéseivel, a történetkutatással foglalkozó tanulmányok mellett számos értékes elemző munka született. A büntetés-végrehajtási nevelés célját illetően két, jól elkülöníthető irányvonal volt felfedezhető: míg Ruzsonyi Péter és Módos Tamás a korrekciós nevelés fontosságát hangsúlyozta, addig Garami Lajos egyfajta menedzseri szemléletről és a szociális munka eszközrendszerének

26 Forgács J. (2013) p. 2.

27 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 43.

28 Forgács J. (2020) p. 115.

nevelői munkán belüli egyre inkább hangsúlyosabb válásáról beszélt. Ezzel összhangban, a kormány felé készített előterjesztésében Tari Ferenc úgy fogalmazott, hogy „A reszocializációnak – a joghátrány érvényesítése mellett – változatlanul a büntetés-végrehajtás fő céljának kell maradnia, azonban a hagyományokhoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt kell kapnia ebben a folyamatban az elítélt önkéntességének, aktivitásának, és saját sorsa alakulása iránti felelősségérzetének. A nevelő klasszikus szerepe átalakulóban van, bizonyos vonatkozásaiban egyre inkább hasonlít a szociális munkáéhoz, aki gondozottjainak életviszonyaival és személyiségével egyszerre foglalkozik, miközben segíti, támogatja abban, hogy megtalálja helyét.”²⁹

A büntetés-végrehajtási jog fejlődése szempontjából meghatározó változást eredményezett a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról szóló, annak rendelkezéseit korszerűsítő 1993. évi XXXII. törvény, amely figyelembe vette az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait, valamint az ENSZ Minimum Szabályait, továbbá többek között előírta, hogy az elítéltet lehetőleg lakóhelye közelében lévő büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni. Ez a törvény vezette be az enyhébb végrehajtási szabályok jogintézményét, valamint a szabadságvesztés feladatául „az elítélt önbecsülésének fenntartását és felelősségérzetének fejlesztését” határozta meg, aminek elérése érdekében fel kellett használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, továbbá biztosítani kellett a rendszeres munkavégzés feltételeit.

Említésre méltó előrelépés volt a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény kiadása, amely meghatározta a büntetés-végrehajtás szervezet állam-szervezetben elfoglalt helyét, az irányítási és vezetési jogköröket, a szervezeti felépítést, valamint a legfontosabb működési szabályokat.

A 2000-es években hangsúlyos szerepet kapott a fogvatartottak szabadulás utáni vissza-illeszkedését segítő oktatási, képzési, kulturális, művelődési és szabadidős programok széleskörű biztosítása. Ahogy Csóti András bv. altábornagy úr a később sokak által, többször idézett szavaival megfogalmazta: „Inkább mi csináljunk programot a fogvatartottaknak, mint ők nekünk!”. Ebben az időszakban kezdett elterjedni hazánkban a helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete és a hozzá társuló gyakorlat alkalmazása; a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, tettüket megbánó fogvatartottaknak lehetőségük nyílt arra, hogy a bűncselekmény közvetlen sértettjei helyett a normaszegéssel közvetlenül sértett helyi közösség számára végezzenek szimbolikus jóvátételt. A folyamat eredményeként ideális esetben létrejön az „elköteleződés” a közösség érdekei, értékei iránt, amely hitünk szerint visszatarthatja az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől. Több büntetés-végrehajtási intézetben a mai napig megvalósulnak olyan

29 Tari F. (1995)

resztoratív programok, melyek alkalmasak a jogerős szabadságvesztést töltő vagy egyéb jogcímen fogvatartottak egyéni önértékelésének fejlesztésére, belső motivációs bázisuk megteremtésére, az elkövetett bűncselekmény kompenzálásának elősegítésére, a büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi megítélésének javítására, a helyi közösség érzékenyítésére, továbbá a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó reintegrációs tevékenységek megismertetésére, nem utolsósorban a szabaduló fogvatartottakkal szembeni előítéletek enyhítésére.

Napjaink büntetés-végrehajtási gyakorlatát a 2015. január 1-jén hatályba lépett, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény határozza meg, mely jogszabályban a szabadságvesztés végrehajtásának céljaként – az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése mellett – megjelenik, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon. A speciális prevenciót, vagyis annak megelőzését, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el, illetve annak elősegítését, hogy a társadalomba történő visszailleszkedést követően törvénytisztelő életmódot folytasson, a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenységgel kívánja elősegíteni a jogalkotó. Azonban az eredményességhez nélkülözhetetlen, hogy az elítélt együttműködjön a büntetés-végrehajtási szervezettel, hiszen a hatályos szabályozások alapján bizonyos reintegrációs programokon való részvétel csupán egy lehetőség, nem pedig kötelezettség a fogvatartottak számára. Az új törvényi szabályozás egyebekben számos új elemet tartalmaz, meghatározza az alapelveket és a büntetés-végrehajtás munkájába beépített egy kockázatelemzési és kezelési rendszert, amelyben egységes standard alapján kerül felmérésre a fogvatartottak szükséglete, a veszélyforrások, valamint a társadalomba való visszailleszkedési hajlandóságuk.

A törvény egyik nívója a három végrehajtási fokozat – fegyház, börtön, fogház – rendszerén belül kialakított három rezsimkategória, melyek a fogvatartott munkavégzése és magatartása alapján, egyéniesített módon közelítik meg a reintegrációs folyamatokat, feladatokat. A törvényben szereplő valamennyi célkitűzés és feladat a szabadulás utáni visszailleszkedést szolgálja, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt esetekben pedig azt, hogy biztonságos és humánus körülményeket teremtsenek a számukra. Az új szabályozásban kiemelt feladatként kerül meghatározásra a fogvatartottak foglalkoztatása.

Ahogy országos parancsnok úr megfogalmazta, a büntetés-végrehajtási szervezet alapfeladatait a törvényi és a társadalmi elvárásoknak megfelelően – a fogvatartottak biztonságos őrzésével, a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom fenntartásával, jogállami elvek szerinti működésével és a bűnelkövetők társadalomba való visszavezetésével – teljesíti. Feladatunk, hogy a rendelkezésünkre álló reintegrációs eszközök mind sikeresebb alkalmazásával arra ösztönözzük az elítélteket, hogy szabadulásuk

után beilleszkedjenek a törvénytisztelő állampolgárok közösségébe. A társadalmi elvárásoknak megfelelően, a szabadulásra felkészítés már az elítélt befogadásának napján megkezdődik. A fogvatartási és a visszaesési kockázatok mérési eredményei alapján elkészített egyéniesített fogvatartási programterv tartalmazza azokat a programelemeket és feladatokat, amelyek elítélt általi teljesítése hozzájárul az eredményes reintegrációhoz.³⁰

A biztonságos fogvatartás kiemelten fontos, és ennek előfeltétele a rend, a rendszeresség, a következetesen végzett munka, valamint az egységesen kialakított környezet. Az új szabályozás hatályba lépését követő időszakban a büntetés-végrehajtási szervezet határozott lépéseket tett az egységesítés, az egyszerűsítés és az egyértelmű szabályok lefektetésének az irányába, továbbá kitűzte azokat a célokat, melyek teljesülése esetén a fogvatartottakkal folytatott munka hatékonysága, ez által a szabadulásra történő felkészítés eredményessége növelhető. Kiemelt jelentőségű a teljes körű foglalkoztatás elérése, a fogvatartottak együttműködési hajlandóságának, motivációjának erősítése, a visszaesési kockázatok csökkentése, valamint az egymás sérelmére elkövetett fogvatartotti cselekmények visszaszorítása.

Zárszó

A fogvatartottak reintegrációját támogató programok biztosítása és a szabadulás utáni időszakra való felkészítés a büntetés-végrehajtási szervezet kiemelt feladata. A szakmai konferencián rendelkezésre álló időkeret csupán arra volt elég, hogy bepillantást adjak a büntetések történelmi alakulásába, illetve a fogvatartottakkal való foglalkozás fejlődésébe és aktuális prioritásaiba. A téma kiemelt jelentőségű a büntetés-végrehajtási szervezet társadalmi megítélés szempontjából, és a börtönök kialakulása óta eltelt időszakban hatalmas fejlődés figyelhető meg mind a büntetés-végrehajtási intézetek kialakításában, mind a reintegrációs tevékenység irányainak meghatározásában. A fogvatartottakkal való foglalkozás nem könnyű feladat, ráadásul annak eredményességéhez elengedhetetlen az, hogy elérjük az együttműködésüket, mivel annak hiányában a legjobban megtervezett reintegrációs program sem lehet sikeres. Előbbiek igazolására egy Oláh Attila idézettel zárom írásomat: „Egy bűnözőt az nem változtat meg, hogy milyen börtönben ült, jó vagy rossz börtönben. A börtön az mindig is börtön marad. Ott is, aki akar változni, az tud változni. Csak akarni kell.”³¹

30 Tóth T. (2019) p. 81.

31 https://www.citatum.hu/szerzo/Olah_Attila

Felhasznált irodalom

- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- A jog kodifikálása (http://www.romaikor.hu/romai_allam_es_allamrend/romai_kozigazgatas_csaszarkori_attekintese/a_csaszari_kozigazgatas/keso_romai_jog_es_adminisztracio/cikk/a_jog_kodifikalasa), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Albert Fruzsina – Bíró Emese: A sikeres reintegráció, (http://real.mtak.hu/31000/1/albert_biro_sikeres%20reintegracio_bortonon%20innen%20es%20tul.pdf), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Belovics Ervin – Vókó György (2014): A büntetés-végrehajtási törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867–1990. között. Börtönügyi szemle, 2013/4.
- Estók József: A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere, 1867-1945 (http://real.mtak.hu/88172/1/RTF_XXVIIevf_53sz_015-032.pdf), A letöltés ideje: 2021. 01. 04.
- Forgács Judit (2020): Javítás – Nevelés – Reintegráció. Változó fogalmak és formálódó tartalmak a szabadságvesztés végrehajtásában (PhD értekezés), Miskolc, 115.
- Forgács Judit (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? Börtönügyi Szemle, 2013/2. 2.
- Földvári József (1997): Magyar büntetőjog. Általános rész., Osiris Kiadó, Budapest, 19. (https://www.citatum.hu/szerzo/Olah_Attila) A letöltés ideje: 2021. 01. 06.
- Lőrincz József: A Kádár-korszak büntönügyének szakmatörténeti vázlata (http://acta.bibl.u-szeged.hu/54008/1/juridpol_081_629-639.pdf), A letöltés ideje: 2021. 01. 04.
- Lőrincz József – Mezey Barna (2019): A magyar büntönügy története, Dialóg Campus Kiadó
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság, Budapest
- Pál László (1976): Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Kriminálpedagógiai tanulmány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 16–17.
- Ruzsonyi Péter (2014): Elfogadás után – hatályosulás előtt: a Bv. Kódex kriminálpedagógiai potenciálja, Emberek őrzője Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, Szerkesztette: Hack Péter és Koósné Mohácsi Barbara, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 188.
- Schmehl János (2013): Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei, Börtönügyi Szemle 2013/4., 18. T/13096. számú törvényjavaslat a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. (<http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf>), A letöltés ideje: 2022. 01. 03.
- Tanulmányok a Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója tiszteletére, Tanulmánykötet, Szerkesztette: Horváth Attila. Dialóg Campus, Budapest, 2020. 70.
- Tari Ferenc (1995): Előterjesztés a kormány részére a büntetés-végrehajtás működésének és fejlesztésének egyes kérdéseiről. Kézirat, Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának Archívuma
- Tóth Tamás (2019): A büntetés-végrehajtás fejlődési pályájának új elemei és eredményei, Az igazság védelmében tanulmánykötet, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 81.
- Vókó György (2010): Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA doktori értekezés 83-84.
- Vókó György (2013): Magyar büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs, Dóm-Dialóg Campus

Mohácsi Zsolt

A FOGVATARTOTTAK OKTATÁSA, A TÁRSADALMI VISSZAILLESZKEDÉS TÁMOGATÁSA

Education of detainees, support of social reintegration

A reintegráció sikere – többek között – nagyban múlik azon is, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet milyen törekvéseket tesz annak érdekében, hogy a fogvatartottak több tudással és más életszemlélettel kerüljenek vissza a társadalomba, mint amivel a zárt falak közé jöttek. Ezért elengedhetetlen az oktatás népszerűsítése, mely által a létfenntartás tágabb lehetőségei közül választhat a szabaduló – főleg, ha mindemellett gyakorlati tapasztalatot is tud szerezni. Amennyiben az általa elkövetett bűncselekmény tevőleges megbánására is ösztönözzük és önszántából tesz az általa okozott kár elvi megtérítéséért és a társadalom elfogadásáért, akkor máris sokat tettünk azért, hogy a társadalom szabályok szerint élő tagja legyen büntetése letöltését követően.

Kulcsszavak: tanulás, hiányszakma, reintegráció, bűnbánat, társadalmi elfogadás

The success of reintegration depends to a large extent, among other things as well, on what kind of efforts the prison service makes to bring detainees back into society with more knowledge and a different outlook on life than they had before arriving within the prison walls. Therefore, it is essential to promote education, which allows the released prisoner to choose from a wider range of sustainment options – especially if the prisoner can also gain practical experience. If we also encourage active repentance of the committed crime and the detainee voluntarily compensates for the damage caused and accepts society, then we have already done much to make the prisoner after serving the sentence a member of society who lives according to rules.

Keywords: learning, profession in shortage, reintegration, repentance, social acceptance

Bevezetés

A fogvatartottak társadalomba történő visszavezetésének jelentős kritériumát, szükségét képezi a fogvatartotti foglalkoztatás, mely alatt jelen esetben a munkáltatást, az oktatást, a jótételi programokban való részvételt értjük. Utóbbiak által a fogvatartottak újra megtalálhatják a jó irányt, visszanyerik reményüket és méltóságukat.

Az elítélteket a törvény kötelezi arra, hogy megfelelő munkavégző képesség esetén munkát végezzenek.¹ Ennek részét képezi a börtönök fenntartása és karbantartása, melyek mellett végeznek haszonnal járó munkákat is, mint mosodák, konyhák üzemeltetése. Ezen kívül termelő, mezőgazdasági és ipari tevékenységet is folytatnak a bv. intézetek mellett működő gazdasági társaságoknál. A fogvatartás során befektetett energia megtérül, ha az egyes folyamatok hatékonyan épülnek egymásra. Mind-mind az eredményes társadalmi reintegráció irányába hat: az oktatás és képzés, majd a munkatapasztalatok megszerzése, az elítéltek részére biztosított reintegrációs célú foglalkozások és egyéb programok, az egyes speciális módszerek alkalmazása szakemberek által, majd végül a reintegrációs gondozás, amely magában foglalja a befogadó környezet felkészítését is. A szabadult elítéltek a társadalomban már olyan viselkedés- és személyiségmintával rendelkezhetnek, melynek segítségével képesek helytállni a való életben, családjukat összetartani, továbbá felelősségteljes, egyéni döntéseket is hozni. Ezek összességében hozzájárulnak ahhoz, hogy a bűnisméltés, és ezáltal a visszaesés kockázata jelentősen csökkenjen. A munka és az oktatás fontosságát, reintegrációban betöltött szerepét az európai börtön szabályok² is kiemelik. Fő célkitűzésként a fogvatartottak általános iskolázottsági szintjének a növelését és a jövőbeni felelős, bűnözésmentes életvitelre való alkalmasságuk és képességük lehetőségének a javítását fogalmazza meg.

Oktatás, szakmaképzés

A visszaesési kockázat csökkentése érdekében a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP) Fogvatartási Ügyek Szolgálat, Reintegrációs és Módszertani Főosztály a fogvatartottak eredményes társadalmi reintegrációjának egyik legfontosabb elemeként tartja számon az oktatás biztosítását és a piacképes szakképzések megszervezését. Az e területen végzett tevékenység legfőbb célja az ismeretek átadásán túlmenően a szabadulást követő munkaerőpiaci elhelyezkedés

¹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 133. § (2) bek. c) pont: „Az elítélt köteles – különösen –... a számára kijelölt munkát elvégezni.”

² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott „a Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása a Tagállamok számára” forrás: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:K0AFVm8UIhkj:https://rm.coe.int/16804d4ee0+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> (2022. január 11.)

elősegítése, kiemelten kezelve a piacképes szakképzési lehetőségek biztosítását. Ennek megvalósulása érdekében fontos feladatként kezeljük a fogvatartottak minél nagyobb létszámban megvalósuló oktatását, képzését. Az oktatási alkalmak – a civil élethez igazodva – előzetes egyeztetések alapján, előre tervezett órarend szerint, a bv. intézetek napirendjében rögzített időpontokban kerülnek ütemezésre.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. Kódex) 181. § (2) bekezdése szerint „a köznevelésben, a szakképzésben vagy a felnőttképzésben részt vevő elítéltet - ha bv. intézet működési körében felmerült okból nem állították munkába, illetve nem rendelkezik nyugellátással, szolgálati járadékkal, korhatár előtti ellátással, bányászok egészségkárosodási járadékával, átmeneti bányászjáradékkal - az oktatás, képzés ideje alatt az alapmunkadíj egynegyedének megfelelő pénzbeli térítés (a továbbiakban: ösztöndíj) illeti meg.” A fogvatartottak 2021. évi munkadíjáról, ösztöndíjáról, a munkaterápiás foglalkoztatás pénzbeli térítési díjáról és a tartási költséghez való hozzájárulásról szóló 70/2020. (XII. 18.) BVOP utasítás 4. pontja alapján „a képzésben, oktatásban részt vevő fogvatartottakat a képzés ideje alatt pénzbeli térítés (ösztöndíj) illeti meg, melynek összege 440 forint / fő / nap.” Teljes havi oktatásban való részvétel esetén a fogvatartottat – havi 20 nappal számolva – összesen 8 800 forint illeti meg.

Az egyes szakmák kiválasztásánál fontos szempont, hogy olyan képzésekbe irányítsuk az elítélteket, amelyek elsajátítását, majd a bizonyítvány megszerzését követően jó eséllyel el tudjanak helyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. Ezek közül talán a leghangúlyosabbak az építőipari jellegű szakmák. Fontos ugyanakkor az is, hogy egy szabadulást követő állásinterjúban tudjanak számolni arról, hogy az adott szakmában több éves gyakorlattal rendelkeznek. Éppen ezért jelentős a kellő munkatapasztalat megszerzése, amelyre a fogvatartottakat folyamatosan motiválni kell. Ebben nem csak a reintegrációs tiszteknek, hanem az elítélttel közvetlenül foglalkozó teljes személyi állománynak is markáns szerepe van.

A bv. intézetekben elhelyezett, tankötelezett, 16 év alatti fiatalok fogvatartottak esetében kiemelt jelentősége van az oktatásba történő bevonásnak, ezért a bv. intézetek számára fontos feladat az érintett fogvatartotti csoport motiválása, ösztönzése annak érdekében, hogy tanulmányaikat a tankötelezettségi korhatár elérését követően is folytassák. A Bv. Kódex 192. § (4) bekezdésében foglaltak jelentős szempontrendszerként vannak jelen a bv. szervezet gyakorlatában, miszerint „a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalok oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére, a tankötelezettség érvényesítésére, az első szakmához jutás lehetőségére”. A 193. § (1) bekezdése értelmében pedig „biztosítani kell, hogy a fiatalok szakképzésben vagy betanított munkás-képzésben vegyen részt, és lehetővé kell tenni,

hogy közép fokú iskolai tanulmányokat folytasson”, illetve a törvény alapján „a fiatalok a tankötelezettségét a 16. életévének betöltéséig köteles folytatni”.

Magyarországon fiatalok fogvatartottakat három bv. intézetben helyeznek el.³ Jelenleg 70 fő fiatalok börtön végrehajtási fokozatú, 47 fő fiatalok fogház végrehajtási fokozatú és 44 fő fiatalok letartóztatott – összesen 161 fő – van elhelyezve a megnevezett bv. intézetekben. Közülük aktuálisan 92 fő fiatalok van beiskolázva, illetve a bizonyítvány megszerzését követően még 2 fővel nőni fog ez a szám. 2 fő esetben járványügyi megfigyelést követően fog megtörténni a beiskolázás, 16 éven aluli, tankötelezett fiatalok személy jelenleg 5 fő van.⁴

Az elmúlt, 2020/2021. tanév során összesen 4 454 fő került bevonásra általános iskolai, középiskolai és felsőfokú oktatásba, ebből tanév közben 836 fő beiskolázása történt meg. A fenti összlétszámba beleszámít az a 2 511 fő, akik szakmaképzés keretében tettek eredményes vizsgát. Az oktatásba bevontak közül összesen 107 főnek kellett pótvizsgát tennie. Általános iskolai tanulmányokat lezáró bizonyítványt 370 fő, középiskolai bizonyítványt 40 fő – ebből érettségi bizonyítványt 12 fő – fogvatartott kapott.

A különböző szakképesítésekhez szükséges ismereteket iskolarendszerű felnőttoktatás és OKJ felnőttképzés keretében sajátíthatják el a fogvatartottak. A képzések tekintetében a „piacképes” szakmák oktatását szorgalmazza a büntetés-végrehajtás, ezen felül az oktatott/oktatandó szakmák kiválasztásánál minden esetben fontos szempont a hiányszakmák előtérbe helyezése, valamint a bv. intézeteken belüli megvalósíthatóság és gyakorlatszerzési lehetőség figyelembevétele. Figyelmet fordítunk arra, hogy a bv. intézetek illetékességi területén belül működő szakképzési centrumokkal, illetve egyéb felnőttképző intézményekkel a fogvatartotti populáció adottságaihoz illeszkedő képzések megvalósításának lehetőségét folyamatosan vizsgáljuk, monitorozzuk és bővítjük. Preferált szakma a festő-mázoló-tapétázó; burkoló; szakács; kőműves; szárazépítő; lakatos; asztalos; villanyszerelő; informatikus; divatszabó; szociális gondozó; illetve a logisztikai szakember.

A pandémia új kihívásokat állított a reintegrációs szakterületi munkatársak elé az oktatás területén is. A kialakult helyzetre tekintettel – a 2020. március 14-én kiadott 1102/2020-as Korm. határozat alapján – 2020. március 16-ától a civil iskolákban az oktatást tantermen kívüli, digitális munkarendben kellett megszervezni, mely kihatott a bv. szervezetre is. Az online oktatási forma mind a civil életben, mind a bv. szerveken belül érzékeny területnek számított a kezdetekben. A tapasztalatok alapján az online

³ Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézete – Tököl, illetve a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szirmabesenyői objektuma.

⁴ 2022. január 10-ei adat. A tanulmányban szereplő adatok forrása: BvOP.

oktatásról elmondható, hogy „jól vizsgázott”, köszönhetően a szakképzési centrumok, az oktatási intézmények és a személyi állomány kiváló együttműködésének. A járvány terjedése miatt a 2020. június 19-én, az országos parancsnok által kiadott Intézkedési Terv már úgy fogalmazott, hogy „a folyamatban lévő oktatások esetében részesítsék előnyben a digitális úton történő befejezést. Amennyiben kontaktórás megvalósítás történik, abban az esetben törekedjenek a 1,5 m-es védőtávolság megtartására, a védőfelszerelések szabályos viselése mellett.”

Megemlítendő, hogy ebben az időszakban 29 bv. intézetben volt folyamatban a fogvatartottak oktatása, szakmaképzése. 17 bv. intézet általános iskolai, 19 középiskolai, 4 felsőfokú oktatásban, valamint 23 szakmaképzésben volt érintett. A bv. intézetek a képző intézményekkel folytatott egyeztetés eredményeképpen felmérték azon új képzési lehetőségeket, amelyek a digitális oktatás keretein belül elindíthatók, megvalósíthatók. Kiemelt feladatot jelentett továbbá a rendelkezésre álló számítógépes, informatikai apparátus, valamint a kommunikációs csatornák működését lehetővé tevő hálózati szolgáltatások felmérése, fejlesztése – mindamelllett, hogy a fogvatartottak fő kapcsolattartási formája, a videohívás is ezen a csatornán keresztül volt (és jelenleg is) megoldott.

A 2020/2021-es pandémiás időszak alatt 1 111 fő fogvatartott esett ki az oktatásból, amely az egész, érintett tanév beiskolázott létszámának 25%-át jelentette. Az azt megelőző tanévben ez az arányszám szinte ugyanennyi volt (24%, a 2019/2020-as tanévben 1 081 fő esett ki az oktatásból), ennek alapján elmondható, hogy a kiesésre a járványhelyzet nem volt jelentős hatással. Az oktatásból kiesett fogvatartottak jellemzően szabadulás vagy átszállítás miatt, valamint saját kérelemre nem folytatták a megkezdett tanulmányaikat.

A járványhelyzet enyhülésével és az oltottsági arány növekedésével a BvOP Operatív Törzs vezetője által 2021. június 9-én kiadott Intézkedési Terv VII. 2. pontja alapján a bv. szerv területére már a védettségi igazolvánnyal rendelkező civil személyek beletétele is megengedetté vált, a vonatkozó higiénés és egészségvédelmi szabályok betartása mellett. Ezen döntést természetesen kiterjesztettük az oktatásra is, így ez az intézkedés a 2021/2022. tanév vonatkozásában – már a tervezési szakaszban is – kiemelkedőnek számított.

A fogvatartottak digitális oktatása többféle módon zajlott. Néhány képző intézmény tanárai – a civil életben kialakult sajátosságához hasonlóan – online módon, élő adásban jelentkeztek be az oktatás megtartására, amit a fogvatartottak zárt láncú televízió csatornán keresztül és/vagy a számukra kiadott és felügyelet mellett használt hordozható számítógépeken, a saját elhelyezésüket biztosító zárkában figyeltek, hallgattak. A legjellemzőbb forma a képző intézmények által digitális úton (elektronikus levélben,

pendrive-on, CD-n) beküldött, és a bv. intézet közreműködésével kinyomtatott tananyag fogvatartottaknak való átadása volt. A dolgozatokat és a szintfelmérőket – a kitöltést követően – a fogvatartottak visszaadták a személyi állomány oktatási feladatokkal megbízott tagjának, vagy saját reintegrációs tisztjüknél. Utóbbiak az anyagokat eljuttatták szkennelt formában vagy postai úton a képző intézmény illetékes részére.

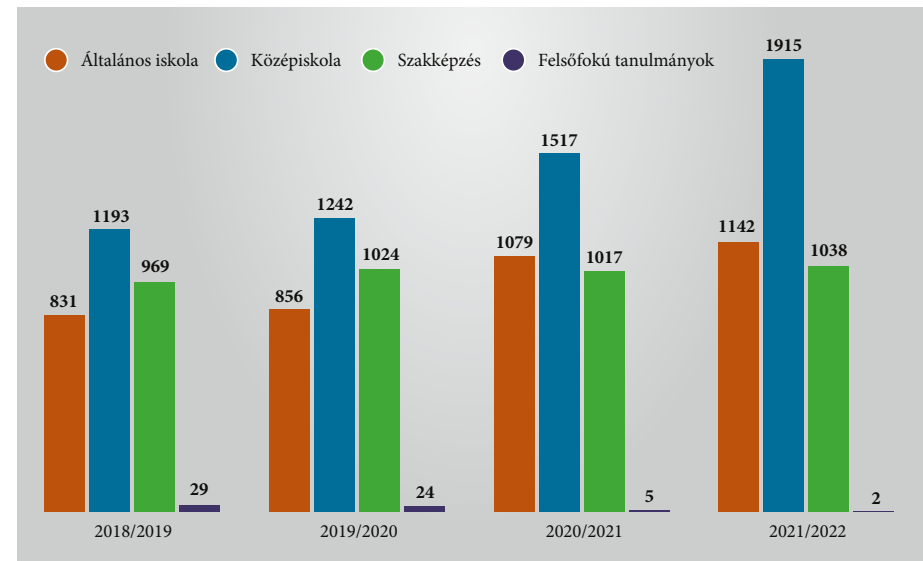
Az eddig eltelt, közel két év tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a bv. szervezet a pandémia által jelentősen befolyásolt fogvatartotti oktatás megvalósítását jól kezelte. Az online formában történő képzés mind a fogvatartottak, mind a személyi állomány kiemelkedő együttműködését megkövetelte. Jó hír, hogy a járvány által elénk gördített akadályoknak és azok megoldásának meglelt a gyümölcse, a 2021. szeptemberben és októberben induló tanév esetében az oktatásba bevont és bevonni szándékozott fogvatartotti tervezett létszám jelentősen megemelkedett. Fontos megjegyezni, hogy a jelenlegi szabályozás lehetőséget teremtett arra, hogy a képző intézményekkel együttműködésben kerüljenek meghatározásra az egyes bv. intézetekben a biztosított oktatási formák.

Jelenleg csak 8 bv. intézetben nem zajlik oktatás, ezek jellemzően az elsősorban letartóztatást végrehajtó, megyei jellegű bv. intézetek, továbbá specialitásukból kifolyólag ide tartozik még az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, valamint a Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ is. Kizárólag jelenléti oktatást pillanatnyilag 6 bv. intézet biztosít, a jelenléti oktatás és a digitális oktatási formák vegyítésével pedig 16 bv. intézet él.

2017. október 15.	2 956 fő
2018. október 15.	3 073 fő
2019. október 15.	3 582 fő
2020. október 15.	3 673 fő
2021. október 15.	4 097 fő

1. táblázat: A korábbi évek statisztikájához viszonyított beiskolázási adatok

Képzési típusokra lebontva látható, hogy legtöbbször középiskolai tanulmányokat folytatnak évek óta.

1. ábra: Képzési típusok megoszlása az elmúlt három és a jelenlegi tanévben

Valamennyi tanév során dinamikusan változó adatokkal találkozhatunk. Az adatok változása eleve prognosztizálható, tekintettel arra, hogy több, tervezett képzés nem indul be a tanév kezdetekor, illetve vannak, melyek a rövid lefutásuk miatt már tanév közben befejeződnek. Az iskolarendszerű oktatások a szeptember és augusztus közötti időszakot felölelő iskolai tanévhez kapcsolódnak, míg a nem iskolarendszerű képzések az iskolai tanévtől teljesen függetlenül, a naptári év bármely időszakában megindíthatók a megvalósításhoz szükséges források rendelkezésre állása esetén.

Az oktatásban résztvevők számát természetesen befolyásolja az összlétszámhelyzet is. A fogvatartotti létszám az utóbbi időszakban megemelkedett, jelenleg 18 663 fő a nyilvántartott létszám.⁵ Ha csak az elmúlt 6 hónapot vizsgáljuk, megállapítható, hogy közel 1 000 fős emelkedés történt, de a 2019-es átlagléttszám például 16 600 fő volt, ami 2 000 fős növekedést jelent. Bár erre vizsgálati módszerek nem állnak rendelkezésre, de kijelenthető, hogy az oktatási létszám emelkedése túlmutat az összlétszám növekedésén, különös tekintettel arra, hogy jellemzően az oktatásba be nem vonható fogvatartottak befogadása növeli jelenleg a létszámot. Ők lehetnek rövid ideig szabadságvesztést vagy elzárást töltők, illetve külföldi állampolgárságú letartóztatottak, jellemzően embercsempészet miatt.

A BvOP Gazdasági Társaságok Főosztályával való szoros együttműködés keretében azon releváns szakmákat gyűjtöttük össze, amelyek vonatkozásában leginkább javasolt

⁵ 2022. január 10-ei adat.

a szakmaképzések szervezése. Felmértük, hogy milyen szakképzettségekre irányuló képzések szervezése szükséges a BvOP és a Bv. Holding Kft. gazdasági társaságai által, valamint a külső gazdálkodó szervezeteknél működtetett foglalkoztatási lehetőségek tekintetében is. Ennek hatására még inkább olyan képzéseket tudunk biztosítani a fogvatartottak részére, melyekkel nem csak a szabad életben tudnak hasznos elfoglaltságot találni, hanem már a bv. keretein belül, szabadságvesztésük alatt is tudják azokat hasznosítani.

Jóvátételi programok

A jóvátételi programok lehetősége a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 89. § (4) bekezdésében került megfogalmazásra, mely szerint „az egyéniesített fogvatartási programterv elkészítése során az elítélteket a bv. intézet támogatja a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okok felismerésében, a bűncselekmény következményeinek és az okozott sérelmek tudatosításában, valamint a lehetséges helyreállítási-, jóvátételi cselekmények megtervezésében és kivitelezésében”. A részletes szabályozás korábban országos parancsnoki szakutasításban került megfogalmazásra, amely „az elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak közösségi jóvátételi programjának végrehajtásáról” szólt. A részletszabályok jelenleg a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálatától által kezelt, szakmai eljárásrendben szerepelnek.

A jóvátétel célja a jogerős szabadságvesztést töltő vagy egyéb jogcímen fogvatartottak egyéni önértékelésének fejlesztése, belső motivációs bázisának megteremtése, az elkövetett bűncselekmény kompenzálásának elősegítése, ezáltal a bv. szervezet társadalmi megítélésének javítása. Közvetett célként jelenik meg továbbá a helyi közösség érzékenyítése és a bv. intézetekben folyó reintegrációs tevékenységek megismertetése. Ezek összességében hozzájárulhatnak a szabadult fogvatartottakkal szembeni előítéletek enyhítéséhez. Gönczöl Katalin szerint megbánásra, büntudatra, jóvátételre senki nem kényszeríthető, de ha erre hajlandónak mutatkozik, akkor ezt a büntető igazságszolgáltatás rendszerének honorálnia kell.⁶

A jóvátételi munka a fogvatartottakat felelősségvállalásra ösztönzi, igyekeznek valamit visszaadni abból, amit bűncselekményükkel „elvettek” a társadalomtól. Fontos, hogy az elítéltek szívesen vállalják ezt a munkát, mely segít nekik abban, hogy a társadalom hasznos tagjának érezzék magukat és csökkenjen a bűncselekményük miatt a társadalom irányába érzett szégyenérzet, büntudat, ezeken túl pedig változatosságot is hoz a bezárva töltött mindennapokban a külső helyszínen történő munkavégzés. A végrehajtás önkéntességen alapul, a jelentkezők száma szinte mindig meghaladja a meghatározott létszámot, azonban csak az együttműködő, rendkívüli események szempontjából alacsony kockázattal bíró fogvatartottak vehetnek részt a munkában.

⁶ Gönczöl K. (2010) p. 3-8.

A bv. szervezet folyamatos és kiemelt figyelmet fordít ezen programok lebonyolítására. A partnerszervek elsősorban állami, önkormányzati, egyházi fenntartású intézmények vagy közhasznú jogállású civil szervezetek. Köztük és a bv. intézetek közötti együttműködési vagy eseti megállapodás megkötését követően kezdődhetnek meg a szervezési feladatok. Fontos megemlíteni, hogy a jóvátételi programban történő részvételért külön díjazásban nem részesülnek a bevontak.

Minden hazai bv. intézetnek van jóvátételi programja, amelynek keretében elsősorban közintézményeknek igyekeznek munkájukkal segíteni. Iskoláknak, óvodáknak, kórházaknak, bíróságoknak, idősek otthonának takarítanak, bútorokat építenek, felújítanak, gyűjtéseket szerveznek vagy akár havat takarítanak, attól függően, hogy éppen mikor, mire van szükség.

A bv. szervezet már hosszú ideje részt vesz az országosan, évente megszervezett „TeSzedd! – Önkéntesen a tiszta Magyarorszáért” mozgalomban, így már több tonna szemetet és illegális szemétkerakó helyet sikerült felszámolniuk a fogvatartottaknak is. A környezet védelméért az elítéltek ezen a programon kívül is sokat tesznek, az ehhez hasonló kezdeményezések rendszeresek. A közterületek, temetők takarításában kivétel nélkül az ország minden bv. intézete évről évre részt vesz.

2. ábra: A Békés Megyei Bv. Intézet környezetvédő akciója⁷

Fentiekén túlmenően, a bv. szervezet a korábbi években több alkalommal is részt vett az árvíz elleni küzdelemben. A személyi állomány és az elítéltek országszerte rendszeresen részt vállalnak a katasztrófa sújtotta területeken a különböző védekezési, helyreállítási munkálatokból. Önzetlenül, példás fegyvellemmel és kitartással, gyakran szélsőséges időjárási körülmények között is segítik a bajba jutottakat. 2016-tól közel 650 alkalommal valósult meg jóvátételi program, 4 340 fő fogvatartott bevonásával.

⁷ Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/gyula/hirek/2554> (2022. január 10.)

Fontos kiemelni, hogy a pandémiás időszakban sem csökkent a jótételi programok száma, inkább azok jellege változott meg. Előtérbe került az intézetelhelyezést nem igénylő programok megszervezése. Az elmúlt két évben megvalósult, sajtónyelvű események a következők voltak:

Köszönetnyilvánítás az egészségügyi dolgozóknak; Sopronkőhidai Fegyház és Börtön

3. ábra: Köszönetnyilvánítás az egészségügyi dolgozóknak

Ezen jótételi programot fogvatartottak kezdeményezték annak érdekében, hogy köszönetet mondjanak az egészségügyi dolgozóknak a pandémiás időszakban nyújtott helytállásukért, fokozott munkavégzésükért. A programban 31 fő fogvatartott vett részt, akik a köszönetnyilvánítással egyidejűleg kifejezték azt is, hogy aggódnak családtagjaikért, szeretteikért.⁸

Tavaszi dekorációkészítés; Kalocsai Fegyház és Börtön

4. ábra: Tavaszi dekorációkészítés

Kalocsa Város Önkormányzata Szociális Központjának javára jótételi program valósult meg a Kalocsai Fegyház és Börtönben. A jótételbe bevont fogvatartottak

8 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/sopron/hirek/3840> (2022. január 10.)

közel 50 db krepp papírvirágot készítettek tavaszi dekoráció céljából. Az átadásra 2020. március 4-én került sor a bv. intézet területén.⁹

Ülünk és olvasunk; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet

5. ábra: Ülünk és olvasunk

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet fogvatartottjai a közösség ellen elkövetett bűncselekmény által okozott kárt szimbolikus módon kívánták jóvátenni, így a Vakok és Gyengénlátók számára hangoskönyvet készítettek. Felolvasásra került Szvetlana Alexijevics „Csernobili ima” című, irodalmi Nobel-díjas alkotása. A részt vevő fogvatartottakat nagyon mélyen megérintette a feladat, ezért komoly hangsúlyt fektettek önkéntes tevékenységükre, mely 10 napon át, 67 munkaórában, körülbelül 40 óra intenzív olvasással töltött időt vett igénybe. A jótételi programban 6 fő fogvatartott vett részt, akik óriási lelkesedésükkel kimagasló teljesítményt nyújtottak. A felolvasások alkalmával rendkívül fegyelmezetten, egymás munkáját segítve működtek közre a legjobb eredmény elérése érdekében.¹⁰

Egytálétel; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet konyháján dolgozó fogvatartottak 100 adagos egytálétel készítését vállalták, melyet jótételi program keretén belül felajánlottak a Magyar Vöröskereszt helyi szervezete által működtetett Hajléktalanokat Gondozó Központ lakói számára. Az étel átadása a gondozó központban történt, ahol 1 fő fogvatartott jelképesen nyújtotta át az elkészült ételt a központ vezetője részére, illetve tálalta azt a lakók számára.¹¹

9 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kalocsa/hirek/3537> (2022. január 10.)

10 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/nyiregyhaza/hirek/3459> (2022. január 10.)

11 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/miskolc/hirek/4396> (2022. január 10.)

6. ábra: Egytálétel

Ajándéktárgyak a gyermekeknek, Kiskunhalasi Országos Bv. Intézet

7. ábra: Ajándéktárgyak a gyermekeknek

A kiskunhalasi Semmelweis Kórház gyermekosztályának készítettek ajándéktárgyakat a fogvatartottak karácsonyra, hogy egy kis örömet szerezzenek azoknak a gyermekeknek, akiknek az ünnepeket a kórházban kell tölteniük.¹²

Elítéltek takarították a sírokat; Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet

8. ábra: Elítéltek takarították a sírokat

12 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kiskunhalas/hirek/4670> (2022. január 10.)

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet 28 elítélte takarította szabadnapján a Kecskeméti Református Temető sírjait. A fogvatartottak megközelítőleg ötezer négyzetméteren tették rendbe a régi sírokat, utakat. A Kecskeméti Református Egyházközség és a bv. intézet kapcsolata két évtizedes múltra tekint vissza. A munkában olyan fogvatartottak vehettek részt, akiknek magaviselete kifogástalan és emellett munkát is végeznek.¹³

„Legyen TERED” építészeti bűnmegelőzési program Kőbányán

9. ábra: „Legyen TERED” építészeti bűnmegelőzési program

A Budapest X. kerületének Kolozsvári-Ónodi utca sarkán található terület megújítását célzó program megvalósításában a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet is szerepet vállalt. A „Legyen TERED” nevű, bűnmegelőzési szempontból is kiemelkedő kezdeményezés az önkormányzat együttműködésével, valamint a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács támogatásával valósul meg. A bv. intézet fogvatartottjai több alkalommal vettek részt – jótételi munkavégzés keretében – növények ültetésében, gyeperesítésben, valamint tereprendezési munkálatokban.

Fülemüle a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetben

A jótételi program során szabadultak fejezték ki szimbolikusan az elkövetett bűncselekménnyel szembeni őszinte megbánásukat. A szolnoki Szent Tamás Görög Katolikus Óvoda és Általános Iskola kérésére az iskola udvara került rendezésre. A programban résztvevők a zöldhulladékot összegyűjtötték és díszcserjéket ültettek, valamint saját maguk által készített madáretetőket helyeztek ki. Az elvégzett területrendezés és a környezet szépítése a gyermekek és a pedagógusok „iskolai életterében” minőségi változást eredményezett.¹⁴

13 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kecskememet/hirek/4520> (2022. január 10.)

14 Forrás: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/szolnok/hirek/3219> (2022. január 10.)

10. ábra: Fülemüle

A bemutatott közösségi jóvátételi programoknak köszönhetően az okozott sérelem, kár szimbolikus helyreállítása megvalósult, ezáltal lehetővé vált a szűkebb és tágabb értelemben vett közösség kiengesztelése, a befogadó attitűd erősítése. A fogvatartottak a jóvátételi programok vonatkozásában szinte kivétel nélkül pozitív tapasztalatokról számolnak be, és az sem elhanyagolható, hogy örömeiket lelik az előkészületekben és megvalósításban is.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy folyamatosan nő a fogvatartottak beiskolázási aránya, évről évre egyre többen jelentkeznek iskolába, akarnak szakmát tanulni. A különféle motivációs lehetőségek (az egyéni és csoportos foglalkozások, motivációs beszélgetések, a jövőkép kialakulását szolgáló foglalkozások) nagyban hozzájárulnak ennek az eredménynek az eléréséhez. A Bv. Kódex 95. § (3) bekezdése által megjelenített egyéniesített fogvatartási programterv folyamatos vizsgálata segít abban, hogy az adott személy folyamatában nyomon követhesse saját viselkedésének, fogva tartása alatt tanúsított együttműködő magatartásának alakulását. Fontos, hogy ezt a programtervet a személyi állomány a fogvatartottal közösen alkotja meg és monitorozza az előrehaladást. A bv. intézetek reintegrációs szakterületi munkatársai azon dolgoznak, hogy a fogvatartottak állandó visszajelzést kapjanak a fogvatartás alatt megtett cselekvéseikről, a mutatott viselkedésükről, a korrekciós lehetőségekről, illetve arról, hogyan tudnák még teljesebbé tenni a mindennapjaikat a bv. intézetekben. Ehhez nyújt megfelelő alapot a foglalkoztatás, melybe beletartozik az oktatás, a munkáltatás, valamint a mintákat átadó, lehetőségeket felvonultató programokon való részvétel. A reintegrációs szakterületek mindig jelentős hangsúlyt fektettek arra, hogy a fogvatartottak felismerjék, hogy eredményesebb lehet számukra a civil társadalomba történő adaptáció, amennyiben rendelkeznek szakképzettséggel. A foglalkoztatás hasznos a bv. szervezetnek és hasznos a fogvatartottnak. Idejüket és energiájukat társadalmilag elfogadott és a bv.

szervezet biztonságát támogató programokra koncentráljuk, míg ez alatt ők olyan tudást, szakmát, végzettséget szereznek, amivel boldogulhatnak a szabad életben, esélyt kapnak a helyes útra téréshez.

Felhasznált irodalom

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006. január 11-én elfogadott, a Miniszteri Bizottság Európai Börtön szabályokról szóló R/2006/2 ajánlása a Tagállamok számára, forrás: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KOAFVm8UIhkJ:https://rm.coe.int/16804d4ee0+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&g=hu> (Letöltve: 2022. január 10.)

Gönczöl Katalin (2010): A bizalom és a jogállami kriminálpolitika. In: A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárásban. Konferenciakötet. (Szerk. Gyökös Melinda, Klopfer Judit, Lányi Krisztina.) Budapest, IRM. 3-8. old.

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/gyula/hirek/2554>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/sopron/hirek/3840>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kalocsa/hirek/3537>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/nyiregyhaza/hirek/3459>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/miskolc/hirek/4396>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kiskunhalas/hirek/4670>

<https://bv.gov.hu/hu/intezetek/kecskemét/hirek/4520>

Nyesténé Jánkfalvi Zita (2012): Elkövettem, megbántam, jóvátenném – Resztoratív gyakorlatok a börtönben, Börtönügyi Szemle 2012/2 14-28. old. (Letöltve: 2022. január 10.)

Szűcs András

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET REINTEGRÁCIÓS TEVÉKENYSÉGE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI TÖRVÉNYESSÉGI FELÜGYELETI ÉS JOGVÉDELMI ÜGYÉSZ SZEMSZÖGÉBŐL*

The reintegration activity of the Prison Service from the perspective of the prosecutor responsible for the supervision of the legality of the execution of punishments and measures

A szabadságvesztés végrehajtásának és így a büntetés-végrehajtási szervezetnek is az egyik alapvető célja az elítéltek sikeres reintegrációja. A reintegrációs tevékenység egy meglehetősen összetett szakmai feladat, amelynek – mint a büntetés-végrehajtási szervezet által végzett, fogvatartottakat érintő más tevékenységeknek – a hatályos jog által szabályozottnak kell lennie. Erre tekintettel az ügyészi törvényességi felügyelet a reintegrációs feladatok végrehajtására is kiterjed, bár a reintegrációs funkció realizálása során főként szakmai elvárásoknak kell megfelelni. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy szakszerű feladatellátás csak törvényes végrehajtás keretében képzelhető el. E tanulmány célkitűzése aktuális példákon keresztül a reintegrációs tevékenység és a törvényességi felügyelet viszonyának, valamint annak bemutatása, hogy napjainkban hogyan segítheti elő az elítéltek eredményes társadalmi beilleszkedését az ügyészség által gyakorolt törvényességi felügyelet.

Kulcsszavak: reintegráció, ügyészi törvényességi felügyelet, Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet, reintegrációs őrizet, kapcsolattartás

One of the fundamental aims of the execution of imprisonment and thus of the Prison Service is the successful reintegration of convicts. The reintegration activity is a rather complex professional task, which – as other activities of the Prison Service concerning prisoners – has to be regulated under the law in force. In view of this, the prosecutorial supervision of legality covers the execution of reintegration tasks as well, although during the realization of the reintegration function mainly professional expectations have to be fulfilled. At the same time, one must not forget the fact that professional task performance can be imagined only in the frame of legal enforcement. The purpose of this study is to introduce through current examples the relationship between reintegration activity and prosecutorial supervision of legality and how supervision of legality exercised by the Prosecution Service can help the successful reintegration of convicts nowadays.

Keywords: reintegration, prosecutorial supervision of legality, Central Institute of Assessment and Methodology, reintegration custody, maintaining relationships between prisoners and their contact persons

* A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Fogvatartási Ügyek Szolgálatával a bv. intézetek reintegrációs szakterületi munkatársai részére tartott online szakmai konferencián 2021. október 29-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

Bevezetés

Amikor megkezdtem a felkészülést az előadásra és jelen tanulmány elkészítésére, nagyon hamar rá kellett jönnöm arra, hogy látszólag könnyű, valójában azonban felettébb nehéz feladat elvégzésére kaptam felkérést.

A címet hallva úgy tűnhet, hogy könnyű a dolgom, hiszen a reintegrációs tevékenység a bv. szervezet egyik kiemelt, sokrétű feladata, amelyről ebből következően nem nehéz hosszasan értekezni.

Ténylegesen azonban mégis nehéz a feladatom, mert a reintegráció valójában alapvetően egy büntetés-végrehajtási szakmai tevékenység, amelyből a jogalkalmazás szerepe, jelentősége nem mondható hangsúlyosnak, s a törvényességi felügyelet célja sem esik egybe a reintegrációs célokkal.

A reintegrációról röviden

Mi is a reintegráció? E fogalom definícióját a Bv. tv.¹-ben hiába keressük. Hétköznapi értelemben a szó helyreállítást, illetőleg visszaállítást, visszahelyezést jelent², így felfoghatjuk a reintegrációt tágabb értelemben olyan, a bv. intézetben végzett, elítéltek érintő tevékenységek összességéként, amelyek célja az elítéltek társadalomba történő visszahelyezésének, visszaintegrálásának elősegítése.

Tekintettel arra, hogy egy jogállamban a bv. szervezet által végzett valamennyi tevékenység jogilag szabályozott, természetesen a Bv. tv. szól a reintegrációról is. A törvény 83. §-ának (1) bekezdése szerint: „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ügydöntő határozatban meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.” Eszerint leszögezhetjük, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának az egyik célja az elítélt sikeres reintegrációja.

A Bv. tv. 83. §-ának (3) bekezdésében a következőket olvashatjuk a reintegrációval összefüggésben: „Az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs tevékenységet a végrehajtásért felelős szerv - önállóan vagy más szervezetekkel együttműködve - az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai

1 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény

2 Bakos F. (1989)

gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja. A végrehajtásért felelős szerv a reintegrációs tevékenységet az elítélt személyéhez igazodó szakmai módszerekkel végzi.” Ebből a törvényi rendelkezésből a reintegrációs tevékenységnek az előbb meghatározottnál egy jóval szűkebb fogalma rajzolódik ki, vagyis ide tartozik a munkáltatás, a munkaterápiás foglalkoztatás, az általános iskolai, illetve a középfokú iskolai oktatás, a felsőfokú tanulmányok végzése, a szakképzés, a szakmai gyakorlat megszerzése, valamint az egyéb reintegrációs programok.

Megítélésem szerint a tényleges reintegráció gyakorlati megközelítésben nem szűkíthető le az említett tevékenységekre, hiszen vannak olyan – tipikusan reintegrációt szolgáló – intézmények, amelyek nem tartoznak bele a törvényi felsorolásba, ugyanakkor az ügyészség ezekkel összefüggésben gyakrabban találkozik problémákkal, mint a munkáltatás és a foglalkoztatás során. Ilyen pl. a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI), a reintegrációs őrizet jogintézménye, vagy akár a fogvatartottak kapcsolattartásának témaköre.

Néhány gondolat a KKMI-ről

A KKMI-vel összefüggésben – törvényességi felügyeleti szempontból – a következők kiemelését tartom indokoltnak.

A KKMI funkcióját a Bv. tv. 92. §-ának (1) bekezdése határozza meg, amely szerint a KKMI a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer alapján elvégzi az e törvényben meghatározott elítéltek kockázatelemző, valamint az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatát.

Köztudott, hogy a KKMI mint elkülönült intézmény nem létezik. A bv. szervezet a KKMI törvényben rögzített feladatait sokáig csak megfelelő szakemberekkel, az erre a feladatra kifejlesztett szoftver segítségével, a bv. intézetekben, a KKMI-nek – mint a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (a továbbiakban: BvOP) főosztályi jogállású szervezeti egységének – a felügyelete mellett látta el.

A Legfőbb Ügyészség általam irányított osztálya³ – a BvOP felett gyakorolt törvényességi felügyelet keretében, alapvetően fogvatartotti panaszok alapján – többször szorgalmazta az önálló intézmény létrehozatalát. Nem tehetünk mást, hiszen ezt a Bv. tv. írja elő, nekünk pedig a vonatkozó jogszabályi rendelkezések betartása a fő feladatunk. Természetesen mindig is tisztában voltunk azzal, hogy ez költségvetési kérdés és nem a BvOP fogja önerőből létrehozni a KKMI-t.

3 Legfőbb Ügyészség, Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztály

A problémát nyilvánvalóan úgy is meg lehetett volna oldani, hogy a jogalkotó kiemeli az önálló intézményt a Bv. tv.-ből, és akkor e tekintetben nincs mit számon kérni a bv. szervezeten. Ez azonban egyértelmű visszalépést jelentett volna azokból a progresszív elképzelésekből, amely áthatja az egész hatályos Bv. tv.-t.

Nemrégiben örömmel értesültünk arról, hogy a Budapest Fegyház és Börtön területén elkezdett működni egy „kis KKMI”, bizonyos elítélti csoportok (pl. szex offenderek) vonatkozásban. Úgy gondolom, hogy ezt biztató lépésnek tekinthetjük és reménykedve várhatjuk a további kedvező fejleményeket.

A reintegrációs őrizetről

A reintegrációs őrizet az egyik legismertebb jogintézménye a bv. szervezet reintegrációs tevékenységének, honi alkalmazása igazi sikertörténetnek minősíthető.

A reintegrációs őrizet jogintézményével kapcsolatban – fennállása óta – több jogértelmezési kérdés merült fel, melyekre az ügyészség a jogalkalmazást segítő állásfoglalás formájában igyekezett válaszokat adni. Az elmúlt egy esztendőben két ilyen, a BvOP kezdeményezésére kiadott állásfoglalás is született, amelyre jelen írásomban szeretnék röviden kitérni.

Az első ismertetésre kerülő állásfoglalás kiadása abból az okból vált szükségessé, mert a reintegrációs őrizet végrehajtása megkezdésének napján az elektronikus távfelügyeleti eszközt nem sikerült aktiválni, s ezért nem került de facto az elítélt reintegrációs őrizetbe. Ennek kapcsán felmerült a kérdés, hogy ilyenkor megvalósul-e a jogellenes fogvatartás büntette? A helyes válasz – megítélésünk szerint – a vonatkozó jogszabályi rendelkezések egybevetéséből egyértelműen megállapítható. A Bv. tv. 187/A. §-ának (5) bekezdése szerint ugyanis: „A reintegrációs őrizet az elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazása mellett biztosítható.” A Bv. tv. 187/C. §-ának e) pontja szerint az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe, ha a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan, a Bv. tv. 187/E. §-a (1) bekezdése c) pontjának első fordulatára figyelemmel pedig a reintegrációs őrizetet meg kell szüntetni, ha a kijelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlanná vált. Végül a 10/2015. (III. 30.) BM rendelet 5. §-ának (4) bekezdése egyértelműen rögzíti: „Az elítéltet az elektronikus távfelügyeleti eszközök sikeres aktiválása után lehet szabadon bocsátani.”

Az ismertetett rendelkezésekből az következik, hogy az elítélt de facto csak az elektronikus eszköz megfelelő működése esetén helyezhető reintegrációs őrizetbe.

Fontos megjegyezni, hogy a bv. bíró reintegrációs őrizet elrendeléséről szóló határozata nemcsak az őrizet lejártának napját {9/2018. (VI. 11.) IM rendelet 115. § (1) bek.}, hanem

annak kezdő napját {16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 136/C. §-ának (1) bekezdése} is tartalmazza, ennek ellenére – álláspontunk szerint – nem valósulhat meg a jogellenes fogvatartás büntette akkor, amikor a bv. intézet a bv. bíró határozatában megjelölt napon az elektronikus távfelügyeleti eszköz aktiválásának sikertelensége miatt nem helyezi reintegrációs őrizetbe az elítéltet.

A Btk. 304. §-ának (1) bekezdése szerint az a hivatalos személy követi el a jogellenes fogvatartás büntettét, aki eljárása során mást személyi szabadságától jogellenesen megfoszt. Kétségtelen, hogy a szabadságvesztés bv. intézetben történő végrehajtása az elítélt személyi szabadságától történő megfosztását eredményezi, míg a reintegrációs őrizet esetében csupán a személyi szabadság korlátozásáról beszélhetünk.

Ugyanakkor a korábban idézett jogszabályi rendelkezésekből – véleményünk szerint – az állapítható meg, hogy a bv. intézet jogszerűen jár el akkor, amikor az elektronikus távfelügyeleti eszköz működésképtelensége esetén – a sikeres aktiválás megtörténteig – nem helyezi reintegrációs őrizetbe az elítéltet, így ilyenkor – jogellenesség hiányában – a jogellenes fogvatartás büntettének megállapítására nem kerülhet sor.

A BvOP azzal a problémával kapcsolatban kereste meg osztályunkat, hogy a Bv. tv. a reintegrációs őrizetbe helyezést kifejezetten csak akkor zárja ki, ha az elítéltet a bíróság utasította ki Magyarországról, abban az esetben viszont nem, ha ezt az idegenrendészeti hatóság tette meg. Mivel nyilvánvaló, hogy bármely hatóság által elrendelt kiutasítás összeegyeztethetetlen a reintegrációs őrizettel, ezért a BvOP azzal a kérdéssel fordult hozzánk, hogy a jelenleg hatályos szabályozás alapján hogyan lehet megakadályozni az idegenrendészeti úton kiutasított személy reintegrációs őrizetbe helyezését, illetőleg hogyan lehet az ilyen, elrendelt reintegrációs őrizetet megszüntetni. A BvOP megkeresésében egyúttal egy olyan törvénymódosítási javaslatot is megfogalmazott, amellyel a probléma – megítése szerint – végérvényesen rendezhető lenne.

Válaszunkban leszögeztük: tekintettel arra, hogy a Bv. tv. csak abban az esetben zárja ki a szabadságvesztésre ítélt reintegrációs őrizetbe helyezését, ha őt a bíróság utasította ki Magyarország területéről,⁴ az idegenrendészeti hatóság általi kiutasítás ilyen jogkövetkezményt nem von maga után. Álláspontunk szerint ezért a felmerült problémára megoldást csak a BvOP által tervezett jogszabálymódosítás jelenthet.

Állásfoglalásunkban azt is kifejtettük: a megkeresésben vázolt esetben a reintegrációs őrizet jogszerűen csak a Bv. tv. 187/E. §-ának (1) bekezdésében meghatározott (megszüntető) okok valamelyikének a bekövetkezése esetén szüntethető meg.

Végezetül azt is a megkereső tudomására hoztuk, hogy a tervezett jogszabálymódosítás hatálybalépéséig nem akadályozható meg, hogy a törvényi feltételeknek megfelelő,

⁴ Bv. tv. 187/C. § (1) bekezdés f) pont

nem a bíróság által kiutasított elítélteket a bv. bírák reintegrációs őrizetbe helyezték. (Mindazonáltal rámutattunk arra is, hogy az illetékes bv. intézetek a bv. bírának tett előterjesztéseikben, illetőleg értékelő véleményeikben felhívhatják a figyelmet arra, hogy az érintett elítélteket az idegenrendészeti hatóság kiutasította, s bár a Bv. tv. csak a bíróság által történő kiutasítást szabályozza kizáró okként, az alkalmazott kiutasítás sincs összhangban a reintegrációs őrizet céljával, ezért annak elrendelése mellőzését javasolják.)

Végül kérem, engedjék meg, hogy a reintegrációs őrizethez kapcsolódóan egy újonnan felmerült, mondhatni aktuális jogalkalmazási kérdésre térjek ki röviden.

A bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek részére 2021 szeptemberében tartott továbbképzésen kérdésként merült fel, hogy a reintegrációs őrizetet meg lehet-e szüntetni az elítélt kérelmére (pl. családi okok miatt az elítélt nem maradhat a kijelölt ingatlanban). A korrekt válasz erre az, hogy – bár ez indokolt lehetne – jelenleg nem lehetséges, mert a Bv. tv. ezt sajnos nem teszi lehetővé. Jó hír azonban, hogy a hiányszórágot a jogalkotó is felismerte, s a Bv. tv. 2022. március 1-jétől lehetőséget ad az elítélt kezdeményezésére történő megszüntetésre.

A fogvatartottak kapcsolattartása a pandémia alatt

Az egyik jelentősebb problémakör, amelyet a bv. szervezetnek a pandémia vonatkozásában kezelnie kellett, az a fogvatartottaknak a külvilággal való kapcsolattartása, ezen belül is a látogatófogadás kérdésköre. Ezzel összefüggésben viszonylag kevés fogvatartotti panasz jutott el a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészekhez, ugyanakkor egyes jogvédő szervezetek (különösen a Magyar Helsinki Bizottság) élesen kritizálták a bv. szervezet e körben folytatott gyakorlatát.

A koronavírus-járvány kezdeti szakaszában, a veszélyhelyzet elrendelését követően lépett hatályba a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról szóló 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rend.). A Korm. rend. 1. §-ának (1) bekezdése szerint: „A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) rendelkezéseit az e rendeletben, valamint a Kormányának a büntetőjárásról szóló 2017. évi XC. törvénnyel kapcsolatosan meghozott más rendeletben meghatározott eltérésekkel kell alkalmazni.” A Korm. rend. 3. §-ának (7) bekezdésének b) pontja alapján a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának rendelkezése szerint egy vagy több bv. intézet tekintetében a látogató fogadása korlátozható, ha a járványügyi rendelkezések megtartása másként nem biztosítható.

A Korm. rend. 2020. június 17. napján hatályát veszítette. 2020. június 18. napján ugyanakkor hatályba lépett a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és

a járványügyi készületségről szóló 2020. évi LVIII. törvény (a továbbiakban: Átmeneti tv.), amely törvény hatályba lépése napján alkalmazandó 236. §-ának (1) bekezdése szerint: „A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) rendelkezéseit 2020. december 31. napjáig az e törvényben meghatározott eltérésekkel (80. alcím, 236-245. §-ok) kell alkalmazni.” Később a jogalkotó 2021. június 30., majd 2021. december 31. napjáig hosszabbította meg az Átmeneti tv. jelzett rendelkezéseinek hatályát. Az Átmeneti tv. 237. §-a (4) bekezdése b) pontjának bb) alpontja alapján a járványügyi intézkedésre vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő más okra figyelemmel a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka egy vagy több bv. intézet tekintetében korlátozhatja a látogatófogadást.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka – ahogy azt a vonatkozó jogszabályi felhatalmazás lehetővé tette – a látogatófogadást valamennyi bv. intézet vonatkozásában teljes egészében betiltotta. A bv. szervezet a látogatófogadás alternatívájaként a Skype-alkalmazás segítségével történő kapcsolattartást vezette be. A látogatási tilalmat csupán 2021. július 1-jétől oldották fel, ezen időponttól kezdődően egy fogvatartott havonta egyszer egy védettségi igazolással rendelkező látogatóval 30 perc időtartamban találkozhatott. Később a látogatófogadás rendjében további liberalizáció került bevezetésre.

Mindezek alapján leszögezhető, hogy a bv. szervezetnek a pandémia idején folytatott fenti gyakorlata törvényességi aggályokat nem vet fel, figyelemmel arra, hogy a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka az ismertett jogszabályi rendelkezések keretei között maradván döntött olyan gyakorlat folytatásáról, amely szerint a látogatófogadás egyszerre valamennyi bv. intézetben tilos.

Záró gondolatok

A bv. szervezet reintegrációs tevékenysége egy sokrétű szakmai feladat, amelynek el látásával a szabadságvesztés végrehajtásának egyik lényeges célkitűzése valósul meg. Jogállami keretek között valamennyi, a fogvatartottakat érintő büntetés-végrehajtási tevékenységnek a jog által szabályozottnak kell lennie, s így ezek vonatkozásában az ügyészség által gyakorolt törvényességi felügyelet is értelmezhető. Fontos azonban megjegyezni, hogy a reintegrációs funkció realizálása során alapvetően szakmai elvárásoknak kell megfelelni, a törvényességi felügyelet szempontjainak érvényesítése nem elsődleges célkitűzés. Ugyanakkor azt is leszögezhetjük, hogy szakszerű feladat-ellátás csak törvényes végrehajtás keretében képzelhető el. Mindezekre figyelemmel az ügyészség arra törekszik, hogy e területen a törvényességi felügyeletet annak szem előtt tartásával gyakorolja, hogy azzal a reintegrációs célok lehető legteljesebb mértékű megvalósulását segítse elő.

Felhasznált irodalom

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL törvény

Bakos Ferenc (1989): Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest

Sárközy István

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET TEVÉKENYSÉGE AZ ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA MEGKÖZELÍTÉSÉVEL*

The activity of the Prison Service from the perspective of the Commissioner for Fundamental Rights

Az alapvető jogok biztosa mint nemzeti megelőző mechanizmus (NMM) 2015 óta vizsgálja a fogvatartottakkal való bánásmódot különböző fogvatartási helyeken. Az NMM jelentésben foglalja össze a látogatások során szerzett tapasztalatait, amelyeket a fogvatartottakkal és a fogvatartási helyek dolgozóival készített interjúk, bekért iratok és a helyszíni bejárása alapján alakít ki. Az NMM ajánlást tesz az alapvető jogokkal összefüggő visszaességek megszüntetésére. A tanulmány bemutatja az NMM hatáskörét, vizsgálati módszerét és a látogatások fókuszpontjait. A fogvatartási helyek vizsgálata – és így a rossz bánásmódok megelőzése – a COVID-19 miatt sem maradhatott abba, ezért az NMM a koronavírus-járvány alatt is folytatta látogatásait. A tanulmány kitér arra, hogy milyen nemzetközi ajánlások szolgáltak a látogatások előkészítésének alapjául. A szerző összefoglalja a pandémia időszaka alatt a hazai bv. intézetekben tett látogatások tapasztalatait és a börtönöknek a vírusfertőzés megelőzésével összefüggő tevékenységét.

Kulcsszavak: nemzeti megelőző mechanizmus, OPCAT, alapvető jogok biztosa, COVID-19, fogvatartási hely

The Commissioner for Fundamental Rights as National Preventive Mechanism (NPM) has been investigating the treatment of detainees in different places of detention since 2015. The NPM summarizes in reports the experiences of the visits which are based on interviews with detainees and staff members of the places of detention, requested documentation and site inspections. The NPM formulates recommendations to remedy the improprieties related to fundamental rights. The study presents the competence and the visiting methodology of the NPM, as well as the focal points of the visits. The visiting of places of detention, thereby the prevention of ill-treatment, could not be suspended because of COVID-19, so the NPM has carried on visiting places of detention during the coronavirus-disease. The article demonstrates the international standards serving as the basis of the preparation of these visits. The author summarizes the experience of the visits to national penitentiary institutions during the pandemic and the activities of the prisons in connection with the prevention of the coronavirus-disease

Keywords: National Preventive Mechanism, OPCAT, Commissioner for Fundamental Rights, COVID-19, place of detention

* A tanulmányban szereplő adatok forrása az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala és a szerző.

A nemzeti megelőző mechanizmus tevékenysége

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) Magyarországon az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet kihirdetésével, 1987. június 26-án lépett hatályba.

Az Egyezmény 1. cikke alapján kínzás az a cselekmény, amelyet valakivel szemben szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából, azért, hogy tőle, illetőleg harmadik személytől értesüléseket vagy vallomást csikarjanak ki, vagy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő vagy harmadik személy követett el, illetőleg amelynek elkövetésével őt vagy harmadik személyt gyanúsítanak, hogy megfélemlítsék vagy nyomást gyakoroljanak rá, illetőleg hogy harmadik személyt megfélemlítsenek vagy a harmadik személyre gyakoroljanak nyomást, valamint bármilyen megkülönböztetési formára alapított más okból alkalmaznak, és az éles testi vagy lelki fájdalmat vagy szenvedést, közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával bárki más okozza.

A 2011. évi CXLI. törvény hirdette ki a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét (a továbbiakban: OPCAT). Az OPCAT 1. cikke szerint annak célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.

Az OPCAT 3. cikke alapján minden részes állam létrehoz és fenntart egy látogató testületet (a továbbiakban: nemzeti megelőző mechanizmus, NMM) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében.

Az OPCAT 4. cikk 2. pontja határozza meg a szabadságelvonás fogalmát. Eszerint a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú, őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.

2015. január 1-jétől az NMM feladatait az alapvető jogok biztosa látja el. Az NMM hatáskörét az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) III/A. fejezete tartalmazza.

Az alapvető jogok biztosa az OPCAT 4. cikke szerinti fogvatartási helyen rendszeresen vizsgálja – beadvány és visszasság hiányában is – a fogvatartottakkal való bánásmódot.¹ Az NMM feladatainak teljesítése körében az alapvető jogok biztosa személyesen és az általa felhatalmazott munkatársai közreműködésével is eljárhat.²

Az NMM feladatainak teljesítésére az alapvető jogok biztosának legalább 11 munkatársát kell felhatalmaznia. E munkatársaknak a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot érintő szakterületen legalább öt éves szakmai gyakorlattal vagy kiemelkedő elméleti tudással és felsőfokú végzettséggel kell rendelkezniük. A feladatellátás érdekében az NMM eseti vagy állandó jelleggel (külső) szakértőket is felhatalmazhat.³

A felhatalmazott munkatársak között kell lennie legalább két-két jogász, pszichológus és orvos végzettségű személynek. A munkatársak nemének egyensúlyára kell törekedni, ugyanis a felhatalmazott munkatársak között az egyik nem képviselőinek a száma legfeljebb eggyel haladhatja meg a másik nem képviselőinek számát.⁴

Fogvatartási helyek kiválasztása

Az OPCAT 20. cikk a) pontja értelmében az állam hozzáférést biztosít a 4. cikk szerinti fogvatartási helyeken elhelyezett, szabadságuktól megfosztott személyek és a fogvatartási helyek számáról, továbbá földrajzi helyéről annak érdekében, hogy az NMM a megbízásának eleget tehessen.

A fenti rendelkezés alapján az NMM év végén felkéri az érintett kormányzati szervek vezetőit, hogy bocsássák rendelkezésére az OPCAT 4. cikke szerinti fogvatartási helyek adatait az adott év utolsó napjára vonatkozóan.⁵

A fogvatartási helyek fogalmát az NMM széles körben értelmezi. A fogvatartási helyek jellegüket tekintve lehetnek büntetés-végrehajtási intézetek és gyógyító intézmények, rendőrségi előállítók és fogdák, szociális, gyermekvédelmi és idegenrendészeti intézmények.

Az NMM számára biztosított adatok alapján 2019. december 31-én Magyarországon összesen 2 972 db fogvatartási helyszín volt, amelyek 145 139 férőhellyel rendelkeztek és azokon 123 489 fogvatartottat helyeztek el.⁶

1 Ajbt. 39/B. § (1) bek.

2 Ajbt. 39/D. § (1) bek.

3 Ajbt. 39/D. § (3) bek.

4 Ajbt. 39/D. § (4) bek.

5 NMM (2020) p. 16.

6 NMM (2020) p. 16.

Az NMM mellett működik az ún. Civil Konzultációs Testület⁷ (a továbbiakban: CKT), amely az NMM által meghívott és pályázat alapján kiválasztott tagokkal rendelkezik. A CKT javaslataival és észrevételeivel segíti az NMM feladatainak ellátását. A CKT tagjai javaslatot tehetnek fogvatartási helyek vizsgálatára is.

Az NMM tájékozódik az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalában működő más főosztályokról érkező panaszok alapján is, hogy milyen problémák vetődhetnek fel a fogvatartási helyeken.

Az NMM minden évben összeállítja az éves látogatási tervét, amelynek előkészítése során figyelembe veszi a különböző típusú fogvatartási helyeket, azok földrajzi elhelyezkedését, továbbá az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalába érkező panaszbeadványokat és a CKT tagjai által tett javaslatokat is.

Az NMM hatásköre

Az NMM hatáskörét az Ajbt. 39/B. § (3) bekezdése határozza meg. Ennek értelmében a helyszíni ellenőrzés során az NMM a fogvatartási helyekre és a vizsgált hatóság egyéb helyiségeibe korlátozás nélkül beléphet. A vizsgálatok alkalmával az NMM a fogvatartási helyeken lévő, szabadságuktól megfosztott személyek számára, a velük való bánásmódra és fogva tartásuk körülményeire vonatkozó összes iratba korlátozás nélkül betekinthez, azokról kivonatot és másolatot készíthet. Az NMM a vizsgált hatóság munkatársát és a szabadságától megfosztott személyt is beleértve bármely ott tartózkodó személyt meghallgathat. A vizsgált hatóság személyi állományának tagjai kötelesek együttműködni az NMM-mel, míg a fogvatartottak esetében a válaszadás önkéntes alapon történik.

A meghallgatásokat bizalmas körülmények között kell végezni. Az Ajbt. 39/B. § (4) bekezdése szerint a meghallgatáson az NMM-en (vagy munkatársán) és a meghallgatott személyen kívül más csak akkor vehet részt, ha a részvételéhez az NMM hozzájárult.

Fontos kiemelni – amint arra az Ajbt. 39/E. §-a is felhívja a figyelmet –, hogy senkit sem érhet hátrány amiatt, hogy az NMM vagy a felhatalmazott munkatársa részére információt adott át. A szankció tilalma a fogvatartottakra és a személyi állomány tagjaira is vonatkozik.

Az NMM vizsgálati módszere

A helyszíni ellenőrzés kezdetekor az NMM munkatársai átadják az NMM által aláírt megbízólevelet, ami a feladatellátáshoz szükséges eljárási jogosultságukat igazolja.

⁷ <https://www.ajbh.hu/opcat-ckt>

A megbízólevél tartalmazza a helyszíni vizsgálat időpontját, a fogvatartási hely megnevezését és a felhatalmazott munkatársak nevét, emellett röviden összefoglalja az NMM és a nevében eljáró munkatársak hatáskörét, valamint a szankció tilalmára vonatkozó figyelemfelhívást.⁸

A megbízólevél átadását követően a látogatócsoport tagjai bejárják a fogvatartási helyszínt, fényképfelvételeket készítenek, méréseket végeznek és interjúkat készítenek a fogvatartottakkal, a személyi állomány tagjaival és a vezetőséggel. A fogvatartottakkal készített interjúk során törekedni kell arra, hogy a látogatócsoport tagjai négy szemközt, bizalmas körülmények között tudjanak beszélgetni a fogvatartottakkal oly módon, hogy a személyi állomány tagjai a beszélgetést ne hallják. Az interjúhelyzet körülményeit figyelembe véve az NMM munkatársai csoportos interjút is készíthetnek.

Az NMM és felhatalmazott munkatársai korlátozás nélkül betekinthez a fogvatartással összefüggő iratokba a vizsgálat helyszínén. Ha erre a helyszínen nem volt lehetőség, akkor megfelelő határidő biztosításával az NMM rendelkezésére kell bocsátani a kért dokumentumokat.⁹

A helyszíni ellenőrzés végén a látogatócsoport egy rövid visszajelzést ad a vizsgált intézmény vezetősége számára az ellenőrzés pozitív és negatív tapasztalatairól, különösen arról, hogy észlelt-e olyan körülményt, ami azonnali intézkedésre ad okot. A visszajelzés nem tartalmazza az összes visszasságra utaló körülményt. A látogatást követően a látogatócsoport tagjai az interjúk eredményét és a helyszínen tapasztalt körülményeket részjelentésekben összegzik. A látogatásvezető a részjelentések (szakvélemények) és a vizsgált intézménytől kért dokumentumok alapján elkészíti a látogatásról szóló jelentést. A jelentés tartalmazza a feltárt tényeket, az ezeken alapuló megállapításokat és következtetéseket.¹⁰

Az NMM ajánlásai

Az OPCAT 19. cikk b) pontja alapján az NMM-et fel kell hatalmazni, hogy ajánlásokat fogalmazhasson meg az illetékes hatóságok számára, hogy javítsák a szabadságuktól megfosztott személyek körülményeit és a velük való bánásmódot, és hogy megakadályozzák a kínzást és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést.

⁸ NMM (2015) p. 24.

⁹ Az Ajbt. 21. § (1) bek. a) pontja és (2) bek. értelmében az alapvető jogok biztosa vizsgálata során a vizsgált hatóságtól adatokat és a keletkezett iratokról másolat készítését kérheti, amelynek határideje nem lehet rövidebb 15 napnál.

¹⁰ Ajbt. 28. § (1) bek.

Mindezekre figyelemmel az NMM látogatásainak az a célja, hogy az érintett hatóságokat és intézményeket a rossz bánásmód megelőzését szolgáló intézkedéseik hatékonyságának javítására ösztönözzék.¹¹

Az NMM-et feladatainak ellátása során megilletik mindazon intézkedési jogok, amelyeket az alapjogvédelmi tevékenységével összefüggésben alkalmazhat.

Ha az NMM a lefolytatott vizsgálat alapján alapvető jogokkal kapcsolatos visszasság fennállását állapítja meg, annak orvoslására ajánlást tehet a vizsgált hatóságnak¹² vagy a felügyeleti szervének.¹³ Abban az esetben, ha az NMM alapvető joggal összefüggő visszasságot vagy jogszabálysértésre utaló körülményt észlel, a legfőbb ügyész útján az ügyész fellépését kezdeményezheti.¹⁴

Amennyiben az NMM a vizsgálata során a személyes adatok védelméhez, illetve a közérdekű vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való joggal összefüggő visszasságot észlel, bejelentéssel fordul a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósághoz.¹⁵

Ha az NMM álláspontja szerint a visszasság valamely jogszabály vagy közjogi szervezetszabályozó eszköz felesleges, nem egyértelmű vagy nem megfelelő rendelkezésére, illetve az adott kérdés jogi szabályozásának hiányára vagy hiányosságára vezethető vissza, a visszasság jövőbeni elkerülése érdekében javasolhatja a jogalkotásra vagy a közjogi szervezetszabályozó eszköz kiadására jogosult szervnél jogszabály vagy közjogi szervezetszabályozó eszköz módosítását, hatályon kívül helyezését vagy kiadását, illetve a jogszabály előkészítőjénél jogszabály előkészítését.¹⁶

A jelentések közzététele és a jelentések ajánlásaival kapcsolatos dialógus

Az NMM jelentései nyilvánosak¹⁷ és az NMM honlapján¹⁸ érhetők el. Az NMM a látogatásról szóló jelentését továbbítja a vizsgált fogvatartási hely vezetője – tájékoztatásul a felettes szerve –, az ajánlások címzettjei részére.

11 NMM (2015) p. 28.

12 Ajbt. 32. § (1) bek.

13 Ajbt. 31. § (1) bek.

14 Ajbt. 33. § (1)-(2) bek.

15 Ajbt. 36. §

16 Ajbt. 37. §

17 Ajbt. 28. § (2) bek.

18 <https://www.ajbh.hu/en/opcat>

Az OPCAT 22. cikke értelmében az állam illetékes hatóságai megvizsgálják az NMM ajánlásait, és párbeszédet folytatnak azzal a lehetséges megvalósítási intézkedésekről. Az Ajbt. rendelkezései¹⁹ szerint a vizsgált szervnek általában az ajánlás kézhezvételétől számított 30 napja van, hogy értesítse az NMM-et az ajánlás tekintetében kialakított érdemi állásfoglalásáról, illetve a megtett intézkedésről. Jogalkotással összefüggő ajánlás esetén a válaszadási határidő a jelentés kézhezvételétől számított 60 nap.²⁰

Ha az ügyész fellépését kezdeményezi az NMM, az ügyész az intézkedésről és az ajánlással kapcsolatos álláspontjáról 60 napon belül köteles értesíteni az NMM-et.²¹

Az NMM jelentéseiben kifejtett ajánlások megvalósulásának egyik alapvető garanciáját az Ajbt. 38. § (1) bekezdésében foglalt intézkedési lehetőség jelenti. Eszerint amennyiben a vizsgált hatóság vagy felügyeleti szerve elmulasztja az érdemi állásfoglalás kialakítását, és az annak megfelelő intézkedés megtételét, vagy az NMM az állásfoglalással, a megtett intézkedéssel nem ért egyet, úgy az ügyet az éves beszámoló keretében az Országgyűlés elé terjeszti, és kérheti, hogy azt az Országgyűlés vizsgálja ki.

Utóvizsgálat, follow-up látogatás

Az NMM működési hatékonyságának egyik fokmérője, hogy a jelentésekben feltárt visszasságok megszüntetésére vonatkozó ajánlásait a címzettek milyen arányban valósították meg.

Az ENSZ kínzás megelőzésével foglalkozó albizottsága (Subcommittee on the Prevention of Torture, a továbbiakban: SPT) szerint az NMM-nek rendszeresen ellenőriznie kell az intézkedései gyakorlati megvalósulását, elsődlegesen a problémás intézmények utóvizsgálatával és – többek között – a civil társadalomtól származó érdemi információk alapján.²²

Az utóvizsgálatok egyik célja, hogy az NMM felmérje az érintett fogvatartási helynek a megfogalmazott ajánlások végrehajtását célzó intézkedéseit. Emellett további cél, hogy az NMM az ellenőrzött intézmények személyzetét és a hatóságokat az ajánlások megvalósítására ösztönözze. Az utóvizsgálat egyben lehetőséget biztosít arra is, hogy az ellenőrzött hatóság vezetőségével, személyi állományával párbeszédet folytasson az NMM a korábbi látogatások tapasztalatairól és az éppen aktuális problémákról.²³

19 Ajbt. 31. § (1) bek., 32. § (2) bek.

20 Ajbt. 37. §

21 Ajbt. 33. § (1) bek.

22 SPT (2012) 33. pont.

23 NMM (2016) p. 49.

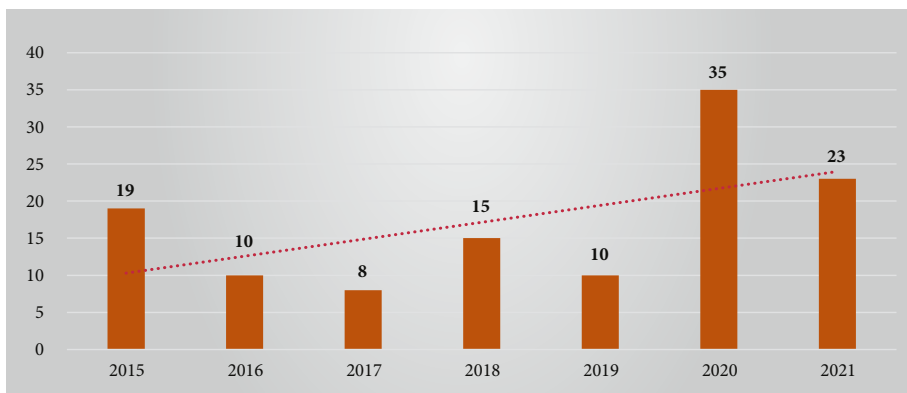

Az NMM látogatásai

Az NMM 2015. január 1-jén kezdte meg működését és a fogvatartási helyek látogatását. Az 1. ábra azt mutatja be, hogy 2015. január 1. és 2021. december 31. között éves bontásban miként változott az NMM látogatásainak száma.

Az NMM – működésének első évében, 2015-ben – 19 alkalommal látogatott különböző fogvatartási helyekre: szociális és egészségügyi intézményekbe, bv. intézetekbe, gyermekotthonokba és idősök otthonaiba, menekültek elhelyezésére szolgáló intézményekbe, rendőrségi objektumokba.

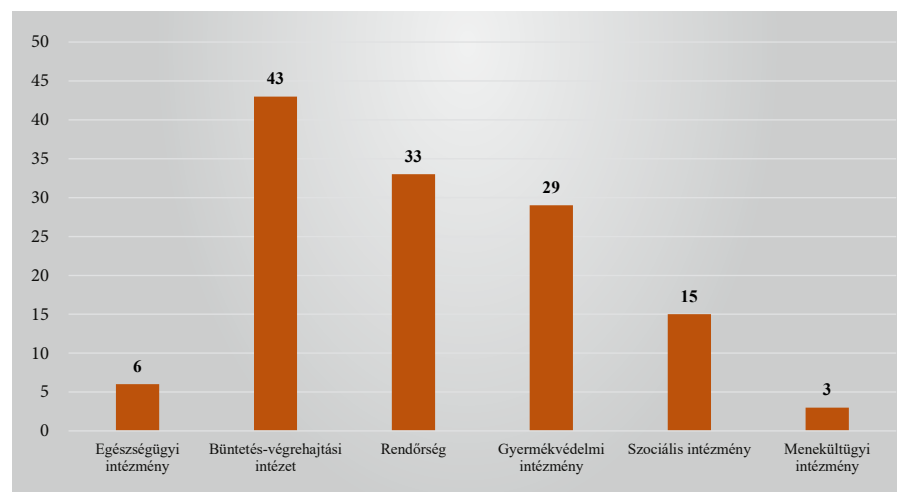
2015 és 2019 között az egy évben tett látogatások számának átlaga 12 körül alakult. Dr. Kozma Ákos 2019. szeptember 26-ai hivatalba lépése óta – a 2020. és 2021. évet figyelembe véve – a látogatások éves átlagos száma jelentős mértékben nőtt, így e két évet tekintve az NMM évente átlagosan 29 látogatást hajtott végre.

1. ábra: Az NMM látogatásainak száma (N=120 db) éves bontásban, 2015. január 1. és 2021. december 31. között

A 2. ábra foglalja össze, hogy az NMM milyen típusú fogvatartási helyszínekre²⁴ látogatott az eddigi működése során. Mindebből megállapítható, hogy a leggyakrabban – 2015. január 1. és 2021. december 31. között összesen 43 alkalommal – büntetés-végrehajtási intézeteket ellenőrzött az NMM.

²⁴ Egy intézmény több típusba is tartozhat.

2. ábra: Az NMM látogatási helyszíneinek megoszlása az intézmények típusa szerint, 2015. január 1. és 2021. december 31. között

Látogatási fókuszpontok

Az NMM a látogatásai során elsősorban a fogvatartott személyek elhelyezési körülményeit és a velük való bánásmódot vizsgálja. Az általános fókuszpontok meghatározása során az NMM figyelembe vette a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT), az SPT, illetve az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága jelentéseinek megállapításait, a CKT tagjainak javaslatait és az NMM általános alapjogvédelmi tevékenysége körében szerzett információkat.

A szabadságuktól megfosztott személyek különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak a fogva tartásuk első pillanataitól kezdve,²⁵ ezért minden esetben szükséges a befogadási eljárás vizsgálata. A befogadási eljáráshoz tartozik az esetleges orvosi vizsgálat, a fogvatartott ruházattal való ellátása, elhelyezési helyének kijelölése, fogvatartási hely szabályairól való tájékoztatása.

A látogatások során meg kell vizsgálni a fogvatartás tárgyi feltételeit is, ezért a látogatócsoport tagjai megtekintik a fogvatartási helyszínt, fényképfelvételeket készítenek az elhelyezési körülményekről, felmérik a helyiségek állapotát. Megvizsgálják, hogy az egyes helyiségek természetes fényvel való megvilágítottasága megfelelő-e, elérhető-e mesterséges világítás, milyen módon szellőztethető a helyiség és milyen a bútortartás. A látogatócsoport tagjai meggyőződnek az ivóvízhez, a mellék helyiséghez való

²⁵ CPT/Inf (2002) 15 41. pont

hozzáférésről, továbbá arról is, hogy a fogvatartottak milyen feltételek mellett tartózkodhatnak a szabad levegőn és hogyan tisztálkodhatnak.²⁶

A szabadságuktól megfosztott személyek esetében fontos, hogy ne tétlenül teljen az idejük a fogvatartási helyen, hanem közösségi, kulturális, sport- vagy szabad levegős programon vehessenek részt, illetve munkát végezhetnek. A bv. intézetek esetében mindezek a reintegrációs tevékenységek részét képezik, amelyek vizsgálatára az NMM minden látogatása során nagy hangsúlyt fektet.

Lehetővé kell tenni a fogvatartottak számára, hogy választhassanak e tevékenységek közül, így is erősítve az önállóságukat és a felelősségérzetüket.²⁷ A reintegrációs tevékenységek célja, hogy felkészítsék a fogvatartottat a szabadulásra, hogy újra be tudjon illeszkedni a külvilágba és egészséges szociális kapcsolatokat tudjon kialakítani.

A fogvatartottak számára biztosítani kell az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, így például az orvosi ellátást, a szükséges gyógyászati segédeszközöket és az előírt diétákat. Az NMM külső szakértők²⁸ segítségével vizsgálhatja e különleges szakértelmet igénylő kérdéseket. A szakértők kiválasztása jellemzően a CKT tagok ajánlásával történik. Az NMM látogatásai során – 2015 és 2019 között – orvos- és dietetikus szakértők vettek részt.

A rossz bánásmódok megelőzésének fontos eszköze a fogvatartottak egymás közötti és a fogvatartási hely személyzetével való kapcsolatának vizsgálata. Egyrészt a fogvatartottak rossz elhelyezési körülményei és a bv. intézet túltelítettsége miatt keletkezhetnek feszültségek a fogvatartottak között, ami agresszióhoz vezethet. Másrészt, ha a személyi állomány tagjainak munkavégzési feltételei elégtelenek, nem tudják megfelelően ellátni a feladatukat, ami frusztrációt, túlerheltséget eredményezhet. A túlerheltség miatt előfordulhat, hogy a személyi állomány tagjai – közvetve vagy közvetlenül – a fogvatartottakon vagy az alárendelt munkatársaikon vezetnek le a feszültséget.²⁹ A CPT rámutatott, hogy az őrszemélyzet professzionalizmusához tartozik, hogy kulturált és humánus módon bánjanak a fogvatartottakkal, miközben fenntartják a rendet és a biztonságot.³⁰

Minden esetben vizsgálni kell, hogy a fogvatartottak milyen módon jelezhetik az elhelyezéssel vagy bánásmóddal kapcsolatos panaszukat vagy kérésüket a személyi állomány tagjai, a fogvatartási hely vezetősége vagy más szervezet felé. A CPT álláspontja szerint

26 CPT/Inf (2015) 44 p. 7.

27 CPT/Inf (2001)16 p. 6.

28 NMM (2015) p. 18.

29 NMM (2015) p. 34.

30 CPT/Inf (2001)16 p. 1.

a hatékony panasztételi és vizsgálati eljárások jelentik a bántalmazás elleni legjobb védelmet.³¹ Az NMM felhívta a figyelmet, hogy a rossz bánásmódok megelőzésének és megszüntetésének egyik leghatékonyabb eszköze, ha a fogvatartási hely személyzete a szabadságuktól megfosztott személyek sérelmeiről a lehető legrövidebb időn belül értesül, azokat ésszerű időn belül kivizsgálja és az orvoslásuk érdekében haladéktalanul megteszi a szükséges intézkedéseket.³²

Az NMM látogatásai a COVID-19 időszakában

A COVID-19 megjelenése és a nemzetközi ajánlások

2020. március 11-én a Kormány az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány (COVID-19) következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki.³³

A koronavírus-világjárvány hazai megjelenése eddig nem látott kihívások elé állította az egész társadalmat, különösen az egészségügyi ellátórendszerben és a zárt intézményekben dolgozó embereket. A COVID-19 okozta veszélyhelyzet miatt kialakult rendkívüli körülmények mindenkitől alkalmazkodást követeltek meg. Az NMM is döntéskényszerbe került, hogy a látogatásokat folytassa-e, és ha igen, milyen feltételek mellett.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 15-én adta ki a COVID-19-járvány börtönökben és más fogvatartási helyeken történő megelőzésére és kezelésére vonatkozó időközi ajánlását,³⁴ amelynek értelmében a fogvatartási helyek a fogvatartottak hosszú idejű elhelyezése és szoros közelsége miatt a fertőzés kiindulópontjai lehetnek. A fogvatartottak egészségének fenntartása közegészségügyi szempontból is kiemelt fontossággal bír.³⁵

A CPT a koronavírus-világjárvány idején a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmód alapelveiről szóló Nyilatkozatában³⁶ kifejtette, hogy az NMM-ek által végzett, független monitorozó tevékenység továbbra is elengedhetetlen biztosíték a rossz bánásmódokkal szemben.

31 CPT/Inf (92)3 p. 3.

32 NMM (2015) p. 34.

33 40/2020. (III. 11.) Korm. r. 1. §

34 WHO (2020) p. 1.

35 NMM (2020) p. 23.

36 CPT/Inf (2020)13 és CPT/Inf (2020)21

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesítésétől a nemzet létét fenyegető különleges körülmények vagy szükségállapot esetén sem lehet eltérni.³⁷

Az SPT is ugyanerre az álláspontra helyezkedett a 2020. április 7-én kiadott Tanácsában³⁸ (a továbbiakban: SPT Tanács). Az SPT kiemelte, hogy az NMM-ek önálló testületek és szabadon dönthetnek arról, mi a legjobb módja a pandémia okozta kihívások rendezésének, figyelembe véve a nemzeti jogszabályi előírásokat. Kifejtette továbbá azt is, hogy a megelőző célú látogatásokat minden bizonnyal érintik az aktuális közegészségügyi intézkedések, azonban ez nem jelenti azt, hogy a látogatásokat fel kell függeszteni. A közegészségügyi intézkedések miatt nőhet a kockázat, hogy a fogvatartottak rossz bánásmódoknak vannak kitéve. Az SPT álláspontja szerint az NMM-eknek továbbra is folytatniuk kell a megelőző célú látogatásokat, különösen azért, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy az embertelen és megalázó bánásmód ellen hatékony intézkedéseket tettek a fogvatartási helyek.³⁹

Az SPT különböző intézkedési javaslatokat fogalmazott meg a fogvatartási helyek és az NMM-ek számára. A fogvatartási helyekre vonatkozóan hangsúlyozta, hogy az állam felelős a fogvatartottak egészségéért, továbbá az is az állam feladata, hogy gondoskodjon a fogvatartási helyeken dolgozó személyi állomány tagjainak egészségéről (beleértve az egészségügyi dolgozókat is).⁴⁰

A fogvatartásban lévő személyek között nagyobb a fertőzés kockázata, ezért az SPT szorgalmazta, hogy az államok törekedjenek a bv. intézetekben elhelyezett számának csökkentésére, például a feltételes szabadságra bocsátás révén.⁴¹ Az SPT felhívta a figyelmet, hogy a fogvatartási helyeken alkalmazott korlátozó intézkedések arányosak és szükségesek legyenek, figyelembe véve a járványhelyzetet és a jogszabályi rendelkezéseket.⁴² A fogvatartottakat és a személyi állomány tagjait is hiteles, pontos és naprakész információkkal kell ellátni a megtenni kívánt intézkedésekről, azok okairól és időtartamáról.⁴³

37 Ld. a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény (kihirdette: az 1988. évi 3. tvr.) 2. cikk 2. pontját, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdette: az 1976. évi 8. tvr.) 4. és 7. cikkét.

38 SPT (2020) 5. pont

39 SPT (2020) 6-7. pont

40 SPT (2020) 8. pont

41 SPT (2020) 9. (b) pont

42 SPT (2020) 9. (g) pont

43 SPT (2020) 9. (q) pont

A látogatófogadás szünetelésének kompenzálásaként biztosítani kell, hogy a fogvatartottak továbbra is kapcsolatot tarthassanak a hozzátartozóikkal és a külvilággal, például e-mailben, illetve videohívások, elektronikus eszközök útján.⁴⁴

A pandémia alatt is biztosítani kell a panaszmechanizmusok hatékony működését és a szabad levegőn tartózkodás lehetőségét,⁴⁵ valamint az egészségügyi ellátásra szoruló fogvatartottak számára a külső egészségügyi intézményben történő ellátást.⁴⁶ Az állam feladata, hogy biztosítsa a személyi állomány egészségének védelmét, valamint azt, hogy a dolgozók a feladatellátásukhoz szükséges (védő)felszereléssel legyenek ellátva.⁴⁷

Az SPT rámutatott, hogy az NMM-ek számára a járványhelyzet alatt is biztosítani kell a fogvatartási helyekhez való hozzáférést. Az SPT javaslata szerint az NMM-eknek továbbra is folytatniuk kell a fogvatartási helyek látogatását, figyelembe véve a társasági érintkezésre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.⁴⁸ A látogatások módszerét az NMM-eknek úgy kell megválasztani, hogy azok a lehető legkisebb mértékű szociális érintkezéssel járjanak, ugyanakkor hatékonyak legyenek a megelőző tevékenység vonatkozásában.⁴⁹ A látogatások során a „ne árts” („do no harm”) alapelvet kell érvényesíteni, ami azt jelenti, hogy az NMM tevékenységét oly módon kell megszervezni, hogy az ne veszélyeztesse a fogvatartási helyen dolgozókat, a fogvatartottakat és a látogatócsoport tagjainak egészségét.⁵⁰

Az SPT 2021. június 10-én egy újabb dokumentumot adott ki, „A COVID-19 időszaka alatt folytatott helyszíni vizsgálatok protokollja az NMM-ek számára” címmel.⁵¹ Az SPT továbbra is bátorította az NMM-eket, hogy biztonságos és hatékony módon folytassák vagy kezdjék újra a helyszíni vizsgálatokat.⁵² Javasolt, hogy a látogatások tervezése során az NMM-ek előre határozzák meg az ellenőrzés fókuszpontját, hogy a csökkentsék a fogvatartási helyen töltött időt,⁵³ ezzel is a lehető legkisebbre szorítva a megfertőződés veszélyét. Az SPT álláspontja szerint a koronavírussal szembeni leghatékonyabb védelmet a védőoltás felvétele jelentette.⁵⁴

44 SPT (2020) 9. (k) pont

45 SPT (2020) 9. (h)-(i) pont

46 SPT (2020) 9. (o) pont

47 SPT (2020) 9. (r) pont

48 SPT (2020) 11. pont

49 SPT (2020) 12. pont

50 SPT (2020) 14. pont

51 SPT (2021a)

52 SPT (2021a) 2. pont

53 SPT (2021a) 12. pont

54 SPT (2021a) 15. pont

A látogatások során használt védőfelszerelések több szintjét különbözteti meg a protokoll.⁵⁵ Az 1. szintű, legalapvetőbb védelem sebészi maszk viselését, szappan és víz vagy kézfertőtlenítő folyadék használatát és 1.5-2 méteres távolságtartást jelent. A 2. szintű, közepes védelem az 1. szinten meghatározott intézkedéseken felül FFP2 maszk viselését, védőruha és védőszemüveg vagy arcpajzs, kesztyű, sapka és cipővédő használatát írja elő. A 3. szintű, teljes védelmet a védőoverall, védőszemüveg viselése és szénzsűrős/szelepes maszk használata valósítja meg.

A fogvatartottakkal készített interjúk során mindig törekedni kell a fogvatartottak és a látogatócsoport tagjainak védelmére, így a megfelelő fizikai távolság megtartásával kell végrehajtani azokat, lehetőség szerint egyszemélyes interjúk formájában, kerülve a nagycsoportos beszélgetéseket.⁵⁶ A COVID-specifikus látogatások új fókuszpontok meghatározását jelenthetik, mint például a fogvatartottak elkülönítésére szolgáló helyek megtekintését vagy a vírus terjedésének megakadályozása érdekében tett intézkedések vizsgálatát.⁵⁷ A látogatások után az SPT önkéntes karanténba vonulást – ami megfelel a nemzeti előírásoknak – javasol a látogatócsoport tagjai számára.⁵⁸

2021. június 18-án az SPT közzétette az SPT Tanács kiegészítését.⁵⁹ A dokumentumban az SPT összefoglalja a részes államok intézkedéseit, amelyeket a fogvatartási helyeken elhelyezett emberek létszámának csökkentésével, továbbá a higiéniaiával, orvosi szempontokkal és kapcsolattartási módokkal kapcsolatban hajtottak végre.⁶⁰

Az NMM COVID-fókuszú látogatásai

A pandémia okozta különleges körülmények miatt a COVID-specifikus látogatások menetét és fókuszpontjait át kellett alakítani az általános szempontok szerinti látogatások forgatókönyvéhez képest. A COVID-specifikus látogatások fókuszpontjait a WHO, az SPT és a CPT ajánlásainak figyelembevételével határozta meg az NMM.

A fogvatartottak, a bv. intézetek személyi állománya és a látogatócsoport tagjai egészségének védelme és a járványhelyzet miatti óvintézkedések biztosítása érdekében a COVID-fókuszú látogatások rövidebb időtartamúak voltak és azokat az NMM előre bejelentette.⁶¹

55 SPT (2021a) 26-28. pontok

56 SPT (2021a) 39. pont

57 SPT (2021a) 40. pont

58 SPT (2021a) 43. pont

59 SPT (2021b)

60 SPT (2021b) 9-10. pontok

61 NMM (2020) p. 24.

Az NMM elsősorban azt vizsgálta, hogy a járványhelyzet és a fogvatartási helyeken alkalmazott korlátozások mennyiben érintették a fogvatartott személyek életkörülményeit, és az intézmények miként tudtak eleget tenni a koronavírus-fertőzés megelőzésére irányuló feladataiknak.⁶²

A COVID-fókuszú látogatások során az NMM az alábbi szempontokat vizsgálta:⁶³

- a fogvatartottak létszáma és elhelyezése;
- a vírusfertőzés megelőzése érdekében tett intézkedések;
- egészségügyi ellátás;
- pszichológus elérhetősége;
- napirend (oktatás, munkavégzés, szabadidő eltöltése, szabad levegőn való tartózkodás);
- a kapcsolattartás lehetőségei, a személyes kapcsolattartásra vonatkozó korlátozások kompenzálása;
- a járványügyi intézkedésekről történő tájékoztatás.

Az NMM a „ne árts” alapelv figyelembevételével hajtotta végre a helyszíni ellenőrzéseket. Elsődleges szempont volt a fogvatartottak, a fogvatartási helyeken dolgozók és a látogatócsoport tagjainak megóvása a koronavírus-fertőzéssel szemben, ezért mindig az aktuális közegészségügyi előírásokat betartva, védőfelszerelésben és megfelelő távolság tartásával folytak a látogatások.⁶⁴

Az NMM 2020-ban a következő bv. intézeteket látogatta meg: Sátoraljaujhelyi Fegyház és Börtön, Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet és mobil járványkórház, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, Szegedi Fegyház és Börtön, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Váci Fegyház és Börtön.

2021-ben az NMM bv. intézeti látogatásai a következő helyszíneken folytak: a Középdunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet Baracska Objektuma, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Márianosztrai Fegyház és Börtön, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Szegedi Fegyház és Börtön III. objektuma, Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

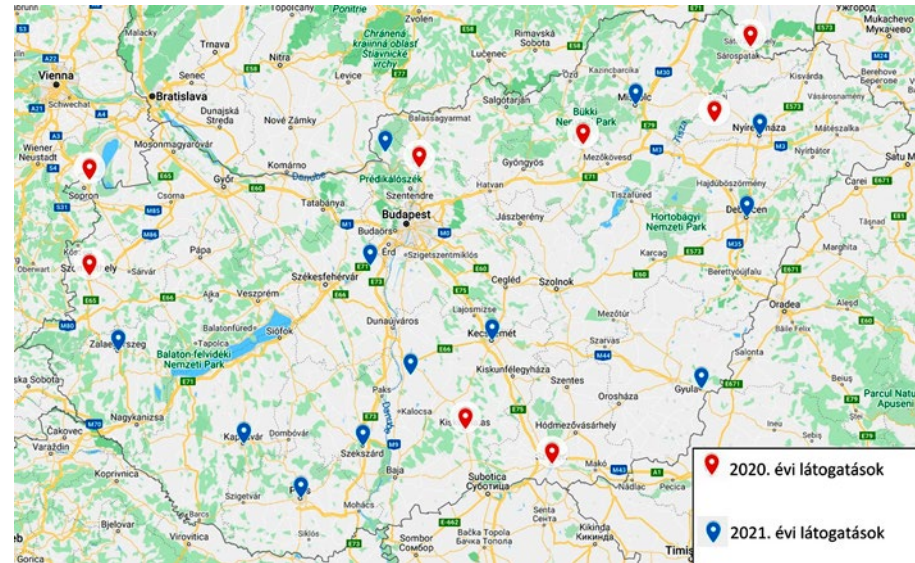
62 NMM (2020) p. 23.

63 NMM (2020) p. 24.

64 NMM (2020) p. 24.

A 3. ábra az NMM 2020. és 2021. évi, bv. intézetekben tett látogatásait mutatja be földrajzi eloszlás szerint a térképen.

3. ábra: Az NMM 2020. és 2021. évi, bv. intézetekben tett látogatásai⁶⁵

Az NMM COVID-fókuszú bv. intézeti látogatásainak tapasztalatai, avagy a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenysége az alapvető jogok biztosa megközelítésével

Mind az általános szempontok alapján végzett, mind a COVID-fókuszú bv. intézeti helyszíni ellenőrzések során fontos fókuszpont volt a reintegrációs tevékenység elemzése, így az NMM részletesen vizsgálta a fogvatartottak kapcsolattartási lehetőségeit, a velük való bánásmódot, a szabadidő eltöltését szolgáló programokat és az elhelyezési körülményeket.

A vírusfertőzés megelőzése érdekében hozott intézkedések

A bv. szervezet egészére vonatkozó, a koronavírus-járvánnyal összefüggő feladatokat a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának intézkedési terve határozta meg, amely a vírushelyzetnek megfelelően, folyamatosan frissítésre került. Az egyes bv. intézetek helyi sajátosságainak megfelelő teendőkről az adott bv. intézet parancsnoka határozott az intézeti intézkedési tervekben.

⁶⁵ Forrás: az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala és a szerző.

Ennek megfelelően a bv. intézetbe való belépés módját az intézeti intézkedési tervek határozták meg. A bv. intézetek beléptetési pontjain érintésmentes hőmérőkkel ellenőrizték a belépő személyek testhőmérsékletét. Ha az 38 °C feletti volt vagy az érintett más tünetei felvetették a fertőzés gyanúját, akkor a belépését meg kellett tagadni.⁶⁶ Minden belépő személy köteles volt használni a bejáratoknál elhelyezett kézfertőtlenítő pontokat és a fertőtlenítőszerrel átitatott szivacsokat.⁶⁷

A vírusfertőzés megelőzése érdekében a BvOP minimalizálta a bv. intézetekbe belépő külső személyek körét. Nem volt lehetőség külföldi vagy hazai delegációk fogadására, szakmai, bűnmegelőzési és egyéb célú intézeti látogatások, sajtónyilvános események és egyéb rendezvények megtartására.⁶⁸

A vírushelyzet fokozott időszakában az intézeti intézkedési tervek előírták a fogvatartottak számára, hogy legalább napi két alkalommal mossák fel a zárkákat fertőtlenítőszerrel és törölgék át a berendezési tárgyakat.⁶⁹ A bv. intézetek biztosították a szükséges fertőtlenítőszerrel a fogvatartottaknak.

A bv. intézetek 2020 márciusától a fogvatartottaknak fejenként 3 db mosható maszkot biztosítottak, amelyeknek a tisztítását a bv. intézetek végezték. 2021. januártól már csak fejenként egy textilmaszkot kaptak a fogvatartottak, amit ők maguk tisztítottak az e célra biztosított tisztítószerrel.⁷⁰

Az NMM tapasztalata szerint a bv. intézetek jelentős erőfeszítéseket tettek a koronavírus-fertőzés intézetekbe történő bejutásának megakadályozása érdekében. Az intézkedések hatékonyságát igazolja, hogy nem alakultak ki vírusfertőzési gócpontok a hazai bv. intézetekben.

Az összes bv. intézetben, ahol az NMM helyszíni ellenőrzést folytatott, rendelkezésre állt – a BvOP Intézkedési Tervének megfelelően⁷¹ – a 30 napra elegendő fertőtlenítőszer- és védőeszköz-készlet.

Az NMM a vizsgált bv. intézetekben nem állapított meg alapvető joggal összefüggő visszasságot a koronavírus-fertőzés megelőzésével kapcsolatos intézkedések körében.

⁶⁶ AJB-2456/2020. p. 6.

⁶⁷ AJB-2728/2020. p. 10.

⁶⁸ AJB-874/2021. p. 10.

⁶⁹ AJB-2728/2020. p. 9., AJB-874/2021. p. 9.

⁷⁰ AJB-874/2021. p. 9.

⁷¹ Pl. AJB-2456/2020. p. 6., AJB-874/2021. p. 9.

Az NMM 2020 augusztusáig több bv. intézetben tapasztalt 100% feletti telítettséget. Az SPT kifejtette, hogy a fogvatartottak között nagyobb a vírusfertőzés kockázata, ezért azt javasolta, az államok törekedjenek a bv. intézetekben elhelyezett emberek számának csökkentésére.⁷² A BvOP férőhelybővítési programjának⁷³ köszönhetően 2020 szeptembere óta nem volt olyan bv. intézet, ahol a fogvatartottak létszáma meghaladta a férőhelyek 100%-át. Az NMM álláspontja szerint a BvOP intézkedése révén csökkent a bv. intézetek telítettsége és egyúttal az egy zárkában elhelyezett fogvatartottak létszáma, így az intézkedés elérte az SPT Tanács célját.

A fogvatartottak kapcsolattartási lehetőségei

A Bv. tv. értelmében a bv. intézet a társadalomba való beilleszkedése érdekében elősegíti, hogy a fogvatartott fenntarthassa és fejleszthesse hozzátartozóival, más személyekkel és külső szervezetekkel való kapcsolatát.⁷⁴

A pandémia elleni védekezés érdekében a kapcsolattartási lehetőségeket a 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet korlátozta. A Korm. rendelet 3. § (6) bekezdése értelmében a jogszabály hatálybalépésétől nem voltak engedélyezhetők az intézet elhagyásával járó kapcsolattartási formák – a látogató bv. intézeten kívüli fogadása, a kimaradás és az eltávozás –, valamint a fogvatartott orvos által igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozójának látogatása és a közeli hozzátartozó temetésén való részvétel.

2020. június 18-ától a 2020. évi LVIII. törvény⁷⁵ 237. § (4) bek. b) pontja értelmében a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a járványügyi intézkedésre vagy az egészségügyi válsághelyzettel összefüggő más okra figyelemmel korlátozhatja e kapcsolattartási formákat.

Mind az SPT, mind a CPT felhívta a figyelmet arra, hogy a külvilággal való kapcsolattartás korlátozását kellő mértékben, és az SPT álláspontja szerint ingyenesen biztosított, alternatív kommunikációs lehetőségekkel – például telefonálás vagy internet alapú kommunikáció – kell ellensúlyozni.⁷⁶

A Korm. rendelet 3. § (9) bekezdése, majd a 2020. évi LVIII. tv. 237. § (7) bekezdése szerint az országos parancsnok rendelkezése alapján a fogvatartott a járványügyi korlátozások hátrányos következményeinek enyhítése érdekében – rezsimbe tartozásától függetlenül – igénybe vehette a bv. intézet által nyújtott elektronikus kapcsolattartási

72 SPT (2020) 9. (b) pont

73 Lásd: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/4246>

74 Bv. tv. 172. § (1) bekezdés

75 A veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készsülségről

76 A/B-2728/2020. p. 12.

formákat. Az általános szabályok szerinti gyakoriságot és időtartamot meghaladó mértékben kezdeményezhetett telefonhívást, és ha az ehhez szükséges letéti pénzzel nem rendelkezett, kérelmére, egyedi intézkedés alapján a bv. intézet a telefonálás díjának költségeit átvállalhatta. Csomagot havonta több alkalommal is fogadhatott és küldhetett.

Az egyik legtöbbször használt kapcsolattartási forma a videohívás (Skype) lett. A bv. intézetek több módon alakították ki Skype-állomásokat. Egyes intézetekben a könyvtárat vagy a látogatófogadó helyiséget alakították át úgy, hogy egymástól elválasztva tudták használni a fogvatartottak a számítógépet. Mások a folyosó falára felszerelt szekrényben volt elhelyezve a laptop, amelynek segítségével a fogvatartottak Skype-olhattak. A program használatára térítésmentesen, heti egy alkalommal, 30 percig volt lehetőségük.

4. ábra (balra): Skype-szekrény a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben⁷⁷

5. ábra (jobbra): A Skype-helyiséggé átalakított kultúrterem a Márianosztrai Fegyház és Börtönben⁷⁸

2021. július 1-jétől ismét fogadhattak látogatót a fogvatartottak az ország valamennyi büntetés-végrehajtási intézetében.

A fogvatartottakat egy – védettségi igazolvánnyal rendelkező – felnőtt hozzátartozójuk látogathatta. A látogatás alatt szájmazskot kellett viselni és meg kellett tartani a szükséges védőtávolságot. A látogatófogadás havi egy alkalommal, legfeljebb 30 percig volt lehetséges.

77 Forrás: az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala és a szerző.

78 Forrás: az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala és a szerző.

Az a fogvatartott, aki élt a látogatófogadás lehetőségével, csak havi egy alkalommal, 30 perc időtartamban vehetett igénybe Skype-hívást. Ha a fogvatartott nem tudta személyesen fogadni a hozzátartozóit, legfeljebb heti két alkalommal, 60 percig Skype-olhatott.

2021. augusztus 1-jétől enyhültek a látogatófogadás szabályai, melynek következtében a felnőtt hozzátartozóhoz immár egy 12. életévét betöltött, gyermekkorú személy is csatlakozhatott. A látogatófogadás időtartama havi egy alkalommal, legfeljebb 60 perc lehetett. Az a fogvatartott, aki élt a látogatófogadás lehetőségével, havonta egy alkalommal, 30 percig használhatta a Skype-ot. Ha meghíúsult a látogatófogadás, legfeljebb heti két alkalommal, 60 percben Skype-olhatott a kapcsolattartójával.

A személyi állomány és a fogvatartottak egészségének megóvása érdekében november 8-ától a BvOP ideiglenesen újra felfüggesztette a látogatófogadást a bv. intézetekben.⁷⁹

A kapcsolattartási lehetőség elősegítése érdekében az egyes végrehajtási fokozatokon és rezsimkategóriákon belül a fogvatartottak részére meghatározott telefonálási időtartam 15 perccel hosszabb lett.⁸⁰ A letéti pénzzel nem rendelkező fogvatartottak – a bv. intézet költségére – havonta 3x5 perc híváslehetőséget kaptak.⁸¹

Egyes fogvatartottak az NMM munkatársainak elmondták, hogy a telefonálási időkezetet ugyan 15 perccel megnövelték, de a magas percdíjak miatt ez a dolgozó – emiatt munkadíjban részesülő – fogvatartottak számára is jelentős költséget jelentett.⁸²

Az NMM pozitív eredményként értékelte, hogy egy, az alapvető jogok biztosának általános alapjogvédelmi feladatkörében kiadott jelentésében⁸³ megfogalmazott ajánlás eredményeképpen a fogvatartotti telefonhívások percdíja 2021. november 1-jétől 75 Ft-ról 69 Ft-ra csökkent.

A fogvatartottak kapcsolattartásához fűződő, a járványidőszakban bevezetett különleges intézkedések értékelését és a fogvatartottakkal, illetve hozzátartozóikkal készített interjúk tapasztalatait foglalja össze a Fogvatartottakat és Családjukat Képviselő Csoport (FECSKE)⁸⁴ „Kapcsolattartás a büntetés-végrehajtásban” című kutatási jelentése (a továbbiakban: kutatási jelentés).

79 <https://bv.gov.hu/hu/node/3592>

80 AJB-2419/2020. p. 10.

81 AJB-2728/2020. p. 12.

82 AJB-874/2021. p. 15.

83 AJB-2236/2021. p. 13.

84 FECSKE (2021)

Tekintettel arra, hogy a kutatási jelentés szerzői a Magyar Helsinki Bizottság (amely egyben a Civil Konzultációs Testület meghívott tagja) munkatársai, annak egyes megállapításait az NMM figyelembe vette a helyszíni vizsgálatok előkészítése során.

A kutatási jelentésben foglaltakat megerősítették az NMM tapasztalatai is, amely szerint a fogvatartottak jellemzően 30 percet tudtak Skype-olni,⁸⁵ ugyanakkor kifogásolták, hogy a Skype-hívások nem tudják pótolni a minőségi, személyes beszélgetéseket, amiket a látogatófogadás jobban tudott biztosítani.⁸⁶

Az NMM több jelentésében javasolta a BvOP számára, hogy a Skype-hívások alkalmazása a jövőben is biztosított legyen a fogvatartottak részére,⁸⁷ előremutató megoldásnak tartotta, hogy élhettek az elektronikus kapcsolattartás lehetőségével.

Az NMM a 2021-es látogatásai során is azt tapasztalta, hogy mind a bv. személyi állománya, mind a fogvatartottak pozitívan értékelték a Skype-használat lehetőségét. A 2020-ban széles körben bevezetett kapcsolattartási forma kedvező tapasztalatainak hatására a jogalkotó 2021. január 1-jei hatállyal részletesen szabályozta a telekommunikációs eszköz útján történő kapcsolattartást oly módon, hogy arra a különleges jogrend időszakán kívül is lehetőség legyen. A havonta engedélyezhető alkalmak számát főszabály szerint a szabadságvesztés végrehajtási fokozatától és a rezsimkategóriától tette függővé.⁸⁸

Munkavégzés, oktatás, szabadidős programok

A Mandela Szabályok értelmében a reintegráció érdekében a fogvatartottak egyéni kezelési igényeivel összhangban álló oktatási, szakképzési és munkalehetőségeket, valamint egészségügyi vagy sportprogramokat kell biztosítani.⁸⁹ A Bv. tv. szerint az elítélt jogosult szabadidőre, önképzésre, gyakorolhatja a tanuláshoz való jogát és igénybe veheti a bv. intézet művelődési, sportolási lehetőségeit.⁹⁰

Az NMM által vizsgált bv. intézetekben a fogvatartottakat különböző munkakörökben foglalkoztatták. A munkavégzési tevékenységek széles kört öleltek fel: textil-, ruhaipari

85 FECSKE (2021) p. 20.

86 FECSKE (2021) p. 21.

87 AJB-2456/2020. p. 11., AJB-2726/2020. p. 13.

88 Ld. 16/2014 (XII. 19.) IM rendelet 39. § (2) bek. h) pont, 39. § (3) bek. h) pont, 40. § (2) bek. h) pont, 40. § (3) bek. h) pont, 41. § (2) bek. h) pont, 41. § (3) bek. h) pont

89 A börtönbüntetésüket töltő személyekkel való bánásmódról szóló ENSZ-minimumszabályok. 4.2. pont.

90 Bv. tv. 122. § d), eb), ec) pontok

mosodai szolgáltatás⁹¹, varrodai és konfekcióipari tevékenység⁹², védőruha- és maszkgyártás⁹³, kárpitüzem⁹⁴, csomagolás, papírhajtogatás⁹⁵ és a legtöbb bv. intézetben költségvetési munkáltatás (karbantartás, takarítás, konyhai feladatok ellátása) folyt.

A bv. intézetek törekedtek arra, hogy olyan szakképzéseket indítsanak, amelyekből a munkaerőpiacon hiány van. Így például sok helyen indult szobafestő-mázoló, burkoló és asztalos képzés. A fogvatartottak a vizsgamunkájuk keretében újítták fel és tették szebbé a bv. intézeteket.

A pandémia időszaka alatt a bv. intézetekben digitális formában zajlott az oktatás. A tanárok beküldték az óravázlatokat, amelyek évfolyamonkénti és tantárgyankénti bontásban tartalmazták az elsajátítandó tananyagot. Ezeket az oktatással foglalkozó reintegrációs tisztek legalább hetente egy alkalommal eljuttatták a fogvatartottaknak.⁹⁶

Az NMM jó gyakorlatként értékelte, hogy az egyik bv. intézet a vírushelyzet idején is folytatta az oktatást, így a fogvatartottak megkapták a tanulmányi ösztöndíjukat.⁹⁷

A fertőzésveszély miatt a bv. intézetekben kis létszámú csoportokban szervezték meg a fogvatartotti programokat. Az egy órányi szabad levegőn tartózkodást a bv. intézetek biztosították a fogvatartottak számára. Az NMM jó gyakorlatnak tartotta, hogy az egyik bv. intézet – kihasználva kedvező adottságait – növelte a szabadban, mozgással tölthető időtartamot.⁹⁸

Az NMM a vizsgált bv. intézetek reintegrációs tevékenysége kapcsán nem állapított meg alapvető joggal összefüggő visszasságot.

Összefoglalás

Mint ahogy korábban már említésre került, a 2011. évi CXLI. törvény hirdette ki Magyarországon a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvét (OPCAT). Az OPCAT célja, hogy egy látogató testület – az ún. nemzeti megelőző mechanizmus – megakadályozza a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megvalósulását oly módon, hogy folyamatosan fogvatartási helyszínekre látogat.

91 A JB-750/2021. p. 13.

92 A JB-2456/2020. p. 10.

93 A JB-2419/2020. p. 8.

94 A JB-874/2021. p. 18.

95 A JB-1190/2021. p. 19.

96 A JB-750/2021. p. 14.

97 A JB-2726/2020. p. 10.

98 A JB-2728/2020. p. 14.

2015. január 1-jétől Magyarországon az alapvető jogok biztosa – személyesen vagy a munkatársai közreműködésével – látja el a nemzeti megelőző mechanizmus (NMM) feladatait. A helyszíni látogatások során az NMM széleskörű jogosítványokkal bír: interjú készíthet a fogvatartottakkal és a fogvatartási helyek dolgozóival, korlátozás nélkül betekinthez iratokba.

Az NMM a látogatások tapasztalatairól jelentést készít és közzéteszi a honlapján. Ha a jelentés alapvető joggal összefüggő visszasságot tár fel, az NMM ajánlást fogalmaz meg a vizsgált intézmény vagy a felügyeleti szerve számára.

2015. január 1. és 2021. december 31. között az NMM a legtöbb alkalommal büntetés-végrehajtási intézetekbe látogatott. A helyszíni ellenőrzések elsősorban a fogvatartott személyekkel való bánásmódot és az elhelyezési körülményeket vizsgálták. A látogatások fókuszpontjába tartozott a kapcsolattartási lehetőségek, a reintegrációs tevékenység, a panaszmechanizmus és a fogvatartottak egészségügyi ellátásának elemzése is.

A koronavírus-világjárvány hazai megjelenése új kihívások elé állította a bv. intézeteket és az NMM-et is. Az NMM a vonatkozó nemzetközi iránymutatások alapján úgy döntött, hogy a pandémia alatt is folytatja a helyszíni látogatásokat. A bv. intézetek dolgozói és a fogvatartottak egészségének védelme érdekében a látogatócsoport tagjai védőfelszerelésben és a kellő távolság tartásával folytatták a vizsgálatokat.

Az NMM COVID-fókuszú vizsgálatai górcső alá vették a bv. intézeteknek a vírusfertőzés megelőzése érdekében hozott intézkedéseit, a fogvatartottak kapcsolattartási lehetőségeit, valamint a reintegrációs tevékenységet.

Az NMM jelentéseiben megállapította, hogy a BvOP és a bv. intézetek is jelentős erőfeszítéseket tettek a COVID-19 terjedésének megakadályozása érdekében, így nem alakulhatott ki fertőzési gócpont egyetlen bv. intézetben sem.

A látogatófogadás hiányát új kapcsolattartási módszerekkel kompenzálták a bv. intézetek, így a fogvatartottak térítésmentesen használhatták a Skype-ot. Az NMM tapasztalatai szerint a bv. személyi állománya és a fogvatartottak is pozitívan értékelték a Skype-hívás lehetőségét. Az NMM előremutatónak tartotta, hogy egy jelentése kapcsán a BvOP csökkentette a fogvatartotti telefonhívások percdíját.

A pandémia alatt a bv. intézetekben digitális oktatás folyt. Az intézetek olyan szakképzések biztosítására törekedtek, amelyekből a munkaerőpiacon hiány mutatkozott. Jó gyakorlatként értékelhető, hogy a festő-mázoló, burkoló és asztalos fogvatartott tanulók felújítták a bv. intézeteket és ezáltal a vizsgakötelezettségüket is teljesítették.

Felhasznált jogszabályok

2020. évi LVIII. törvény a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készültségről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. tv.)
2011. évi CXLI. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről
2011. évi CXI. törvény az alapvető jogok biztosáról (Ajbt.)
- A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni egyezmény (kihirdette az 1988. évi 3. tvr.)
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdette az 1976. évi 8. tvr.)
- 90/2020. (IV. 5.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetésével összefüggésben egyes büntetés-végrehajtási szabályok módosításáról
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről
- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

Felhasznált dokumentumok

Az alapvető jogok biztosa jelentései

- NMM (2020): Az alapvető jogok biztosának 2020. évi átfogó jelentése az OPCAT NMM tevékenységéről. https://www.ajbh.hu/documents/10180/2537582/OPCAT+2020_%C3%A9ves_jelent%C3%A9s.pdf
- NMM (2016): Az alapvető jogok biztosának 2016. évi átfogó jelentése az OPCAT NMM tevékenységéről. https://www.ajbh.hu/documents/10180/2537582/NMM_jelentes_2016_vegleges_alairt.pdf
- NMM (2015): Az alapvető jogok biztosának 2015. évi átfogó jelentése az OPCAT NMM tevékenységéről. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/2537582/OPCAT+Els%C5%91+%C3%89ves+Jelent%C3%A9s+v%C3%A9gleges.pdf>
- AJB-2236/2021: jelentés a fogvatartottak telefonos kapcsolattartásának percdíjaival összefüggésben. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelent%C3%A9s+a+fogvatartottak+telefonos+kapcsolattart%C3%A1s%C3%A1nak+percd%C3%A9jaival+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+2236_2021.pdf
- AJB-1190/2021: jelentés a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet látogatásával összefüggésben. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/OPCAT+jelent%C3%A9s+a+Borsod-Aba%C3%BAj-Zempl%C3%A9n+Megyei+B%C3%BCntet%C3%A9s-v%C3%A9grehajt%C3%A1si+Int%C3%A9zet+l%C3%A1togat%C3%A1s%C3%A1val+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+1190_2021.pdf
- AJB-874/2021: jelentés a Márianosztrai Fegyház és Börtönről. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3656566/AJB_874_2021_jelent%C3%A9s.pdf
- AJB-750/2021: jelentés a fogvatartottak telefonos kapcsolattartásának percdíjaival összefüggésben. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/OPCAT+jelent%C3%A9s+a+Sopronk%C5%91hidai+Fegyh%C3%A1z+v%C3%A9s+B%C3%B6rt%C3%B6n+l%C3%A1togat%C3%A1s%C3%A1val+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+750_2021.pdf
- AJB-2728/2020: jelentés a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetéről. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3418016/OPCAT+jelent%C3%A9s+a+Szombathelyi+Bv.+Int%C3%A9zet+l%C3%A1togat%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l+2728_2020.pdf

- AJB-2456/2020: jelentés a Kiskunhalasi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetéről. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/3418016/OPCAT+jelent%C3%A9s+a+Kiskunhalasi+Orsz%C3%A1gos+B%C3%BCntet%C3%A9s-v%C3%A9grehajt%C3%A1si+Int%C3%A9zet+l%C3%A1t....pdf>
- AJB-2419/2020: jelentés a Sátorajuhelyi Fegyház és Börtönről. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3190211/OPCAT+jelent%C3%A9s+a+S%C3%A1torajuhelyi+Fegyh%C3%A1z+v%C3%A9s+B%C3%B6rt%C3%B6n+l%C3%A1togat%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l+2419_2020.pdf

SPT és CPT dokumentumok

- SPT (2021a): Protocol for national preventive mechanisms undertaking on-site visits during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic. CAT/OP/11. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/142/89/pdf/G2114289.pdf?OpenElement>
- SPT (2021b): Follow-up advice of the Subcommittee to States parties and national preventive mechanisms relating to the coronavirus disease (COVID-19) pandemic. CAT/OP/12. <https://undocs.org/CAT/OP/12>
- SPT (2020): Advice of the Subcommittee on Prevention of Torture to States Parties and National Preventive Mechanisms relating to the Coronavirus Pandemic (7 April 2020) (CAT/OP/10). <https://undocs.org/CAT/OP/10>
- SPT (2012): Analytical assessment tool for National Preventive Mechanisms. (CAT/OP/1) https://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/docs/AnalyticalToolsNPM_en.doc
- CPT/Inf(2020)21: Follow-up statement regarding the situation of persons deprived of their liberty in the context of the ongoing Covid-19 pandemic. <https://rm.coe.int/16809ef566>
- CPT/Inf(2020)13: Nyilatkozat a szabadságtól megfosztott személyek koronavírus (COVID-19) világméretű járvánnyal kapcsolatos kezelési alapelveiről. <https://rm.coe.int/16809e0704>
- CPT/Inf(2015)44: A bv. intézetekben történő fogvatartási körülmények értékeléséről <https://rm.coe.int/1680794101>
- CPT/Inf(2002)15: A CPT 12. általános jelentése. <https://rm.coe.int/16806cd1e0>
- CPT/Inf(2001)16: A CPT 11. általános jelentése. <https://rm.coe.int/16806cd23e>
- CPT/Inf(92)3: A CPT 2. általános jelentése. <https://rm.coe.int/16806ce95e>

Egyéb dokumentumok

- The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules). https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf
- WHO (2020): Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention: Interim Guidance, 15 March 2020. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/336525/WHO-EURO-2020-1405-41155-55954-eng.pdf>
- FECESKE (2021): Kapcsolattartás a büntetés-végrehajtásban, kutatási jelentés, 2020-2021. http://www.fogvatartas.hu/wp-content/uploads/2021/05/fecske_kutatasi_jelentes_kapcsolattartas_final.pdf

Somogyvári Mihály

A KOCKÁZATELEMZÉS KERETEI, VALAMINT A SZEXUÁLIS BŰNELKÖVETŐK KOCKÁZATELEMZÉSÉNEK ÉS KEZELÉSÉNEK HAZAI GYAKORLATA

*The Hungarian framework of risk analysis and the practice of
risk analysis of sex offenders and their treatment*

A tanulmány célja, hogy a kockázatelemzés és kezelés tömör fogalmi kereteinek, majd néhány nemzetközi gyakorlati példának a felvázolását követően bemutassa a hazai elemzési és kezelési gyakorlatot. Írásomban különös hangsúlyt fektetek a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet által végzett szakmai munkára, és ezen belül a szexuális bűnelkövetők elemzési és kezelési rendszerének ismertetésére.

Kulcsszavak: szexuális bűnelkövetők, kockázatelemzés, kockázatkezelés, Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet, KKMI

The aim of the study is to briefly present the domestic conceptual framework of risk assessment and management after highlighting some international practical examples. The study also outlines some aspects of the Hungarian assessment and management methods, especially for sex offenders, with special emphasis on the role of the Central Institute of Assessment and Methodology.

Keywords: sex offenders, risk assessment, risk management, Central Institute of Assessment and Methodology, KKMI

Bevezető

A kockázatelemzés és kezelés kialakítása és folyamatos fejlesztése a hazai büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) egyik törvényileg szabályozott feladata. Ezen két – egymáshoz szervesen kapcsolódó – témakört, a kockázatok felmérését, becslését, és azok kezelését a nemzetközi vizsgálatok és szakirodalmak fókuszában is megtaláljuk. A kockázatelemzést jellemzően a fogvatartottak visszaesési kockázatához szokta kötni a börtönügyi irodalom, míg a kockázatkezelést sok esetben a feltárt rizikófaktorokra reagáló, fogvatartotti reintegrációt elősegítő programokkal azonosítják.¹ Látni kell azonban, hogy a kockázatok, azok elemzése, értékelése, illetve kezelése ennél jóval szélesebb fogalomkörbe ágyazódik be.

A bv. szervezetek által értelmezett kockázatok, azok megjelenési formái, szervezeti prioritásai – függően a fogvatartotti populáció jellegétől, a szakpolitikai elvárásoktól, a jogi környezettől stb. – országonként jelentősen eltérőek lehetnek. Mindazonáltal a börtön belső, biztonságos működésének alapfeltétele, hogy az intézmény a fogvatartás szempontjából releváns információval rendelkezzen a szabadságvesztést töltőkről. Így a szervezeti igény arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézményrendszerek a felügyeletük alatt álló fogvatartottakat megismerjék, egyidős a modern börtönök kialakulásával. Ez az igény és egyben szakmai feladat független attól, hogy egy adott kor vagy ország börtönrendszerében van-e a megismerési folyamatot, illetve az ahhoz hozzákötődő eljárásokat konkrétan kockázatelemzésként nevesítő szabályozó. A fogvatartottak célzott, szervezeti kockázatokhoz köthető megismerése a hazai börtönügyi szakirodalomban is több mint 100 éves múltra tekint vissza.²

Az elmúlt száz évben rengeteg olyan változás volt, mely meghatározta a börtönökkel szembeni társadalmi elvárásokat, a működést befolyásoló jogi kereteket, és melynek nyomán rengeteget fejlődtek a fogvatartottak megismerésére vonatkozó eljárásrendek, metódusok is:

- A nemzetközi és a hazai jogi szabályozásba is beépültek azon garanciális elemek, melyek lényege, hogy transzparens és átlátható információknak kell állni az egyes – a fogva tartás körülményeit vagy akár időtartamát meghatározó – döntések mögött, melyek a fogvatartottak kockázati szintjeiből következnek (pl. egy biztonsági intézkedés elrendelése, egy célzott program kiválasztása, vagy akár egy feltételes szabadságra bocsátás).
- A szervezet társadalmi, szakpolitikai megítélését jelentősen meghatározzák a rendkívüli események, melyek megelőzése szempontjából komoly

1 Bonta, J., Andrews D. A. (2007); James, N. (2015)

2 Tauffer E. (1880); Megyery I. (1905)

relevanciával bír a strukturáltan gyűjtött és feldolgozott adatok köre. Ennek metodikájában, lehetőségeiben is jelentős változások voltak az elmúlt évtizedekben, melyek elősegítették a fogvatartottak strukturált megismerését és az információkhoz való hozzáférhetőséget (pl. a börtönpszichológia, mint tudomány fejlődése, illetve pszichológusok alkalmazásba vétele vagy az informatikai rendszerek fejlődése).

- A büntetés-végrehajtás feladatköre és a szervezettel szembeni elvárások is folyamatosan bővültek az elmúlt száz évben, ami mellett a feladatok professzionális végrehajtásának forrásigénye is nőtt. A többletforrások biztosítása azonban a szakpolitikai döntéshozatal részéről azt az igényt támasztja, hogy a szervezetek mérjék fel a kihívásokat (kockázatokat) és arra megfelelően, a forrásokat felelősen felhasználva reagáljanak.

Ezen változó környezetben – és egyben annak eredményeként – került hazánkban is kialakításra a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer, azon belül speciálisan a szexuális bűnelkövetők kezelési programja, illetve az azokat szakmailag felügyelő Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI), mely a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (a továbbiakban: BvOP) főosztályi besorolású szervezeti eleme. Mielőtt azonban ezek a szakmai rendszerek bemutatásra kerülnének, ismertetem a kockázatelemzés és kezelés általános fogalmi alapjait, és egy amerikai gyakorlati példán keresztül egy tágan vett értelmezési keretet, melynek ezen típusú értelmezése megfigyelhető a hazai rendszerben is.

Kockázatelemzési rendszerek és metódusok

Ahogy már a bevezetőben is említettem, az elmúlt évtizedekben számos, egymástól gyakran jelentősen eltérő kockázatelemzési rendszert fejlesztettek és működtettek az egyes országok büntetés-végrehajtási gyakorlatában, azonban minden ilyen rendszer egységes lényege, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerek a saját döntési, szakmai szempontjaik szerinti kockázati tényezőket mérik fel, és az alapján határozzák meg a beavatkozási, kezelési és biztonsági intézkedések irányait. Összességében tehát ezen rendszerek a döntések támogatására szolgálnak, a fogvatartottak egységes elvek és protokollok mentén működő megismerési folyamatát és klasszifikációját jelentik.³ A szakirodalom több generációját különbözteti meg a kockázatelemzési rendszerek fejlődésének.⁴

3 Somogyvári M. (2018)

4 Bonta, J., Andrews, D. A. (2007); Blomberg et al. (2010); Desmarais, Sarah L., Singh, Jay P. (2013)

Az *első generációs rendszerek* a fogvatartottak szubjektív döntéseken alapuló kategorizálását jelentik a rendelkezésre álló dokumentumok (feljegyzések, szakvélemények, bírósági dokumentumok) alapján, és erősen építenek a személyi állomány szakmai tapasztalatára, felkészültségére és a fogvatartottal való interakciók során gyűjtött szubjektív benyomásokra. A *második generációs rendszerek* ehhez képest a szubjektív értékelés helyett már sokkal inkább egységes, standard kérdőíveken alapulnak, melyek azonban még a hivatali adminisztráció során rendelkezésre álló adatokkal dolgoznak. Ezzel szemben a *harmadik generációs rendszerek* már dinamikus faktorokat is vizsgálnak és célzott adatgyűjtésekkel működnek, azaz a kutatási eredményeikre és emellett – megfelelően súlyozva – a szubjektív szakmai észrevételekre alapozva hoznak döntéseket. Működésüket tekintve fontos „generációs” különbség, hogy ezek az elemzési eszközök már mind statisztikai elvű, a kockázati szintekre adott becsléssel, predikcióval záródó rendszerként működnek. A *negyedik generációs rendszerek* annyiban lépik túl a harmadik generációsakat, hogy szélesebb körben próbálják a kockázati tényezőket értelmezni, illetve már nem pusztán alapját képzik a beavatkozásoknak, hanem magukba integrálják a kezelési és beavatkozási igények felmérését is.

A kockázatelemzés gyakorlatában az elmúlt évek meghatározó iránya a kockázatelemzés technikai eszközeinek, tesztbateriáinak fejlesztése volt. Ez részben szoftveres fejlesztéseket, részben statisztikai módszereket, részben olyan kutatási irányokat jelentett, melyek egy-egy kockázati tényező minél alaposabb megismerését, és kockázati előjelzésének pontosságát, megbízhatóságát célozták. A kockázatelemzési eszközök lényegében kérdőívek vagy valamilyen strukturált, megismerési folyamatot támogató bateriák, melyek segítenek egy-egy kockázati tényező mentén a fogvatartottakat értékelni. Vannak országok, melyek maguknak fejlesztenek, mások licenzre vásárolják meg a más országok vagy piaci cégek, kutatóintézetek által forgalmazott rendszereket.

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – néhány ismertebb kockázatelemzési bateriát szedtem rendszerbe, melyek jól illusztrálják, hogy mennyire sokféle fejlesztéssel dolgoznak a különböző országok, és azok milyen különböző kockázati tényezőkre reagálnak.

Kockázatelemzési rendszerek és vizsgált kockázataik	
COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions)	Általános visszaesési kockázat
LSI-R (Level of Service Inventory-Revised)	
OASys (Offender Assessment System)	
ORAS (Ohio Risk Assessment System)	
SARA (Spousal Assault Risk Assessment)	Családon belüli erőszak kockázata
SAVRY (Structured Assessment of Violence Risk in Youth)	Fiatalkorúak erőszakosságának kockázata

PYVS (Prison Youth Vulnerability Scale)	Fiatalkorúak sérülékenységének kockázata
VRAG (Violence Risk Appraisal Guide)	Erőszakosság kockázata
VERA/VERA-2 (Violent Extremism Risk Assessment)	Radikalizációs kockázat
ERG22+ (Extremism Risk Guidance 22+)	
RADAR-iTE	
RRAP (Radicalisation Risk Assessment in Prisons)	Szuicidumok kockázata
SCOPE (Suicide Concerns for Offenders in Prison Environment)	

1. táblázat: Kockázatelemzési rendszerek és vizsgált kockázataik⁵

Általában elmondható, hogy a kockázatelemzési rendszerek jelentős része általános visszaesési, egy kisebb része szűkebben definiált kockázatokra irányul. Egy markáns részét képezik a tesztbateriáknak azon tételek, melyek társadalmi szempontból kiemelt jelentőséggel bíró rizikófaktorokra irányulnak, és amelyek túlmutatnak a büntetés-végrehajtás elemzési és kezelési gyakorlatán (így például a radikalizációs kockázat is).

A kockázatelemzés szervezeti szempontú értelmezése

Az Amerikai Egyesült Államok bv. szervezetének kockázatkezelési útmutatója abból a szempontból különleges számunkra, hogy nem a fogvatartottak visszaesési kockázatából és a reintegrációs célú programokból, hanem alapvetően a szervezeti teljesítményértékelésből⁶ vezeti le a kockázat fogalmát, ezzel a kockázatelemzést és a kockázatkezelést általában a büntetés-végrehajtási intézetek (a továbbiakban: bv. intézet) hatékony feladat-végrehajtásához köti.⁷ Az Egyesült Államok bv. szervezetének szervezeti teljesítményértékelési rendszere⁸ alapvetően 8 tényező mentén értelmezi az eredményességet, a magyar szakmai gondolkodás szempontjából kissé idegen módon, kettébontva a hazai gyakorlatban egyszerűen „biztonságként” értelmezett fogalmat. A két fogalom, amellyel dolgoznak:

1. Védelem: A biztonságos munkakörnyezet, a személyi állomány védelme a fogvatartottaktól, illetve a fogvatartottak védelme egymástól, így az egyes agresszív cselekményekhez köthető statisztikák is ebbe a kategóriába taroznak. Szintén ide sorolták a veszélyes anyagok megfelelő kezelését, és a munkahelyi balesetek elkerülését.

5 Haarsma et al. (2020); Fernandez, C., de Lasala, F. (2021)

6 Dilulio, J. J. et al. (1993)

7 Martin, M. D., Reiss, C. L. (2008)

8 A hivatkozott dokumentum jellemzően a helyi bv. intézetek (nem szövetségi fegyintézetek) teljesítményértékelésére irányul.

2. Biztonság: Ez alatt a magyar gyakorlatban is megjelenő, hagyományos biztonságfogalmat értik, melybe beletartozik a szökésnek, a tiltott tárgyak csempészésének, illetve bv. intézetben belüli mozgásának, rejtésének a megakadályozása; általánosan a fogvatartottak őrzése, felügyelete.

Emellett a nyolctényező szervezertetértékelési rendszerük további vizsgált markerei a következők:

3. Rend: Ebbe a kategóriába leegyszerűsítve a fogvatartás rendjét biztosító szabályok megléte és azok kikényszerítése tartozik. Azaz a rendkívüli események megelőzése érdekében a megfelelő szabályozók rendelkezésre állása, illetve az azok mentén előírt viselkedési normáknak való megfelelés (napirend, házirend, zárkarend stb.) tartozik ide.

4. Gondozás: A kategória alapvetően az egészségügyi ellátás és gondozás alapfeltételeinek biztosítását foglalja magában. E kategória az általános egészségügyi szolgáltatások mellett a pszichológiai és pszichiátriai gondozás lehetőségét, illetve a szuicid prevenciót is jelenti.

5. Foglalkoztatás: A hivatkozott dokumentum egyfajta végrehajtási elv mentén értelmezi a büntetés-végrehajtás feladatkörét, azaz abból indul ki, hogy – elsődlegesen – a jogszerűség és az emberséges bánásmód elvének való megfelelés mellett a büntetés végrehajtása és a fogvatartás biztonságos működtetése az, ami kiemelt jelentőségű. A reintegrációs célokat ennek megfelelően ezen végrehajtási keret alá rendeli.

6. Jogszerűség: A kategória a jogszabályoknak megfelelő bv. intézeti működést, illetve a szabályok átláthatóságát foglalja magában.

7. Körülmények: Elsősorban a fogvatartási körülményeket lefedő kategória, így idetartozik a zsúfoltság, a megfelelő étel-miszerellátás, a ruházat, a zárk körülmények stb., valamint egyéb, a fogvatartottak hangulatát meghatározó tényezők, mint a kapcsolattartás és a látogatófogadás.

8. Menedzsment: Elsősorban a bv. intézet vezetés-irányítási rendszerének gyakorlatára irányuló témákat fed le, kiemelten a személyi állományt, illetve a gazdálkodást érintő indikátorokat, így idetartozik a fluktuáció, a képzési követelményeknek való megfelelés, a túlórák száma stb.

A fentiek egy angolszász eredetű, menedzsment szemléletű közigazgatást tükröznek, amely alapvetően határozta meg a kockázatelemzési és kezelési rendszerek fejlődését

is, amelyek szintén az angolszász országokhoz köthetők. A menedzsment szemléletnek egy fontos részét képezi ugyanis az is, hogy egyrészt a szakpolitikai döntéshozatal „bizonyíték alapú” működést vár el, azaz statisztikai adatokra van szükség a források felhasználásának alátámasztásához, másrészt a lehető leggazdaságosabb működésre törekszik. Az angolszász gyakorlatban az államigazgatási szerveket és feladatokat is igyekeznek versenyszemlélet szerint működtetni (ez gyakorlatban lehet egyes tevékenységek kiszervezése, magánbörtönök működtetése stb.), egy alapvetően teljesítményösztönző finanszírozási modell mellett.

A teljesítményértékelést és a kockázatelemzést tehát egy erőforrás-központú szemlélet köti össze. Ahogy a fentiekben már röviden utaltam rá, ez utóbbihoz hozzátartozik a fogvatartottak ismerete, amely alapján ki lehet jelölni, hogy a fogvatartottak mely csoportjára kell több, és melyre lehet/kell kevesebb erőforrást⁹ biztosítani.¹⁰ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a cél az, hogy a bv. szervezetek arra a kockázatra reagáljanak, amire kell, olyan eszközzel, amivel kell, kerülve a „túlintézkedések” költségeit (túlórák, többlet állomány, egyéb szolgáltatások, informatikai fejlesztések, egyéb kiadások stb.).

A kockázatelemzés tehát nem pusztán a fogvatartottak visszaesési kockázatának elemzésére szolgál, de egyben kijelöli a biztonsági, védelmi, foglalkoztatási stb. feladatokat, illetve az ezekben rejlő kockázatokat is. A kockázatkezelés ennek megfelelően nem pusztán reintegrációs, terápiás programokat fed le, de biztonsági intézkedéseket egyaránt.

Ugyanakkor bármely – akár államigazgatási, akár piaci – szervezet kockázatkezelése (függetlenül attól, hogy mit ért kockázat alatt) akkor lehet adekvát vagy hosszú távon is működőképes, ha az valamilyen „bizonyíték alapú” eljárásrenden, stratégián alapul, illetve a másik oldalon a kockázatok elemzésének akkor van értelme, ha az beavatkozási irányok alapjául szolgál.

A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzése

A kockázatelemzés egy külön, szintén markáns irányát képezik a szexuális bűnelkövetőkre irányuló metódusok. A kiemelt vizsgálati fókusz okát elsősorban abban kell keresni, hogy ezen bűnelkövetői kör társadalmi szempontból különösen negatív megítélés alá esik, így a jogalkotás kapcsán is gyakran kerül szakpolitikai napirendre, mely a bv. szervezet részéről is igényli az ennek megfelelően prioritással kezelt intézkedéseket.¹¹ Emellett a szexuális jellegű bűncselekményért elítélteknek vagy az azokkal

⁹ Austin, J. (2006)

¹⁰ Így a kockázatelemzési rendszerek fejlesztésénél az alacsony kockázat legalább annyira érdekes, mint a magas.

¹¹ Riley, D., Skelton, A., Vess, J. (2006)

vádolt letartóztatottaknak nem csak az általános társadalomban, de a börtönök belső szubkultúrájában is negatív a megítélésük.

A szexuális bűnelkövetőkre vonatkozó kockázatelemzési irányok igen változatosak, ugyanakkor módszertani megoldásként alapvetően két fő irány létezik¹². Az egyik az ún. aktuárius megoldás, amely egy kérdőív alapú adatfelvételt és „merekv”, de objektív adatgyűjtést és értékelést nyújt. Előnye, hogy gyors és értékelési szempontjai objektív adatokon alapulnak, így könnyen mérhetővé tehető és átlátható döntési mechanizmust nyújt. Hátránya, hogy egyedi, személy-specifikus információk feldolgozására nem alkalmas, és a szakmai tapasztalatot nem tudja magába építeni. Az aktuárius megközelítés lényege tehát, hogy meghatározott kérdéssor mentén (jellemzően a válaszokhoz rendelt pontérték alapján), egy statisztikai alapú becslést nyújt a fogvatartott kockázatáról. Az aktuárius kockázatelemzési rendszerek hátterét jellemzően nagy adatbázisok feldolgozása adja, melyek alapján kirajzolódnak csoportjellemzők. Hátránya is ebből fakad, azaz csoportjellemzők alapján dönt az egyén kockázatáról. Az eljárás nehézsége, hogy megbízhatósága erősen függ az értékelés alá vont egyénről rendelkezésre álló adatok mennyiségétől és azok hitelességétől.

A másik metódus egy szakértői vélemény alapú megközelítés, mely alapvetően az értékelést végző szakember tapasztalatára, szakmai benyomásaira, a rendelkezésre álló információk és adatok széleskörű értékelésére alapoz. Ezen belül is megkülönböztetnek strukturált és nem strukturált szakértői véleményt. A nem strukturált szakértői vélemény egy célzott értékelés, azonban annak sem szempontjai, sem értékelési metódusai nem egységesek, nagy szubjektivitást feltételeznek. Lényegében ide sorolhatók a reintegrációs tisztai meghallgatások alapján készített javaslatok vagy a bizottsági meghallgatások nyomán meghatározott kockázati besorolások. Ezek sok szempontból valójában nem is nevezhetők kockázatelemzési metódusnak, hiszen a lényeg, azaz a tudatos, valamilyen metodika alapján végzett kockázatelemzés hiányzik belőlük.

Ezzel ellentétben a modern kockázatelemzési rendszerekben a strukturált szakértői vélemények meghatározott tematika mentén, célzott rizikótényezőkre fókuszálva készülnek, egységes értékelési metódus és protokollok alapján. Így bár nem annyira merevek, mint az aktuárius rendszerek, építenek a szakmai tapasztalatra, és az egyéni mérlegelés lehetősége is adott, az értékelés mögött mégis felfedezhető egy transzparens (és védhető), nagyrészt objektív adatokon alapuló szakmai döntési mechanizmus.

Az elemzések során számba vett kockázatok mögött álló faktorok lehetnek statikus, illetve dinamikus adatok¹³. A statikus adatok jellemzően olyan objektív adatok, melyek

¹² Desmarais, S. L., Singh, J. P. (2014); Riley, D., Skelton, A., Vess, J. (2006)

¹³ James, N. (2015); Bonta, J., Andrews, D. A. (2007); Szabó J. (2012); Klima, T., Lieb, R. (2008)

az idő múlásával nem változnak és nem változtathatók (historikusak), például az áldozat életkora, neme, a bűncselekmény jellege stb. A dinamikus adatok ellenben változhatnak az idő múlásával, így például az iskolai végzettség, az együttműködési készség stb. A fentiekben már bemutatott kockázatelemzési battériákhoz hasonlóan a szexuális bűncselekményekre irányulóan is számos validált eszköz áll rendelkezésre. A teljesség igénye nélkül bemutatva néhány fontosabb ezek közül:

A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzésére szolgáló rendszerek
SVR-20 (Sexual Violence Risk)
SORAG (Sex Offender Risk Appraisal Guide)
RRASOR (Rapid Risk Assessment for Sexual Offence Recidivism)
SACJ (Structured Anchored Clinical Judgment)
Static-99
SONAR (Sex Offender Needs Assessment Rating)
MnSOST-R (Minnesota Sex Offender Screening Tool—Revised)
A-SOAP (Adult Sex Offender Assessment Protocol)
J-SOAP (Juvenile Sex Offender Assessment Protocol)

2. táblázat: A szexuális bűnelkövetők kockázatelemzésére szolgáló rendszerek¹⁴

A fent bemutatott battériák között számtalan hasonlóság és pár lényeges eltérés is tapasztalható. Van néhány rövidebb kérdéssor, amely inkább egyfajta beavatkozási prioritást meghatározó előszűrésre alkalmas eszköz (ilyen pl. a RRASOR), illetve hosszabb, amely mélyebb elemzést, kezelési irányok kijelölését is lehetővé teszi (pl. az A-SOAP). Vannak olyanok, amelyek szigorú pontérték alapján határozzák meg a kockázati szinteket (aktuárius jelleggel), míg mások strukturált szakértői véleményekhez adnak támpontot, vagy feltételezik más pszichológiai tesztek (pl. pszichopátia tesztek) meglétét (pl. SVR-20). A fenti tesztek többsége zömében a rizikófaktorokra koncentrál, ugyanakkor vannak, amelyek megjelenítenek protektív tényezőket is (pl. MnSOST-R vagy a SORAG), egyes tesztek pedig speciális célcsoportra (pl. fiatalok, lásd J-SOAP) vannak kifejlesztve.

Ezeket a tesztek a szexuális bűnelkövetők esetében a hazai gyakorlat kidolgozásában is felhasználtuk, mind az általános kockázatelemzés, mind a szexuális bűnelkövetőkre vonatkozó kivizsgálások során.

¹⁴ Klima, T., Lieb, R. (2008); Beech, A. R., Fisher, D. D., Thornton, D. (2003)

A kockázatelemzés és kezelés hazai gyakorlata – a KKMI szerepe

A „kockázatelemzést és kezelést” mint fogalom párt a magyar büntetés-végrehajtási gyakorlatba a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) emelte be. A fogvatartottak megismerésére irányuló folyamatok és eljárások korábban is szabályozott keretek között működtek, így a törvényi szinten történt manifesztálódás újdonsága abban rejlik, hogy a szakmai tevékenységet egy logikai keretbe helyezte. Ezen deklarált folyamat során a szakmai eljárás a fogvatartott megismerésével és strukturált adatgyűjtéssel indul, majd következik a potenciális kockázatok meghatározása, és végül a valamilyen beavatkozási stratégia mentén történő kezelés biztosítása. A kockázatelemzés mellett a kezelés szintén olyan fogalom, amely valójában egy korábban is működő gyakorlatra alapoz, hiszen a fogvatartás során felmerült problémákra a bv. szervezet mindig igyekezett megoldásokat találni. A Bv. tv. két dologban hozott újat: meghatározta azon kockázatok minimum körét, melyre a bv. szervezetnek reagálni kell, másrészt ezen reagálási kötelezettséget központi szakirányításhoz kötötte. Mindez azt jelenti a gyakorlatban, hogy a reintegrációs programok nem a bv. intézetek helyi lehetőségein és civil partnerei által nyújtott szolgáltatásokon múlnak elsősorban, hanem az egyes kockázati tényezőkre minden bv. intézetben rendelkezésre áll egy azonos tematika és szakmai tartalom mellett elérhető beavatkozási program. Természetesen ez független attól, hogy a civil partnerségekre a bv. szervezet egésze és a bv. intézetek egyenként továbbra is építenek szakmai munkájukban. A Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer fejlesztéséért, szakirányításáért mind törvényileg, mind szervezetileg a KKMI felelős.

A kockázatelemzés

A kockázatelemzés a gyakorlatban egy standard megismerést szolgáló, informatikai felületen működtetett kérdőív felvételével történik, amely kérdőív az elítéltekre vonatkozóan rögzíti és adatbázisba rendezi a befogadás alkalmával felvett, és a fogvatartás során később rendelkezésre álló információkat. Az adatok rendelkezésre állása szempontjából fontos szempont, hogy az elítélt köteles együttműködni a visszaesési és fogvatartási kockázatok felmérését szolgáló eljárások során, ellenkező esetben az együtt nem működés befolyásolhatja többek között a rezsimbe sorolási szintjét.

A kérdőívek rögzítési felületének szoftveres platformja a Kockázatelemzési és Véleményezési Modul (a továbbiakban: Modul). A Modul az adatrögzítés mellett fontos döntéstámogató informatikai rendszerként működik, hiszen a fogvatartási kockázatok felmérésén és elemzésén túl egyformán elérhető és azonos körű adatokat szolgáltatva biztosítja a szakterületek közötti információáramlást és a döntések előkészítését. A Modul folyamatosan bővülő adatbázist biztosít, mely több mint 10 000 jelenlévő

elítélt adatait tartalmazza, így szervezeti és szakmai jelentőségén túl a legnagyobb hazai kriminológiai adatbázisnak tekinthető.

A kérdőív alapvetően a nyilvántartási, a reintegrációs, a pszichológiai, illetve az egészségügyi szakterület által rendelkezésre álló információkat és szakvéleményeket gyűjti, és ad számukra strukturált rendezési felületet. A megismerési folyamat során információkat szerzünk – a teljesség igénye nélkül – a fogvatartottak kriminális előéletére, iskolai végzettségére, anyagi helyzetére, fogvatartási adataira, motivációjára, fegyelmi és jutalmazási helyzetére, társas támogatottságára, pszichiátriai előzményeire, öngyilkosságára, önkárosítására, kábítószerhasználatára, antiszociális attitűdjeire stb., illetve az egészségügyi állapotára és az abból fakadó kockázati lehetőségekre vonatkozóan.

A fenti adatok feldolgozását követően a program az elítélteket alacsony, közepes vagy magas kockázati szintbe sorolja a különböző – a bv. szervezet szempontjából legfontosabb – kockázati kategóriákat tekintve (pl. agresszivitás, szerhasználat, visszaesés stb.).

A KKMI az elítéltek kockázatelemzésével járó fogvatartási feladatokat részben a bv. intézetekhez delegálva működteti, melynek háttérét tehát egy szoftveres felület adja. A KKMI ezzel párhuzamosan végzi a kockázatelemzés metodikai fejlesztését, az adatok központi elemzését, és azok végrehajtási rendszerekbe való implementációját. A KKMI felel tehát a kockázatelemzés keretében gyűjtött adatkörök (lényegében a kérdőív) összeállításáért, a kockázati besorolások alapját képző kutatásokért, elemzésekért, illetve a feldolgozott adatok hasznosításáért is.

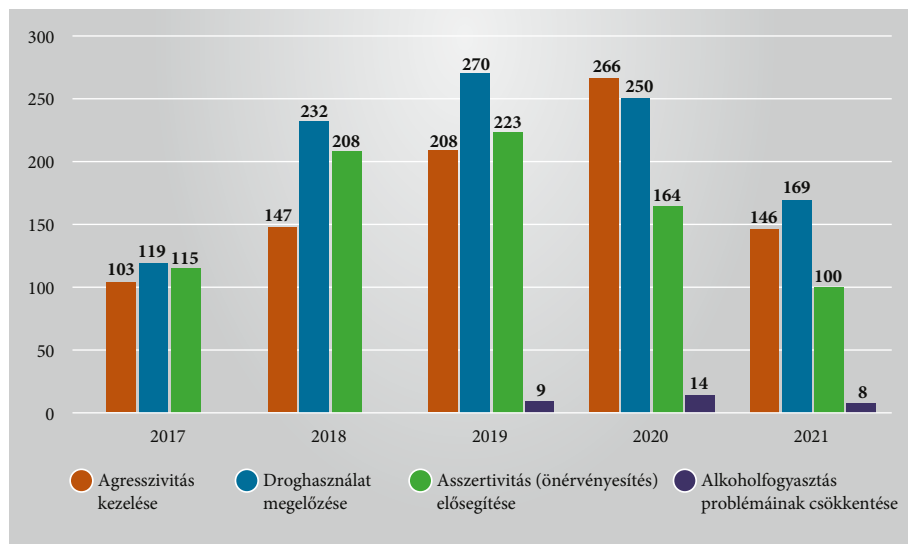
A kockázatkezelés

Bár – ahogy a fentiekben már említettem – a szakirodalmak és az egyes országok gyakorlati megvalósítása is gyakran az általános reintegrációs programokat érti kockázatkezelés alatt, ami azonban valójában tágabb fogalom, hiszen míg a reintegrációs programok elsődleges célja a társadalmi integráció elősegítése, addig a kockázatok ennél szélesebb kört fednek le. A visszaesési kockázat kezelésébe persze beletartozik a reintegráció, de kockázatok ezen túl is sokfélék lehetnek, ahogy azok kezelése is széles kört fedhet le.

A kockázatok felmérését követően a KKMI fontos funkciója, hogy ezen kockázatok csökkentését célzóan speciális programok kidolgozását végzi, és felkészíti ezek önálló működtetésére a személyi állomány kiválasztott tagjait, jellemzően reintegrációs tiszteket, szociális segédelőadókat, EFOP tanácsadókat, illetve pszichológusokat (utóbbiak szakirányú végzettségük okán felkészítés nélkül is tarthatják a csoportfoglalkozásokat). Ezen programok tulajdonképpen csoportfoglalkozási módszertanokat jelentenek, melyek jelenleg az alábbi kiemelt témákban érhetőek el:

- önérvényesítést (asszertivitást) elősegítő csoportfoglalkozás (célja a hatékony, agresszivitás és súrlódások nélküli önérvényesítés fejlesztése),
- agresszivitást csökkentő csoportfoglalkozás (célja a kontrollvesztés és az agresszív viselkedés felismertetése és megelőzése),
- a droghasználat megelőzését segítő és annak ártalmait csökkentő csoportfoglalkozás,
- illetve az alkoholfogyasztás problémáinak csökkentését elősegítő csoportfoglalkozás (ez utóbbi kettő célja az addikció hatásainak felismertetése és megelőzése).

1. ábra: Kockázatkezelési programokba bevont fogvatartottak száma éves bontásban¹⁵

A fenti ábrán látható a speciális kockázatkezelési programokba bevont fogvatartottak számának alakulása. A számok 2021-es csökkenését – a járványügyi intézkedések okán – a csoportos foglalkozások átmeneti korlátozása befolyásolta. Azonban – éppen a járványügyi korlátozásokhoz köthetően – 2020-ban kiadásra került egy önérvényesítő útmutató kiadvány is, melyet a fogvatartottak maguknál tarthatnak. A kiadvány stresszkezelő technikák leírását és zárkán végezhető gyakorlatokat tartalmaz.

A szexuális bűnelkövetők kezelése és kockázatelemzése a hazai gyakorlatban

A szexuális bűnelkövetők a fogvatartotti populációnak egy több szempontból is speciális csoportja. Szakmai szempontú megismerésük során számos eltérést mutatnak az

¹⁵ Adatok forrása: BvOP – KKMI.

átlagos fogvatartotti körtől, illetve csoporton belül is megfigyelhetők szegmentációk. Tehát valójában definíciós hiba, hogy gyakran egységesen, szexuális bűnelkövetőknek kerülnek említésre, holott jelentősen heterogén csoportot alkotnak, akiknek nagyon eltérő fogvatartási és kriminológiai jellemzőik vannak, továbbá ebből fakadóan jelentősen eltérő biztonsági, elhelyezési és egyéb kezelési intézkedéseket is igényelnek.¹⁶

Így a KKMI által kidolgozott és működtetett kockázatkezelési programok között is külön, kiemelt kategóriát jelent ezen fogvatartotti csoport kezelése. A Bv. tv. a kockázatelemzés és kezelés mellett konkrétan nevesíti bizonyos szexuális bűncselekmények elkövetőire vonatkozó kockázatelemzés és kezelés szükségességét is a büntetés-végrehajtás keretein belül.

A Bv. tv. 132. § (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy „ha az elítélt a Btk. 192. § (8) bekezdés b) pontja szerinti vagy a Btk. XIX. Fejezetében meghatározott valamely bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett sérelmére követte el, vagy a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy fennáll-e a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetősége fennáll, akkor az elítélt részére az állapotára és a kezelés jellegére vonatkozó tájékoztatás mellett - önkéntes részvételi alapon - fel kell ajánlani megfelelő, a visszaesés valószínűségét csökkentő pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvételt.” Ezen jogi szabályozás gyakorlati adaptációjaként a BvOP 2015-től megkezdte a szexuális bűnelkövetők kezelését, melynek két fő szakmai iránya 2021-ben kiegészült egy központosított kockázatbecsléssel is.

Az első kezelési lehetőség egy valamennyi bv. intézetben elérhető, helyi pszichológusok által, de központi felügyelet mellett tartott foglalkozássorozat, mely a sértett életkorától függetlenül felajánlásra kerül. Ez egy legkevesebb 10 alkalmas, egyénileg vagy csoportosan tartott foglalkozássorozat a fogvatartottak számára. A kezelésbe történő bevonást megelőzően a szexuális bűnelkövetőknek nyilatkozni kell arról, hogy a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozássorozaton önként részt kíván-e venni.

A kezelési lehetőségek egy másik elérhető módja egy hosszabb időtartamú, komplex kezelési program, a fiatalok (18 évnél fiatalabb) sértettel bíró elkövetők részére. A program kizárólag központilag elérhető a KKMI közvetlen működtetésében, jelenleg a Budapesti Fegyház és Börtön (a továbbiakban: BFB) területén létrehozott önálló részlegen. A kezelés legalább 8 hónapos terápiás foglalkozássorozatot jelent, amelynek van néhány bemeneti feltétele, úgymint a bűncselekményért való legalább részleges

¹⁶ Somogyvári M. (2021)

felelősségvállalás, csoportban való működés képessége, illetve a program elvégzéséhez szükséges intellektuális képességek megléte, hiszen az főleg kognitív-viselkedésterápiás alapokra épül.

A szexuális bűnelkövetők részére felajánlott program mindkét formájában önkéntes, és az utóbbi, hosszabb távú kezelési lehetőség szeparált elhelyezést biztosít. Részben ehhez köthetően, 2020-ban kezdődött meg a BFB területén lévő, használaton kívüli épületrész felújításával egy közel 200 millió forintos beruházás, melynek keretein belül 77 fő fogvatartott elhelyezésére alkalmas részleg kialakítása valósult meg,¹⁷ amit szakmailag a KKMI vezet. Itt történik az egyes fogvatartotti csoportok kockázatelemzése, valamint speciális kezelési igényű, ún. magas profilú fogvatartottak kezelésére fókuszáló szakmai programok valósulnak meg részlegesen, mely így tehát kettős funkciót lát el.

Egyrészt speciális fogvatartotti célcsoportok részére biztosít megfelelő biztonsági körülményeket is magában foglaló elhelyezést és kezelési programokat. Ilyen speciális csoportok és programok a következők:

- a társadalmi megítélés szempontjából is kiemelt jelentőségű, a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni, 18 éven aluli áldozattal szembeni bűncselekményt elkövető elítéltek részére biztosított intenzív kezelési program;
- a társadalmi szempontból is jelentős, de a büntetés-végrehajtás szempontjából is komoly biztonsági kockázatra reagálva működtetett drogprevenációs részleg;
- emellett emberkereskedelem miatt szabadságvesztésüket töltő, valamint egyéb magas biztonsági kockázatú, jellemzően hosszú ítélettartammal bíró, erőszakos, fegyház fokozatú elítéltek elhelyezése.

Az elhelyezési és kezelési funkció mellett pedig az új részleg a szexuális bűnelkövetők egy meghatározott fogvatartotti körének kivizsgálását is magában foglalja. A részleg szabályai szerint azon 18 év alatti áldozattal bíró szexuális bűnelkövetőket, akiknek a bíróság letöltendő szabadságvesztést szab ki, illetve ugyanezen ügyben korábban letartóztatásban (ideértve a nem jogerős ítélet kiszabását is) voltak, a KKMI részlegére kell szállítani (egyelőre kizárólag férfi elkövetők esetében). A részlegesen ezt követően kockázatelemző, valamint az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatok lefolytatása történik meg. A kivizsgálás során a szakemberek figyelembe vesznek kockázati és protektív tényezőket is, így a fogvatartottak szerhasználati és pszichiátriai háttérét, a szuicidumokat, a kapcsolattartás jellemzőit és a családi, baráti

¹⁷ A beruházás az EFOP-1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú, „Fogvatartottak reintegrációja” kiemelt projekt, valamint a Közép-Magyarország régióban ahhoz kapcsolódó „Fogvatartotti reintegrációs program” keretében, továbbá a Belügyminisztérium pályázati forrásaiból valósult meg.

háttérét, szocio-ökonómiai státuszát, fegyelmi helyzetét, kriminális háttérét és egyéb releváns biztonsági kockázati információkat is, melyek alapján végül egy Kockázatelemzési összefoglaló jelentés készül. A vizsgálat célja így tehát egyrészt a kockázatkezelő foglalkozásokba való bevonhatóság megállapítása, másrészt az összefoglaló jelentés által a bv. intézetek részére nyújtott szakmai támogatás a szexuális bűncselekmények és az egyéb erőszakos rendkívüli események megelőzése kapcsán.

Összefoglalás

Az elemzési és kezelési rendszerek definíciós keretei kapcsán fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a magyarországi gyakorlat a kockázatelemzés során nem pusztán a visszaesésre, hanem tágabb körben, a fogvatartási kockázatok felmérésére irányul. Így a röviden bemutatott amerikai szemlélethez hasonlóan elsősorban a szervezeti biztonság és hatékonyság szolgálata a célja, ami által fogalmilag a reintegrációs céloknál tágabban értelmezhető.

A hazai gyakorlatban a fogvatartottak kockázatának elemzését, és az egyes kockázatok kezelési módszertanának kidolgozását a KKMI végzi és felügyeli. A KKMI által végzett szakmai munka lehetőséget ad arra, hogy mélyebb megismerést lehetővé tévő adatbázist alakítson ki a bv. szervezet a fogvatartottakról, valamint a már kipróbált, működőképes módszertanok kerüljenek bevezetésre a napi szintű működés gyakorlatába, egyre szélesítve ezáltal a fogvatartási kockázatok kezelésére kidolgozott programok palettáját.

Az általános kockázatelemzési és kezelési feladatok mellett a KKMI speciális feladatköre a szexuális bűnelkövetők kockázatelemzése és kezelése, ami kiemelt figyelmet kap mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban is, melynek oka a bűncselekmények erősen negatív társadalmi megítélése, illetve a börtönök szempontjából az érintett elítéltekhez köthető biztonsági kockázatok mértéke. Ennek keretében 2021-től a Budapesti Fegyház és Börtön területén került kialakításra egy részleg, melynek szakmai működtetését a KKMI végzi. A részlegesen különböző speciális kezelési igényű, ún. magas profilú fogvatartottak elhelyezése történik, továbbá a kezelésükre fókuszáló szakmai programok valósulnak meg, egyben ez a részleg ad helyet a szexuális bűnelkövetők kezelési programjának és a KKMI kivizsgálási funkciójának is.

Felhasznált irodalom

- Austin, James (2006): How much risk Can We Take? The Misuse of risk Assessment in Corrections, Federal Probation, 70(2), p. 58-63.
- Beech, Anthony R. – Fisher, Dawn D. – Thornton, David (2003): Risk Assessment of Sex Offenders. Professional Psychology: Research and Practice, 34(4) 339-352.
- Blomberg, Thomas – Bales, William – Mann, Karen – Meldrum, Ryan – Nedelec, Joe (2010): Validation of the compas risk assessment classification instrument. Center for Criminology and Public Policy Research
- Bonta, James – Andrews, Donald, A (2007): Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. Public Safety Canada
- Desmarais, Sarah L. – Singh, Jay P. (2014): Risk Assessment Instruments Validated and Implemented in Correctional Settings in the United States. Council of State Governments Justice Center
- DiIulio, John J. – Alpert, Geoffrey P., – Moore, Mark H., – Cole, George F. – Petersilia, Joan – Logan, Charles H. – Wilson, James Q. (1993): Performance measures for the criminal justice system. U.S. Department of Justice, Washington
- Fernandez, Carlos – de Lasala, Fernando (2021): Risk Assessment in Prison. Radicalisation Awareness Network, Publications Office of the European Union
- Haarsma, Gabe – Davenport, Sasha – White, Devonte C. – Ormachea, Pablo A. – Sheena, Erin – Eagleman, David M. (2020): Assessing Risk Among Correctional Community Probation Populations: Predicting Reoffense With Mobile Neurocognitive Assessment Software. Frontiers in Psychology, 10.
- James, Austin (2006): How Much Risk Can We Take? The Misuse of Risk Assessment in Corrections. Federal Probation Journal, 70 (2) p. 58-63.
- James, Nathan (2015): Risk and Needs Assessment in the Criminal. Justice System, Congressional Research Service
- Klima, Tali – Lieb, Roxanne (2008): Risk assessment instruments to predict recidivism of sex offenders: practices in washington state. Washington State Institute for Public Policy
- Martin, Mark D., – Reiss, Claire Lee (2008): Managing risk in jails. U. S. Department Of Justice, National Institute Of Corrections
- Megyery István: (1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek
- Riley, David – Skelton, Alex – Vess, James (2006): Assessing Sex Offender Risk In: Will they do it again? In: McMaster, Ken – Bakker, Leon (szerk.) Assessing and managing risk, p. 146-161.
- Somogyvári Mihály (2018): Kockázatelemzési rendszerek a büntetés-végrehajtásban, Börtönügyi Szemle, 37(1) p. 69-86.
- Somogyvári Mihály (2021): Sex Offender Characteristics: Analysis Based on a Sample of Hungarian Prisoners. Journal of Humanities and Social Sciences Studies, 3(3), p. 41-54.
- Szabó Judit (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében, In: Alkalmazott Pszichológia 2012/2 p. 73-88.
- Tauffer Emil (1880): A szabadságvesztés-büntetés különféle nemeinek végrehajtása és a pénzbüntetés, tekintettel a magyar büntető törvényre s a legújabbban kiadott m. kir. igazságügyministeri utasításokra

Muraközy Erzsébet

A VESZPRÉM MEGYEI BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI INTÉZET JÓVÁTÉTELI PROGRAMJAINAK BEMUTATÁSA A SZABADULÁSRA TÖRTÉNŐ FELKÉSZÍTÉS JEGYÉBEN

*Presentation of the rehabilitation programmes of the
Veszprém County Prison in preparation for release*

A szabadságvesztés célja a társadalom védelme és az újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása, de a bűncselekmények negatív hatásainak kompenzálásáról már kevesebbet hallani. A reintegrációs* tevékenységen belül ennek a lehetősége – ugyan korlátozott formában, de börtönviszonyok között – jóvátéti programokkal megvalósítható. A Veszprém Megyei Bv. Intézetben meséket írtak az elítéltek, melyeket – saját rajzaikkal kiegészítve, könyv formájában – jótékony célra ajánlottak fel, illetve a meseterápia és drámapedagógia segítségével drogprevenációs programokban vállaltak részt. A családi döntéshozó csoport keretében saját viszonyukat rendezhették közvetlen hozzátartozóikkal, mely a szabadulást követő beilleszkedésüket segítheti. A jóvátételhez és a társadalmi normák követéséhez a megfelelő, piacképes képzettség megszerzése is hozzátartozik, melyre lehetőség nyílik a börtön falai között.

Kulcsszavak: Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, jóvátéti programok, meseterápia, drámapedagógia, oktatás

*The purpose of imprisonment is to protect society and prevent the commission of a new crime, but less is heard about compensating for the negative effects of crime. The possibility for this can be achieved within the framework of reintegration**, albeit in a limited form, yet within prison settings, through reparation programmes. In the Veszprém County Prison prisoners wrote tales, which they donated to charity in the form of a book with their own drawings, and took part in drug prevention programmes by the help of story telling therapy and drama education. The family decision-making group helped them to settle their own relationships with their immediate family, which could help their reintegration after release. Making amends and abiding to social norms also require the acquisition of appropriate, marketable qualifications, which is possible within the walls of the prison.*

Keywords: Veszprém County Prison, reparation programmes, story therapy, drama pedagogy, education

* A reintegráció, vagyis a fogvatartottak társadalomba történő visszaillesztése munkáltatással, az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba való belépés biztosításával, a jóvátéti programokban való részvétellel és a társadalmi felelősségvállalás erősítésével valósul meg.

** Reintegration, that is the reintegration of prisoners into society, is achieved through employment within the prison, access to primary, secondary and higher education, through participation in reparatory programs and through the strengthening of social responsibility.

Bevezető

A Bv. Kódex¹ rögzíti a szabadságvesztés célját: „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.”² A fókuszban minden esetben az áll, hogy a szabadságvesztés-büntetést töltő elkövetők megértsék, felismerjék a normaszegésüket és annak következményeit, majd az alkalmazott képzésekkel, oktatással, terápiával és programokkal felkészüljenek a szabadulásukat követő időszakra annak jegyében, hogy a jogszabályoknak és a társadalmi elvárásoknak megfelelően éljék majd az életüket. A büntetés-végrehajtás kiemelt tevékenysége a reintegráció, ami hatalmas eszköztárral áll a szakemberek rendelkezésére, melyből az egyéniesítés segítségével személyre szabott kezelést lehet összeállítani az elítéltek részére.

A fogvatartottak kezelésének és nevelésének része az általuk okozott kár enyhítésének, esetleges kompenzációjának, helyreállításának lehetősége is, mely resztoratív gyakorlatok alkalmazásával valósul meg. Ezek az amerikai navajo indiánok és az újzelandi maorik hagyományaira épülő gondolkodásmód felhasználásával kerültek kidolgozásra. Náluk a normasértő személyt nem büntetik és nem is zárják ki a problémamegoldás folyamatából, hanem vele együtt, közösen dolgozzák fel a sérelmeket.³ Ezek az eljárások a külföldi börtönökben a múlt század utolsó évtizedeiben kezdtek elterjedni, míg Magyarországon a 2000-es évektől indult el ennek a szemléletnek a gyakorlati megvalósítása.

Több megközelítéssel is alkalmazhatóak a resztoratív megoldások börtönkörülmények között. Az elítélt és a sértett (vagy annak hozzátartozói) közötti párbeszéd éppen úgy a részét képezi, mint a leggyakrabban alkalmazott tevékenység, a – közvetve vagy közvetlenül a károsodott közösség, a társadalom irányába mutató – jóvátételi munka. Ez utóbbi a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, elkövetett tetteiket felismerő és megbánó fogvatartottaknak nyújt lehetőséget arra, hogy a bűncselekmény közvetlen áldozatai, sértettjei helyett egy közösség számára végezzenek szimbolikus jóvátételt. Ennek eredményeként az elítéltek felismerhetik a közösségi érdekeket, értékeket, mely visszatarthatja őket az újabb bűncselekmény elkövetésétől.

A jóvátétel fogalma már önmagában is pozitív és előremutató, melynek gyakorlati alkalmazása elégedettséggel töltheti el a börtönben lévő elítélteket és a kárt szenvedett

1 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2 Bv. Kódex 83. § (1) bekezdés

3 Konfliktuskezelés / A resztoratív gyakorlatok elméleti háttere

közösséget, a társadalmat is. Az elítéltek önként és szívesen vállalják a munkát, mert úgy érzik, hogy a társadalom hasznos tagjai lehetnek ezáltal, illetve csökkenhet a bűncselekményük miatt kialakult büntudat, a társadalmi megítélésük javulhat és természetesen változatosságot is hoz az elég egysíkú mindennapjaikba. A jóvátételi munkára jelentkezők száma mindig meghaladja a valós szükségletet. A résztvevők kiválasztásánál kiemelt figyelmet kell fordítani az elkövetett bűncselekményre, a biztonsági kockázatra, az együttműködőkészségre, az egészségi állapotra, az addigi börtönbeli viselkedésre és munkavégzésre, valamint minden személyiséget érintő információra.

A program nagyon népszerű, legtöbbször óvoda, játszótér, gyermekotthon, iskola, kórház, idősok otthona, temető, illetve állatmenhely a helyszíne, ahol általában karbantartási munkát és felújítást végeznek a fogvatartottak, de a közterületek hulladéktól való megtisztításában éppen úgy szerepet vállalnak, mint a gyermekek részére történő színházi vagy bábelőadás megtartásában, illetve mesekönyv készítésében a fogyatékkal élők részére.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben megvalósult jóvátételi programok

Mesekönyvet írtak az elítéltek

Az EFOP fogvatartottak reintegrációja kiemelt projekt⁴ keretében összesen 49 fő fogvatartott részvételével készült el a 141 oldalas, „*Lélekmesék*” című mesekönyv, mely az intézet EFOP tanácsadójának – Jádi Luca kolléganőnek – az ötlete alapján valósult meg. Az elítéltek kifejezetten a Bárka Alapítvány⁵ lakói számára írtak meséket. Az írást és a rajzolást úgynevezett érzékenyítő foglalkozások előzték meg, melyeket szakember tartott az elítélteknek. Beszélt nekik a Bárka Alapítvány tevékenységéről, mely 2021-ben ünnepelte 30. születésnapját, és fogyatékkal élő felnőttek gondozását, foglalkoztatását végzi.

A történetek és a rajzok a zárkákban/lakószobákban születtek. A könyv borítóján a fogvatartottak érzelmei kerültek ábrázolásra, melyek akkor törtek elő, miközben írtak, rajzoltak. Alkotás közben megtanulták elismerni mások munkáját, és fejlődött az együttműködési készségük is. A könyvben olvasható történeteken átívelő, visszatérő momentum a mindenkiben eredendően fellelhető „jó” megjelenítése. A 24 meséből és illusztrációjukból álló könyv közel két hónap alatt készült el. A fogvatartottak közül

4 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP-1.3.3-16) A fogvatartottak munkaerőpiaci és társadalmi reintegrációjának elősegítésére

5 A Bárka Alapítvány fogyatékkal élők nappali intézménye és fogyatékkal élők ápoló-gondozó célú lakóotthona.

volt, aki a mesék írásában, és volt, aki a rajzok elkészítésében vett részt, illetve néhányan mindkettőben szerepet vállaltak.

A kézirat ünnepélyes átadásán a Bárka Alapítvány munkatársai és lakói, a projekt irányítói és a Belügyminisztérium képviselői, valamint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület munkatársai vettek részt. Az ünnepségen négy elítélt részletet olvasott fel a mesékből.

1. ábra: Németh Éva bv. ezredes, intézetparancsnok méltatta a „Lélekmesék” című mesekönyv elkészítését a kézirat ünnepélyes átadásán⁶

Családi Döntéshozó Csoportkonferencia (CsDCs)

„A családi csoport konferencia az egyik speciális fajtája a resztoratív, helyreállító technikáknak, ahol a hangsúly az érintettek öntevékenységén és saját erőforrásaik mobilizálásán van. Ez egy olyan újfajta kapcsolatot is jelent a szakemberek és a laikusok között, amely a hagyományostól eltérő másfajta szemléletet, kommunikációt, és új eszközök, eljárásai módok alkalmazását is igényli.”⁷

A CsDCs egy kiterjesztett értelmezésben vett családi találkozó, mely jelentheti a közvetlen családtagokat, de szakmai értelemben idesorolhatóak a szomszédok, barátok, ismerősök részvételével megvalósuló találkozók is, melyek összehívása családi problémák, krízisek esetén aktuális, képzett koordinátorok/facilitátorok⁸ bevonása mellett.

6 Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet weboldala. Online: <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/veszprem/hirek/4400> (Letöltve: 2021. 12. 30.)

7 Család, Gyermek, Ifjúság Közhasznú Egyesület Családi csoport konferencia. Online: <http://www.csagy.hu/kepzesek/csaladi-csoport-konferencia> (Letöltve: 2021. 12. 30.)

8 A facilitátor segít csoportoknak, csapatoknak megérteni a közös céljaikat és megtervezni, miképp ériék el ezeket. Eközben a facilitátor semleges marad, nem foglal állást a kérdésekben. Ehelyett a csoport figyelmét vezeti és azt a csoportnak fontos dolgokra fókuszálja. Online: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facilit%C3%A1tor> (Letöltve: 2021. 12. 30.)

A CsDCs olyan resztoratív módszer, melynek segítségével a családi kapcsolatok erősítése, helyreállítása elérhetővé válhat a fogvatartottak számára is. A börtönben lévő, családi konfliktussal vagy lezáratlan ügygel terhelt elítéltek igényelhetik az eljárást kapcsolataik rendezése céljából, melynek eredménye a szabadulást követő beilleszkedés, újrakezdés zökkenőmentessé tétele is lehet, ami közvetetten a környezet és az ott élők javát is szolgálja. Minden családnak és egyénnek vannak olyan erőforrásai, amikkel ők maguk sincsenek tisztában, ezek feltárásában is segítséget nyújt a módszer. A CsDCs mellett szóló érvek közül a legfontosabb, hogy a résztvevők ismerik a legjobban saját és családjuk történetét, szokásait, lehetőségeit, értékrendjét, illetve, hogy segítségével az érintettek erősíteni tudják a kapcsolati hálójukat, közösségi, rokoni szálakat.

A CsDCs végrehajtásához a Veszprém Megyei Bv. Intézetben a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács támogatásával⁹ valósult meg a szakemberképzés, melynek eredményeként az intézet állományából egy fő pártfogó és a vezető reintegrációs tisztesült képzésben, így biztosítva a módszer alkalmazásának bevezetését.

A végrehajtás menete, tapasztalatai

A fogvatartottak tájékoztatást kapnak a CsDCs-ről a reintegrációs tiszteken keresztül, illetve valamennyi részleg faliújságján is elhelyezésre került a CsDCs lehetősége és lényege. Ezekből a forrásokból az elítéltek folyamatosan információhoz juthatnak a döntésük meghozatalához, hogy részt kívánnak-e venni a CsDCs-n, és ha igen, mikor és kivel. Aki szeretné igénybe venni, az a reintegrációs tisztjénél terjeszti elő a kérelmét, melynek átvétele után a pártfogó felügyelő és a vezető reintegrációs tisztesült közösen felkeresi és tájékoztatja a fogvatartottat a CsDCs lényegéről, menetéről, illetve feltérképezik a helyzetet, amelyben az érintett jelenleg van. Az információ begyűjtését követően a szakemberek megtervezik a csoportkonferencia menetét, a lehető leghatékonyabb végrehajtás érdekében. Minden esetben biztosított a lehetőség az elítélteknek a CsDCs kezdeményezésére, függetlenül attól, hogy jelen helyzetben milyen a kapcsolatuk a hozzátartozókkal, családtagokkal, ismerősökkel. A fogvatartottal történt egyeztetés után az általa megjelölt hozzátartozókat, szakembereket – munkahelyi vezető, családsegítő szolgálat, védőnői szolgálat, pedagógusok, pszichológusok, együttműködő civil szervezetek – felkeresi a pártfogó felügyelő és tájékoztatja őket a fogvatartott kéréséről, egyben ismerteti velük a CsDCs menetét.¹⁰ Ezt követően – a jelenlegi vírushelyzetre való tekintettel – Skype-alkalmazáson keresztül valósul meg a csoportkonferencia.

9 A Nemzeti Bünmegelőzési Tanács saját programjai mellett helyi bünmegelőzési kezdeményezések támogatására pályázati kiírásokat tesz közzé, melyek által kisebb és akár nagyobb költségigényű elképzelések, ötletek is megvalósíthatóvá válnak a szűkebb és tágabb helyi közösségek biztonságának növelése érdekében.

10 A pandémia előtt a hozzátartozókkal a vezető reintegrációs tisztesült egyeztetett, beszélők alkalmával.

A COVID-19-vírus miatt bevezetett pandémiás intézkedések nem tették lehetővé az alapvetően személyes, közvetlen kapcsolaton alapuló konferenciák megtartását, de igazodva az új helyzethez és felhasználva a rendelkezésre álló technikai megoldásokat, az egészségügyi rendszabályok betartása mellett 2021-ben két alkalommal került sor eszmegbeszélésre.

Esetmegbeszélések

Az első konferencia egy jogerősen elítélt fogvatartott esetében valósult meg, akinek bűncselekménye emberölés, áldozata volt felesége. Édesanyjával és gyermekeivel az elkövetett bűncselekménye miatt a kapcsolata megromlott, majd megszakadt. A közeledő feltételes szabadulási ideje miatt gondolta, hogy édesanyjával és gyermekeivel megosztja a szabadulást követő lehetőségeit, terveit. Mivel a lakhatását és a munkába állását a Váltó-sáv Alapítvány segítségével kívánta megoldani, személyesen akarta elmondani családtagjainak, hogy megérti őket, és ne féljenek attól, hogy a szülői házba tervez hazamenni, ahol édesanyja nevelte a gyermekeit.

Az érintett hozzátartozók a büntetés-végrehajtási intézet megkeresését fenntartásokkal, de alapvetően pozitívan fogadták, és vállalták a CsDCs-n való részvételt azzal a kitéttel, hogy a gyermekek csak a bejelentkezéskor, a beazonosítás idejére mutatják az arcukat, majd a konferenciabeszélgetés megkezdésétől már csak a hangjukat biztosítják. A beszélgetést a facilitátorok indították a résztvevők tájékoztatásával, megköszönve a jelenlévők részvételét. Felvázolták a konferencia konkrét célját, mely az elítélt, valamint az édesanyja és a két gyermeke közötti kapcsolat rendezésére irányult. A beszélgetés elején alapvetően az érzelmek kerültek felszínre, majd szép lassan realizálódott a felek elvárása, igénye. A kétórás konferencia alatt korrekt partneri viszony alakult ki a felek között, mely kimondottan a jövőre nézve tartalmazott fogadalmakat, elvárásokat. Mindenki aktív résztvevője volt a beszélgetésnek, melynek végén közösen – mindkét oldal igényeit figyelembe véve – hozták meg a „megállapodást”, aminek megfogalmazását és írásba foglalását, koordinálását már a pártfogó felügyelő és a vezető reintegrációs tiszt végezte el.

A CsDCs pozitívan zárult, a megállapodás részét képezte a kapcsolat fokozatos újraépítése, mely levélváltással indul, majd a későbbiekben telefonon és Skype-on keresztül is megvalósulhat. A családtagok megnyugvással fogadták, hogy az elítélt szabaduláskor nem kíván hozzájuk hazamenni, és az ehhez szükséges lépéseket a bv. intézet a Váltó-sáv Alapítvány segítségével már meg is tette. Az elítélt megértette, hogy az édesanyja a szegényérzete, a lányai pedig az elkövetett bűncselekménye miatt nem szeretnék, ha hozzájuk menne haza. A fogvatartottnak a kapcsolat felvétele nagy segítséget jelent a szabadulást követő beilleszkedéshez, mivel a legközelebbi hozzátartozói támogatásukról biztosították. A konferencia pozitív eredménye jelentősen növelte az

elítélt szabadulást követő reintegrációjának esélyét, a társadalomban történő tisztaság helyállásának lehetőségét.

A második konferencia egy első bűntényes, jogerősen elítélt fogvatartott esetében került lebonyolításra, akinek bűncselekménye rablás. Az elítélt azért kérte a CsDCs megtartását, mert a börtönben töltött ideje alatt élettársával megromlott a viszonya és a 12 éves, közös gyermekükkel való kapcsolattartásában nem tudtak megegyezni. A körülményeket tovább nehezítette, hogy a gyermek édesanyja egy új partnerrel alakított ki élettársi viszonyt.

Az intézet munkatársainak csak sokszori megkeresésre sikerült rábeszélnie az elítélt volt élettársát a konferencián való részvételre, aki azt nehezményezte, hogy a fogvatartott elmondta a börtön személyzetének az ő problémájukat, ami miatt szegényérzete is kialakult. A racionális és jól felépített szakmai meggyőzés végül sikerrel zárult, a volt élettárs vállalta a megbeszélést. Egy kikötés hangzott el a részéről, hogy a 12 éves gyermek ebben ne vegyen részt.

Ilyen előzmények után jött létre a CsDCs, aminek lefolyása teljes egészében ellentéte volt az előző esettanulmányban részletezett megbeszélésnek. A felek közötti számonkérés, a múlt feszegetése és felemlgetése állandó vitát eredményezett, melyet a konferenciát irányító szakemberek folyamatos beavatkozásával, a beszélgetés koordinálásával sikerült csak megfelelő mederbe terelni. A felek nehezen engedték el a vélt vagy valós sérelmeiket, alapvetően nem a közös gyermekük érdekeire koncentráltak, mely célja volt a konferenciának. Azonban megfelelő szakmai irányítással és asszertív beavatkozással a megbeszélés végére sikerült megállapodniuk a gyermekkel való kapcsolattartás tekintetében. A konferencia eredményességéhez nagyban hozzájárult az is, hogy a szakemberek felismerték annak tényét, hogy a két fél közötti véleménykülönbség még soha nem került felszínre, így teret engedtek annak, hogy „kibeszélgék” érzéseiket és meghallgassák egymást.

A CsDCs megegyéssel zárult, melynek keretében a fogvatartott vállalta, hogy heti rendszerességgel ír levelet gyermeke részére, míg élettársa pedig a közös gyermekkel történő telefonbeszélgetés céljából havi 3 000 forintot utal a fogvatartottnak. A vállalt kötelezettségeknek az eddig eltelt időszakban mindkét fél eleget tett. A gyermekkel az elítélt telefonon és levélben is a megbeszélés rendszerességgel tartja a kapcsolatot, így elmondható, hogy ez a CsDCs is teljes sikerrel zárult.

A CsDCs sikeressége a fentiek tükrében alapvetően megkérdőjelezhetetlen, alkalmazása a büntetés-végrehajtás szempontjából is kedvező eredményeket hozott. Ha sikerül rendeznie egy fogvatartottnak a hozzátartozóival való viszonyát, akkor egy kiegyensúlyozottabb, és ezáltal kezelhetőbb személy fogvatartását kell megoldanunk. A Skype alkalmazása pro

és kontra felvet érveket. A gyakorlati tapasztalatok szerint negatívumként jelenik meg az intimitás hiánya, illetve az, hogy – a technikai feltételek hiányában – így kevesebb ember szólítható meg. A pozitív tapasztalatok közül kiemelendő, hogy a hozzátartozókat nem terheli utazási költség és nem kell szabadnapot/szabadságot igénybe venniük, a szervezés ezáltal könnyebb, az időpontok egyeztetése egyszerűbb.

Összességében az intézetünkben megtartott CsDCs-k sikeresek voltak, alkalmazásukat javasolt folytatni.

A drogmentes életvitel népszerűsítése

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben kiemelt figyelmet fordítunk korunk egyik legnagyobb veszélyének és kihívásának felismerésére, valamint megelőzésére: a kábítószer alkalmazására. Ezek a jóvátételi programok a drogmentes élet népszerűsítésére és a drogfogyasztás káros hatásaira hívják fel a figyelmet. A programok megvalósításához az Alkohol-Drogsegély Ambulancia¹¹ mint projektgazda adott támogatást, a „*Célzott prevenció programok a szenvedélybetegség megelőzése érdekében*” elnevezésű EFOP pályázat¹² keretén belül. A bűnmegelőzési célú projekt egymásra épülő és egymást jól kiegészítő elemekből áll, fő üzenete a kábítószermentes élet népszerűsítése, a veszélyeztetettek tájékoztatása, valamint figyelemfelhívás a szerhasználat következményeire. A pályázók a program tervezésekor nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy valamennyi érintettet megszólítsanak és érdekeltté tegyék őket a szerhasználat felszámolásában, illetve elkerülésében. A program a veszprémi bv. intézetben a következő egységekből került összeállításra: addiktológiai és drámapedagógiai foglalkozások, valamint meseterápia.

Addiktológiai foglalkozások

Ezek a foglalkozások szakemberek bevonásával kerültek megtartásra a börtönben lévő elítéltek részére, melyek fő célja az alkohol- és a drogfogyasztás megelőzése volt. A szakemberek – addiktológus főorvos, szociális munkások – saját gyakorlati tapasztalataik felhasználásával, közérthető módon mutatták be az alkohol és a drog veszélyeit, a különböző kábítószereket és azok hatásait. A szakmai ismeretek átadásán túl, valós történeteken keresztül festettek őszinte és megrázó képet a szerhasználat lehetséges következményeiről. Nem csak az egészségügyi kockázatok kerültek feltárára, hanem a fogyasztók életviteléből fakadó egyéb következmények, így a bűncselekmények

¹¹ Alkohol-Drogsegély Ambulancia Egyesület Veszprém. Non-profit, kiemelkedően közhasznú szervezetként egészségmegőrző, betegségmegelőző, gyógyító, egészségügyi, szociális, rehabilitációs feladatokat lát el.

¹² A projekt azonosító száma: EFOP 1.8.7-16-2017-00001, a projekt címe: Szertelenül határok nélkül.

elkövetéséből adódó büntetések is a tájékoztató részét képezték. A szer nélküli életvitelhez életvezetési tanácsot is kaptak a fogvatartottak.

Drámapedagógiai foglalkozások

„*A drámapedagógia tehát a személyiség fejlesztésének olyan módszere, amelynek során a cselekvő ember (gyermek) ismeretei, képességei és társas kapcsolatai a nevelő által irányított és a társakkal végzett közös dramatikus játékok során fejlődnek.*”¹³

A drámapedagógiai foglalkozások keretén belül két csoportban, összesen tizenhat fő fogvatartott személyiségformálása zajlott. Ezek alapvető célja az önismeret, az együttműködés és a döntési képesség fejlesztése. Az elítéltek az előadások alatt – képzeletbeli világot felépítve, majd ebbe bevonódva – tudásra és tapasztalatra tettek szert. A drámapedagógia módszerével – a képességeik fejlesztésén túl – elsajátították a csoportos tevékenységet akadályozó közösségi problémák megoldását, az eltérő korú és érdeklődésű társakkal való együttműködés képességét. A foglalkozások jóvátételi programokba való kapcsolódása az általuk betanult színdarabok előadásával valósult meg.

A pandémiás időszakot megelőzően a fogvatartottak – családi nap keretében – a hozzátartozóik részére adták elő a „*Rátóti csikótojás*” című népmesét. Együttműködve a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitánysággal, a rendőrség színháztermében általános iskolás diákok részére is bemutatásra került a darab. A koronavírus miatt bevezetett szigorítások miatt a második csoport a megtanult színdarabot (*A pletykás asszonyok*) a fogvatartott társak részére adta elő. A cél ebben az esetben is az, hogy a járványügyi szabályok enyhítését követően – jóvátétel keretében – civil közönség előtt is bemutatassuk a színdarabot. Valamennyi drámapedagógiai foglalkozásról elmondható, hogy a résztvevők együttműködése, önértékelése, elfogadóképessége javult, segítve őket a konfliktusok megoldásában, egymás elfogadásában, illetve a szabadulást követően a társadalom által elvárt normák, valamint a jogszabályok betartásában.

Meseterápia

A meseterápia a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben több mint egy évtizede jelen van, melynek úttörője a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet¹⁴ volt, így az a tapasztalatok átvételével, feldolgozásával már nem volt ismeretlen a veszprémi börtön munkatársainak sem. A terápiás program két csoportban, nyolc-nyolc fő fogvatartott részvételével valósult meg. Az első csoport – melyen férfi elítéltek vettek részt – már

¹³ Marunák F. (1991) p. 4.

¹⁴ A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2010 óta működik a program, a világon ekkor került be először a meseterápia a börtönfalak közé, mely Egerben „*Esti mese*” néven futott.

véget ért. A második csoport (női elítéltekkel) foglalkozásai még folyamatban vannak. A kezdeményezés célja az volt, hogy segítsen az elítélteknek kapcsolatot kialakítani a rég nem látott gyermekeikkel, unokáikkal, ami ne csak általános beszélgetésre, levelezésre, telefonhívásra korlátozódjon, hanem egy érdelemgazdagabb, meghittebb kötelékké váljon. A hivatásos meseterapeuta által irányított foglalkozások nagyon sokat segítenek a szétszakított, egymástól eltávolodó családoknak a közeledéshez, de a program hozzájárul a fogvatartottak hangulatának javításához, konfliktusaik megoldásához, nem utolsósorban pedig olvasási és beszédképességük fejlődéséhez is.

A meseterapeuta által megtartott – egymásra épülő – tíz foglalkozás alatt a résztvevők kiválasztották a hozzájuk legközelebb álló mesét, melyet a szakember irányításával feldolgoztak, megismertek. A terápia végén minden elítélt felolvasta a saját meséjét, amiről hanganyag készült, melyet a fogvatartottak hazaküldhettek gyermekeiknek, unokáiknak. Folyamatban van a felvett mesék szerkesztése. A végső cél azok eljuttatása a veszprémi kórház gyermekrészlegébe és a csecsemőotthonba.

A meseterápiás foglalkozások elősegítik az elítéltek személyiségének fejlesztését, a hozzátartozóikkal – különösen a gyermekekkel, unokákkal – való kapcsolataik elmélyítését, ápolását, de ezen túl a hanganyagok kórházak, gyermekotthonok lakói számára is vidám, örömteli perceket jelenthetnek.

Oktatás, képzés

A fogvatartotti reintegráció egyik legfontosabb eleme a börtönben elhelyezett elítéltek képzése. Fontos, hogy a szabadulók piacképes képzettséggel kezdjék meg a kinti életüket, mely biztosíthatja számukra a megélhetést. Az oktatások, képzések a börtönön belül nem csak – a szabadulásra történő felkészítés részeként – egy szakma megtanulását és magasabb iskolai végzettség megszerzését jelentik, hanem rendszeres tanulást, gyakorlati foglalkozást is követelnek. Az elítélt nem haszontalanul tölti el az idejét a börtön falain belül, hanem jól strukturált, irányított keretek között fejleszti képességeit, tudását. A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a Pannon Oktatási Központ Magángimnázium¹⁵ szervezésében valósulnak meg az általános és középiskolai oktatások és a szakmaképzések.

Jelenleg az általános iskola nyolcadik osztályában átlagosan harminc fő folytat tanulmányokat. Szakmaképzések közül festő és szociális gondozó tanfolyam indult felnőttképzés keretén belül. Mindkét képzés kétéves és szakmunkás bizonyítvány megszerzésével zárul. Festő képzésben jelenleg 39, szociális gondozó képzésben pedig

15 Pannon Oktatási Központ Gimnázium, Szakgimnázium, Technikum, Szakképző Iskola és Általános Iskola, Dunaújváros

9 fő vesz részt. Az osztályok összetételében bekövetkező változások elkerülhetetlenek, melynek oka, hogy a beiskolázott fogvatartottak szabadulnak, reintegrációs őrizetbe kerülnek, vagy átszállítás miatt elmennek intézetünkbe. A változásokról az oktató cég a heti szintű egyeztetések alkalmával minden esetben tájékoztatást kap. Az egyeztetések célja az is, hogy az intézetek közötti fogvatartotti mozgás koordinálásánál az oktatások, képzések érintettjeit olyan intézetbe helyezzük át, ahol lehetőségük van folytatni a megkezdett tanulmányokat.

Az oktatás a zárkákban és a lakószobákban valósul meg, a stúdióból kiépített, zárt láncú televíziós hálózaton keresztül. A képző intézet által összeállított tananyagokat a tanmenet szerinti sorrendben, előre meghirdetett időpontban tesszük elérhetővé a képzésben résztvevők számára. Ezeket a képző intézet képviselője elektronikus adathordozón – pendrive, külső merevlemez – adja át, melyek minden esetben átvizsgálásra kerülnek az informatikai szakterület által. Az ismeretanyagokat ismétlés és gyakorlás jelleggel is biztosítjuk az oktatásban részt vevők számára, így aki bármilyen okból elmulasztaná a részvételt valamelyik órán, annak lehetősége van azt pótolni. A tananyagok többszöri hozzáférhetővé tétele hatékonyabb tanulást eredményez. A képző intézet a feladatlapokat, a bv. intézet pedig az íróeszközöket és a füzeteket biztosítja a tanulók részére. Az oktatásban részt vevő fogvatartottak a részükre kiadott feladatokat rendszeresen elkészítik, melyeket az oktató cég pedagógusai ellenőriznek.

A Kormány pandémiás intézkedéseinek megfelelően online oktatás keretében történik a fogvatartottak képzése, de a folyamatosan változó egészségügyi előírások már több alkalommal engedélyezték kontaktórák megtartását is. Ez a hibrid oktatási rendszer garantálja azt, hogy a szakmaképzésben részt vevő fogvatartottak sikeresen eleget tegyenek a gyakorlati vizsga követelményeinek is. Az oktatásban és a szakmaképzésben az ismeretek elsajátításához minden lehetőség és feltétel adott, így a börtönben lévő elítéltek a szabadulásukhoz olyan új ismeretekkel érkehetnek el, ami segíti a reintegrációjukat és a normakövető életmód betartását.

Összegzés

A Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a fogvatartottakkal történő foglalkozás és a reintegrációs tevékenység széles spektrumon mozog, alkalmazva a hagyományos, illetve az új technikák teljes tárházát. Valamennyi programhoz keressük a megfelelő szakmai és civil partnereket, kutatjuk a pályázati forrásokat. A jóvátételi tevékenység minden szegmensében jelen vagyunk. Az elmúlt időszakban készítettünk ajándékot időotthon lakóinak és hajléktalanszállón is adtunk át adományokat, versek és dalok kíséretében. A fogvatartottak minden évben gyűjtenek és alkotnak a Mikulásgyár részére, valamint a Veszprémi Családsegítő és Gyermekjóléti Intézmény kerítését is ők újították fel. Ezen túlmenően temetőfelújításban, -rendezésben és illegális

szemétlerakók felszámolásában is vettek már részt az elítéltek, kollégáink koordinálása, biztosítása mellett. Fontos, hogy a szabadságvesztés-büntetésüket töltő fogvatartottak és a társadalom között meglévő szakadék az általunk épített hídon keresztül eltűnjön, ezt szolgálják a jóvátételi programok és a civilek számára is hozzáférhető információk a reintegrációs szakmai munkáról.

Felhasznált irodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Barabás A. Tünde (2004): Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. Budapest, KJK–Kerszöv.
- Barabás T. – Fellegi B. – Windt Sz. (2011): Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás Mediáció és resztoratív igazságszolgáltatás a Büntetés-végrehajtásban, P-T Műhely, az Országos Kriminológiai Intézet megbízásából, Budapest
- Család, Gyermek, Ifjúság Közhasznú Egyesület Családi csoport konferencia
Online: <http://www.csagyi.hu/kepzések/csaladi-csoport-konferencia> (Letöltés ideje: 2021. 12. 30.)
- Fellegi Borbála (2009): Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Budapest, Napvilág Kiadó
- Konfliktuskezelés/A resztoratív gyakorlatok elméleti háttere
Online: https://konszenzus.org/wp-content/uploads/AVR/lecke6_lap1.html#hiv1 (Letöltés ideje: 2021. 12. 30.)
- Marunák Ferenc (1991): Mi is az a drámapedagógia? Drámapedagógiai Magazin 1. p. 4.
- Resztoratív, mediációs technikák alkalmazási lehetőségei büntetés-végrehajtási intézetekben ppt. II. Zárt ajtók - nyitott lelkek konferencia Tököl, 2011. február 10., Kovács Mihály
- Schmehl János (2015): A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében. Börtönügyi Szemle, 2015/1. sz. 1-4.
- Wikipédia: A facilitátor
Online: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facilit%C3%A1tor> (Letöltés ideje: 2021. 12. 30.)

Böszörményi-Halász Bence

AZ ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓBIZTONSÁG ALAPVETÉSEI, VALAMINT A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI TUDATOSSÁGÁNAK FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Fundamentals of cyber security and opportunities for developing the information security awareness of the penitentiary organization

Napjainkban az állam, valamint annak minden szervezete és polgára kiszolgáltatottá vált a többszörösen összetett elektronikus információs rendszereknek, amelyek nélkül az állam működése elképzelhetetlen volna. A modern gazdasági berendezkedés mellett a társadalom nincs felkészülve arra, hogy a kiesett infrastruktúrák, eszközök vagy szolgáltatások nélkül működjön, így ezeket – egyértelműen – védeni kell. A humán tényező megfelelő affinitás és háttértudás nélkül könnyen támadható és befolyásolható, hiszen a hatékony védekezéshez ismernünk kell az alapvető rendszereket. Tanulmányomban az információbiztonságról, a humán tényező jelentőségeiről, a tudatosság fejlesztéséről, illetve az információvédelem aktuális kérdéseiről értekezem. Bemutatom továbbá az elképzelhető támadások típusait, módszereit, a támadások elleni védekezés lehetőségeit, az oktatás, képzés, tudatosítás jelentőségét és ezek fejlesztési lehetőségeit a büntetés-végrehajtási szervezetben.

Kulcsszavak: információbiztonság, tudatosság, információvédelem, humán tényező, képzés

Nowadays, the state, as well as all its organizations and citizens, have become vulnerable to multi-complex electronic information systems, without which the functioning of the state would be unthinkable. With a modern economic system, society is not prepared to operate when malfunction or breakage occurs in infrastructure, equipment or services, therefore these clearly must be protected. The human factor can be easily attacked and influenced without adequate affinity and background knowledge, as we need to know the basic systems to defend effectively. In my study, I discuss information security, the significance of the human factor, awareness raising, and current issues of information protection. I also present the types and methods of possible attacks, the possibilities of defense against attacks, the importance of education, training, awareness and the possibilities of their development in the penitentiary organization.

Keywords: cyber security, awareness, information protection, human factor, training

Előszó

A XXI. század elejére az állam, és annak minden szervezete, valamint polgára kiszolgáltatottá vált az összetett elektronikus információs rendszereknek. Ezek nélkül egy állam működése, a különböző szolgáltatások biztosítása és igénybevétele mára már megvalósíthatatlan volna. A modern gazdasági berendezkedés mellett a társadalom nincs felkészülve arra, hogy a kiesett szolgáltatások nélkül működjön, így ezeket – egyértelműen – védeni kell.¹ Különös tekintettel arra, hogy az azok működése során felhasznált és keletkező információk, továbbá az azokban kezelt adatok jelentős vagyont képviselhetnek. A szándékos károkozások egyre gyakrabban fordulnak elő, továbbá ezek egyre vakmerőbbek és egyre bonyolultabbak is. Így napjainkra már folyamatosan növekvő fenyegetést jelent a – sérülékeny elektronikus információs rendszereinkre támadó, és egyre erősödő – kiberterrorizmus. Az elektronikus információs rendszerek, szolgáltatások bármelyikének megsemmisülése vagy sérülése a társadalom széles rétegeit érintheti, továbbá az ezeken kezelt adatvagyon bizalmassága, sértetlensége és rendelkezésre állása alapvető fontossággal bír az állami, különösen a rendvédelmi szervek területén. A büntetés-végrehajtási szervezet esetében kiváltképp a személyi állomány személyes adatai, valamint a fogvatartottak személyi és bűnügyi adatvagyonja kiemelt jelentőségű.

Bevezetés

Napjaink egyik legnagyobb kihívását az információbiztonság megteremtése, annak fejlesztése, illetve jelentőségének hangsúlyozása, tudatosítása jelenti. Az infokommunikációs eszközök és rendszerek robbanásszerű fejlődésével a támadási technikák és módszerek is fejlődnek, éppen ezért szükség szerű, hogy az új támadási alternatívákkal szemben is felkészültek legyünk. Az informatikai rendszerek fejlett védelmének köszönhetően a bizalmas vagy érzékeny információk megszerzésére irányuló támadások immáron legfőképpen a humán tényezőt célozzák. A humán tényező fontossága abban rejlik, hogy az, vagyis mi magunk vagyunk leginkább hatással a legtöbb védendő értékre. Az emberi tényező kapcsolatban áll különféle belső és bizalmas információkkal. Létrehozásuk, megjelenítésük, módosításuk vagy esetleges törlésük, megsemmisítésük érdekében számtalan művelet végrehajtására vagyunk jogosultak. Mindemellett az alkalmazottak kapcsolatban állnak egymással, ezáltal könnyedén oszthatnak meg információkat is. Megfelelő affinitás és háttértudás nélkül az emberi alaptermészet – a vele járó hiszékenységgel – könnyen támadhatóságot és befolyásolhatóságot predesztinálhat. A hatékony védekezéshez ismernünk kell az alapvető rendszereket, mi több készség szintjén kell tudnunk kezelni azokat.

¹ Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő – Elektronikus információbiztonság

Generációs különbségek

A téma szempontjából fontos tisztázni a generációk fogalmát. A hagyományos, biológiai meghatározás szerint a generáció² a szülők és utódaik születése közötti átlagos időintervallumot jelöli, mely 20-25 évet ölel fel. Mára azonban a csoportok gyors változásai, az új technológiák megjelenése, az átalakuló karrierutak és értékrendek, valamint az eltolódó társadalmi értékek következtében mindez érvényét veszítette. Napjainkban a generáció fogalmát tehát sokkal inkább szociológiai, semmint biológiai szempontból érdemes megközelíteni. A megfelelő készségek vizsgálatának első lépéseként fontos hangsúlyozni, hogy természetesen az alább kifejtett állítások nem mindenre igazak, a generációs különbségek nem feltétlenül jelentik azt, hogy egy adott korcsoport minden esetben homogén módon használja a technikai rendszereket, valamint az azokon kezelt adatokat. A korcsoportok meghatározásánál az évszámok egyes kutatások tekintetében eltérhetnek, azonban tapasztalatom szerint megközelítőleg minden tanulmányban hasonló időintervallumot fednek le. A generációs különbségeknek kiemelt jelentőséget kell tulajdonítani az egyén információbiztonságban betöltött szerepe tekintetében, hiszen egy adott korcsoportoz való tartozás jelentősen befolyásolhatja az infokommunikációs eszközök használatát, valamint a különféle információbiztonsági szabályok ismeretét, az ezekhez történő alkalmazkodási képességet, illetve a védendő értékekhez való viszonyulást.

„Veterán” generáció (1925 és 1945 között születettek)

Tagjaira az óvatos, visszafogott, biztonságra törekvő magatartás a jellemző. Magánéletükben a családi értékek kiemelt fontossággal bírnak. Életük nagy részét a szocializmusban élték le. Biztonságot és társaságot elsősorban a szűk családban keresnek, és amennyiben nem muszáj, nem alkalmazkodnak a legújabb technológiákhoz. Nehezen tudnak megbirkózni a digitális társadalom kihívásaival, a „felgyorsult világgal”.

„Baby boom” korszak (1946 és 1965 között születettek)

Ők az utolsó generáció, akik még magázták a szüleiket, de egyben az első, akiket már tegeztek a gyerekeik. Náluk jelent meg az igény az individualizációra. Zömében szigorú nevelést kaptak és egész életükben feladatorientáltak voltak, ennek köszönhetően idős korukban is tevékenyek. A „baby boom” korszakba tartozók kevésbé tudnak alkalmazkodni az információtechnológia fejlődéséhez. Csak felnőttkorukban ismerkedhettek meg a különféle infokommunikációs eszközökkel, ezért jellemzően technikai és tudásbeli hiányosságaik is lehetnek. Ez a csoport a legfőbb célközönsége

² Komár Zita: Generációk akkor és most

a kibertámadásoknak, hiszen korukból adódóan még aktív dolgozók, állományi tagok lehetnek, azonban a jelenlegi munkaerőpiacon a legidősebb korosztálynak számítanak.

X generáció (1965 és 1980 között születettek)

Az X generáció tagjai tinédzserként vagy fiatal felnőttként kerültek kapcsolatba a digitális világgal, így munkájukat jelentősen befolyásolja az új technológia, és azt magánemberként is egyre gyakrabban, egyre szélesebb felhasználási körben alkalmazzák. Az X generáció tagjai tehát csak életük során találkoztak ezzel a világgal, jobb esetben elfogadták és elkezdtek használni a digitális világ új eszközeit. Összességében elmondható, hogy sokkal nyitottabbak ezekre, mint az őket megelőző korosztály. Információbiztonsági szempontból azonban egyes tanulmányok szerint az X generáció tagjai követik el a legtöbb hibát, jellemzően a jelszóhasználatban és azok tárolásában adódhatnak nehézségeik.

Y generáció (1980 és 2000 között születettek)

„A digitális bennszülöttek első generációja”.³

Ők a posztmodern világ szülöttei, akik a 2001. szeptember 11-e utáni krízisperiódusban élnek fiatalkorukat. Tagjai magabiztos, energikus, kifejezetten tehetséges, kreatív személyek, akik a korábbi generációktól jelentősen eltérő viselkedést mutatnak a tanulás és a munkavégzés területén. Együtt nőttek fel a modern technika fejlődésével, információéhségük kifejezett, a multikulturális környezetet könnyedén, laza attitűddel kezelik, és jellemző rájuk a „multitasking”.⁴ Az Y generációt jellemzi, hogy mivel tagjai a számítógépekkel együtt nőttek fel, életüket már el sem tudják képzelni a technológia nélkül, az a mindennapjaik nélkülözhetetlen részévé vált. A kiberterroristák jellemzően ebből a csoportból származnak, hiszen pontosan ismerik a saját korlátjaikat, sebezhetőségüket, valamint a korszak szülöttjei mesterei a „social engineering” technikáknak (kifejtés a támadások módszerei fejezetben).

Z generáció (2000 és 2010 között születettek)

Ezen csoport tagjai a terrorizmus krízisperiódusában, a globális válság és a klímaváltozás idején születtek a digitális technológiák világába, amelyben már elképzelhetetlen

a különféle infokommunikációs eszközök nélkül élni. Számukra a közösségi média, az okostelefonok használata már egyfajta szükségletté vált. Életüket „bedrótözva” élik, azaz szimultán több médium felhasználói. Bátrak, kezdeményezők, kevésbé kételkednek saját képességeikben és korlátaikban, ezáltal könnyen támadhatóak. Motivációs struktúrájuk szerint „beleszülettek” az internet világába, mely emberi kapcsolataikat és kommunikációjukat is átalakítja, az online világ kitágítja énjük határait és formálja identitásukat. Az offline, azaz a „való” világban konfliktuskezelési készségük hiányos (pl. indulatkezelési nehézségek, agresszió, a tekintélyhez való megváltozott viszony). A kibertérben jól elboldogulnak ugyan, ám azon kívül meglehetősen instabil személyiségük lehet, így nemzedékük tagjai olykor hiszékenyebbnek bizonyulhatnak az élő szóval tett támadások kapcsán.

Az őket követő „ALFA” generációval (2010 után születettek) szervezeti szinten természetesen még nem érdemes hosszasan foglalkozni, mivel jelenleg nem tartoznak a munkaerőpiachoz.

Az információbiztonság lélektana

A jelszó fontossága

A számítógépes rendszerek világában leggyakrabban felhasználónév és jelszó párossal azonosítjuk magunkat. A támadóknak sokszor elegendő, ha csupán egyetlen felhasználó jelszava feltörhető, ezt kihasználva a teljes rendszert kompromittálhatják.

A túl rövid jelszavak számítástechnikai eszközökkel könnyedén feltörhetőek. Ezt a technikát (brute force) nyers erőn alapuló jelszótörésnek nevezik, ami szisztematikusan próbálgatást jelent, vagyis a jelszavunk minden egyes karakterét egyesével próbálja meg kitalálni az erre speciálisan elkészített szoftver. A legtöbben ráadásul olyan jelszót választanak maguknak, ami a hétköznapi életből vett, gyakori kifejezéseket tartalmaz (pl. asztal, monitor, jelszó). Mivel emberek vagyunk, ez természetes, azonban a probléma az, hogy a hekkerek ezzel értelemszerűen tisztában vannak, mi több a gyakori kifejezésekből szótárlistákat készítenek, ami még inkább megkönnyíti számukra a jelszótörést. A harmadik jellemző hiba, hogy sokan olyan információt használnak fel a jelszavukban, ami a személyükhöz köthető (pl. a háziállatuk neve, a születési évszámuk, illetve rendvédelem esetén sokszor a jelvéyszám jellemző).

³ Komár Zita: Generációk akkor és most

⁴ A „multitasking” magyarul több feladat egyidejű elvégzését jelenti. Eredetileg a számítástechnikából származik a kifejezés, ahol a korai számítógépeket egymagos processzorok hajtották, amelyek egyszerre csak egyetlen feladatot tudtak elvégezni, és csak annak befejezését követően tértek át az újra. A többmagos processzorok elterjedésével azonban a számítógépek már több feladatot is el tudtak végezni egyszerre.

Mennyi idő feltörni egy jelszót?	
"abcdefg" 7 karakter	 29 ezredmásodperc
"abcdefgh" 8 karakter	 5 óra
"abcdefghi" 9 karakter	 5 nap
"a3Cd_f9h1j" 10 karakter	 4 hónap
"b?D3-94ij@!" 11 karakter	 1 évtized
"0D3_9h1yklUG" 12 karakter	 2 évszázad

1. ábra: Példák a „brute force” technikán alapuló jelszavak feltörésére⁵

A fenti ábrán jól látszik, hogy erős jelszó az, amit nehéz feltörni, mert megfelelően hosszú (lehetőleg 12 karakter vagy akár még hosszabb is), továbbá nem tartalmaz nagyon tipikus kifejezéseket és sorozatokat (pl. 54321), nem jellemző a személyünkre, valamint a jelszótörténetnek is megfelel a visszafejthetőség szempontjából (tehát bizonyos számú, korábban használt jelszót nem engedélyez újra alkalmazni a rendszer, ami akár visszamenőleg 24 alkalom is lehet.) Ezek a szabályok minden esetben rögzítve vannak az egyes szervezeteknél, így a büntetés-végrehajtási szervezetnél is az Informatikai Biztonsági Szabályzatban (a továbbiakban: IBSZ). Érdemes megemlíteni, hogy a támadások esetén az adatszivárgások 80%-a a jelszavakhoz kötődik.

Kiemelten fontos a megfelelő jelszótárolás is. A jelszókezelő szoftverek megkönnyítik a sokféle online, esetleg munkahelyi szolgáltatáshoz tartozó jelszó kezelését a szórakoztató, a munkával kapcsolatos és a kritikus fontosságú – például a pénzügyi és az egészségügyi – szolgáltatások használatakor is. Azonban több olyan jelszókezelő szoftver létezik, amelyik valójában csak problémát okoz. Egyes esetekben nehéz használni a túlbonyolított kezelőfelületet, sőt a program akár veszélybe sodorhatja az adatainkat, az anonimitásunkat és a pénzügyet is. Nagyon fontos tehát, hogy a megfelelő szoftvert használjuk. Tapasztalataim szerint minimum 256 bites AES kulccsal titkosított, lehetőség szerint biometrikus zárral ellátott programokat alkalmazzunk. Így egy esetleges mobiltelefon-elhagyás esetén sem kompromittálódik a jelszavaink biztonsága. Ezzel együtt ilyen esetben javasolom azonnal megváltoztatni a különösen fontos alkalmazások jelszavait, hiszen nem lehetünk elég óvatosak, ha a saját adatvagyonunk a tét.

Önellenőrzés

Jelszavaink, valamint az információbiztonság védelmének érdekében az alábbi szempontokat javasolom megvizsgálni; ezek segítséget nyújthatnak a kibertérben töltött mindennapokban.

⁵ A tanulmányban található ábrák forrása a szerző.

1. Jelszavaim erőssége

A fenti táblázat alapján könnyedén el lehet dönteni, hogy elég erősek-e az általunk használt jelszavak. Hány karakteresek, van-e bennük kis, illetve nagybetű, szám, valamint speciális karakter(ek). Számok esetén lehetőleg ne tartalmazzon a személyünkhöz köthető számkombinációkat (pl. dátumok), valamint túl egyértelmű számsorozatokat, sorozatokat.

2. Jelszavaim gyakorisága

Érdemes sűrűn cserélni a titkos kódjainkat, valamint nem ajánlott több online felületen ugyanazt többször használni, illetve plurális pin kódot megadni.

3. Munkaállomás zárolása

Munkahelyi környezetben, amikor elhagyjuk a munkaállomásunkat, minden esetben szükséges zárolni azt. (Bv. IBSZ 51. pontja: „A munkaállomás illetéktelen hozzáférés elleni védelme érdekében a felhasználó köteles a munkaállomást zárolni, illetve ha ez nem lehetséges, köteles a munkaállomásból kijelentkezni, vagy azt kikapcsolni, amennyiben azt felügyelet nélkül hagyja.”) Ez a sietség vagy a túlzott bizalom, esetleg jóhiszemőség okán gyakorta elmaradhat, pedig felhasználói jogosultságainkat alkalmazva könnyedén illetéktelenek férhetnek kényes munkahelyi adatokhoz.

4. Ismerjük-e munkahelyünk információbiztonsági követelményeit, szabályozóit?

Az előző ponthoz csatlakozva kiemelten fontos, hogy a személyi állomány tagja megfelelően megismerje szervezete információbiztonsági szabályozóit és betartsa azokat.

5. Szemetesünk ellenőrzése (fizikailag vagy szoftveresen)

Egy meglehetősen elterjedt social engineering technika a „Dumpster diving”, azaz a „Kukabúvárkodás”, mely a kuka átvizsgálását jelenti. Az emberek bele se gondolnak, hogy milyen értékes információkat tudhat meg róluk a támadó az irodai vagy otthoni szemetesük átvizsgálásával. Elég csak kidobni egy havi bankszámla részletezőt, a támadó már meg is tudhatja a bankszámlaszámunkat, de az is elég, ha egy nem megfelelő jelszótárolásból eredő „jelszavas cetli” belekerül a kukába, és máris hozzáférhetnek a belépési kódunkhoz. Szoftveres szempontból hasonló a helyzet, előfordulhat, hogy olyan érzékeny információt tartalmazó fájlt törölünk, amit véglegesen nem távolítunk el, így az a rendszer lomtárából könnyedén visszaállítható.

Természetesen megannyi lehetőség áll még rendelkezésre a megfelelő önellenőrzés végrehajtására. Több fontos szempont adódhat a fentiekén kívül, melyeket érdemes alaposan átgondolni (pl.: harmadik félnek megadott adatok, munkát érintő kérdések munkahelyen kívül, közösségi oldalakon miket osztok meg stb.).

A támadók és a támadások típusai

A támadók kategorizálásának alapjául a támadások megvalósításának eszközei, céljai és motivációi szolgálnak. A különféle támadó típusok megkülönböztetésének szempontjai a következők:

1. Az adott támadónak mi a célja a támadás végrehajtásával,
2. Milyen előnyre, haszonra kíván szert tenni,
3. Milyen eszközök segítségével valósítja meg a támadást.

A támadók kategorizálásakor – kutatásaim alapján – három főbb csoport különböztethető meg, azonban a felhasznált eszközök tárháza és főként a motiváció okán természetesen temérdek potenciális támadó típus akadhat még.

A főbb csoportok szerint:

1. Fehérkalapos („white hat”) hackerek

Fehérkalapos hackernek nevezünk azokat a kiemelt tudással rendelkező informatikai szakembereket, akik tudásukat arra használják fel, hogy – eseti vagy állandó jelleggel – biztonsági hibákra világítanak rá, ezáltal elkerülve és megelőzve a feketekalapos hackerek betörési kísérleteit. A fehérkalapos hackerek csoportjába tartozik az úgynevezett etikus hacker, illetve a „Penetration Tester” is.

- Etitikus hacker: Egy adott számítógéprendszer vagy számítógép-hálózat biztonsági tesztelését végzi hibakeresési céllal.
- Penetration Tester: Megpróbálja a „veszélyes hibákat” felderíteni és kiaknázni, ezáltal bizonyítva az adott hibában rejlő veszélyeket a rendszer üzemeltetőjének.

2. Szürkekalapos („grey hat”) hacker

A támadó az adott biztonsági rés feltárása közben kihasználja azt, majd a sebezhetőségről értesíti a rendszer üzemeltetőjét, valamint előfordulhat, hogy segítségét is felajánlja a hiba elhárítása érdekében. A legfőbb különbséget az jelenti, hogy a fehérkalapos hackerrel ellentétben a megtámadott rendszer üzemeltetőjével nincs előre egyeztetett megbízás, így alapvetően illegális tevékenységnek minősül. Vannak példák olyan esetekre, amikor a hibát felderítő, majd jelentő hacker pénzjutalmat kért és kapott is, de mindenképpen rizikós és illegális vállalkozás. A szürkekalapos hackerek közé tartoznak a manapság divatos „internetes trollok” is, akiknek egy része a szakértelmét felhasználva, pusztán szórakozásból okoz felfordulást akár közösségi oldalak üzenőfalain – annak biztonsági hibáit kihasználva –, akár komolyabb rendszerekben is.

3. Feketekalapos („black hat”) hackerek

Valamilyen haszonszerzés (pl. gazdasági, politikai stb.), valamint károkozás céljából vagy szimplán rosszindulatból, illetve kíváncsiságból hatolnak be jogosulatlanul

számítógépekbe vagy számítógép-hálózatokba. Az általuk végzett tevékenység minden esetben illegális. A motivációjuk sokrétű lehet, azonban elsődlegesen a pénzszerzés – az adott információ birtoklása által –, vagy a pusztán kíváncsiságuk hajtja őket: „*Megtudom-e csinálni, jobb vagyok-e az üzemeltetők rendszergazdájánál?*”. Sajnálatosan azonban ebben az esetben a kíváncsiságot nem kíséri önmérséklet, így a feketekalapos hacker nem kér engedélyt a tesztelésre, a sikeres behatolás végén nem értesíti az üzemeltetőket, hanem igyekszik kihasználni az illegálisan megszerzett információkat. Gyakran hallani nagyobb multinacionális cégek vagy akár kormányzervek ellen elkövetett „hackertámadásokról”, és az sem ritka, hogy azokat egy másik ország titkoszolgálatához vagy egy ahhoz kapcsolódó csoporthoz kötik. Ilyen esetekben előállhat az a helyzet is, hogy az etikus és etikátlan közti határvonal meglehetősen elmosódik. Ha az adott tevékenységgel egy potenciálisan háborús helyzet elkerülése a cél, akkor az rögtön más megvilágításba helyezi a történéseket.

Érdekeség a hackerek típusai kapcsán, hogy azok elnevezéseit az amerikai western filmekben megjelenő motívumból kölcsönözték, ahol gyakran a kalapok színéből lehet következtetni, hogy általában az a „jó fiú”, aki fehér vagy világos kalapot visel, ellentétben a „rossz fiúkkal”, akik többnyire sötét vagy fekete kalapot hordanak.

A főbb csoportokon kívül, valamint azokon belül is számtalan típust különböztethetünk meg, ezek lehetnek többek között:

4. Hacktivisták

Akik a számítógépes hálózatokon – speciális eszközökkel – proaktív politikai aktivizmust hajtanak végre, a legtöbb esetben a szólásszabadság, az emberi jogok és az információszabadság jegyében.

5. Ipari kémek

Céljuk az iparban elkövetett illegális információszerzés úgy, hogy az ellenérdekelt fél ne szerezzen tudomást arról, hogy információs rendszerét támadás érte, és bizalmas adatok kerültek illetéktelen kezekbe. A feketekalapos hackerek csoportjába tartoznak azok az ipari kémek, akik technológiai fejlesztések után kutatva törnek be hálózatokba.

6. Ex-munkatársak

Az elbocsátásuk következtében sértődött korábbi munkatársak a rendszerről meglévő ismereteiket kihasználva hatalmas károkat okozhatnak mind a szervezet informatikai, információs rendszerében, mind a bizalmas információk illetéktelen kezekbe jutásának tekintetében. A rendvédelemben nem gyakori az előfordulásuk, ez főként nagyobb IT cégek elbocsátott munkatársaira jellemző magatartásmód.

A támadók lélektani módszerei

A támadások módszerei nagyon változatosak lehetnek. A korábban már említett „social engineering” technika, azaz az emberi tényező és az infokommunikációs eszközök gyengeségeit, illetve sérülékenységeit együttesen kihasználó támadási módszer a legelterjedtebb és a leginkább működőképes pszichológiai manipulációs technika a már taglalt emberi tényezők okán. „A család vagy rábeszélés gyakorlati alkalmazása bizonyos információk, ingóságok megszerzése érdekében.”⁶ „A social engineering a befolyásolás és rábeszélés eszközével megtéveszti az embereket, manipulálja vagy meggyőzi őket, hogy a social engineer tényleg az, akinek mondja magát.”⁷ Legelterjedtebb módszerei a következők:

1. Adathalászat

A pszichológiai manipuláció azon esete, amikor látszólag megbízható partnerként elektronikus levélben vagy honlapon próbálnak bizalmas információhoz jutni. A támadó által megszerezni kívánt információk a legkülönbözőbbek lehetnek pl.: felhasználónév, jelszó, hitelkártyaszám, bankszámla adatok stb. Az üzenet arra hívja fel a felhasználót, hogy az jelentkezzen be valamilyen ismert honlapra (PayPal, eBay, valamilyen ismert bank stb.) nagyon hasonló oldalra, ami a manipulátor által üzemeltetett weblap, ahol a feltett kérdések lehetőségét adnak bizalmas információk megszerzésére. (Fontos: Valójában komoly szervezetek, bankok soha nem kérnek bizalmas adatokat elektronikus levélben.)

2. Álruha

A támadó egy másik személy (például rendszergazda, karbantartó, takarító, futár) bőrébe bújik, ezzel tévesztve meg az alkalmazottat.

3. Segítségkérés

A segítségkérést eljátszó támadások – funkciójukból fakadóan – leginkább a helpdesk-en, titkárságon, ügyfélszolgálaton, recepción dolgozókat veszik célba, hiszen ők azok, akik folyamatosan ugyanazt a típusú munkát végzik, emberekkel foglalkoznak, és általában hasonló megkeresésekkel találkoznak nap, mint nap. Éppen ezért nem biztos, hogy azonnal ki tudják szűrni a valótlan megkeresést. Ez a rendészetben is megtalálható jelenség, így telefonon semmilyen bizalmas információt nem szabad kiadni!

4. Új munkatárs

Ezen módszer jellegzetessége, hogy a támadó új kollégának adja ki magát, amely a rendvédelem esetében párosulhat az álruha technika alkalmazásával is, hiszen egyenruhában könnyen megtéveszthető még egy tapasztaltabb kolléga is.

⁶ Douglas P. Twitchell egyetemi professzor értekezése

⁷ Kevin, D. Mitnick (2003)

5. Jóhiszeműség

A technika sajátossága a munkatársak segítőkészségének, naivságának, jóhiszeműségének kihasználása. A social engineerek sok esetben választják ezt a módszert, hiszen a legtöbb ember segítőkész. Szinte minden kolléga szívesen segít a nehéz helyzetben lévőknek, és együtt is érez velük. Továbbá itt kell megemlíteni azt is, hogy az emberek nagy része megbízik a másokban, és nem is sejtjené, hogy az, aki például felhívja telefonon, és megemlít pár belső információt, használja a szervezeten belüli szakzsargont, esetleg egy támadó lehet, és éppen bizalmas információt próbál meg kicsalni belőle.

6. Dumpster diving („Kukabúvárkodás”)⁸

7. Baráti üdvözlés

Lehet, hogy odafigyelünk számos veszélyesnek tűnő jelre, és az ismeretlen címről érkező e-mailekkel nem törődünk, azokat rögtön töröljük (jobb esetben jelezzük őket a bv. szervezet információbiztonsági felelősének), hiszen ennek jelentőségét – úgy vélem – mindenki ismeri már a szervezetünkénél, ám ha egy kedves barát küld nekünk üzenetet, azt feltehetően automatikusan megnyitjuk, hiszen nem hisszük, hogy bármi veszélyt is rejthet. Azért nagyon veszélyes ez a technika, mert eszünkbe sem jut, hogy az adott e-mail veszélyforrás lehet, hiszen megbízható személytől kaptuk. Ahhoz pedig, hogy a támadó hiteles legyen, elég csak megnéznie az érintett közösségi oldalát, és rögtön talál számtalan barátot, akiket alapul véve elküldheti a vírust.

Összességében a social engineer ugyanazokat a meggyőző technikákat alkalmazza, mint amelyeket mindannyian használunk a mindennapok során. Szerepeket veszünk fel, szívességeket teszünk másoknak. A támadó azonban manipulálja és megtéveszti az embereket, illetve etikátlan módon alkalmazza ezen technikákat, amelyekkel gyakran jelentős sikereket ér el.

A támadások elleni védekezés

A tudatosság fontossága

Abban az esetben, ha a felhasználók nem ismerik a különféle információk megszerzésére irányuló támadások technikáit, módszereit, felismerni sem fogják majd azokat, valamint a védekezési alternatívákat sem tudják majd hatékonyan és eredményesen alkalmazni. Továbbá, ha a felhasználó nem ismeri a különféle információbiztonsági szabályokat, akkor az ezekből adódó mulasztásokat könnyedén kihasználhatja a támadó. Nem győzöm elégszer kihangsúlyozni a szabályzatok ismeretének fontosságát. Napjainkban már minden szervezet rendelkezik valamilyen biztonsági szabállyal,

⁸ Lásd bővebben az „Önellenőrzés” című fejezetben.

előírással, melynek megismerésével és elsajátításával a támadások bekövetkezésének valószínűsége csökkenthető. A biztonsági szabályok elkészítését követően a legfontosabb ezek megismertetése a személyi állománnyal, melynek során tudatosítani kell a munkatársakban, hogy a biztonsági előírások betartásával járó korlátozások az általuk végzett munka hatékonyságát és eredményességét is szolgálják.

A büntetés-végrehajtásnál a már többször említett IBSZ, valamint szervezetünk kiberstratégiája nyújthatja jelenleg a legtöbb segítséget.

A támadások elleni védekezés fázisai

Első fázis – Tudás

A kibertámadások elleni harc első védvonala a tudás. Ismerni kell a biztonságtudatosság alapelveit, a szervezetünk belső szabályozóit, a felelősségi rendszert, illetve a ránk vonatkozó kötelezettségeket. Magyarországon az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény határozza meg ezek kereteit, nevesíti a szervezetekre vonatkozó követelményeket, és azokat az alapvető szabályokat, amelyek garantálják a biztonságos működést. A támadások elleni sikeres védekezéshez nem csak az informatikai üzemeltetési terület, illetve a rendszergazdák és a vezetők felkészültségére, hanem valamennyi kolléga tudatosságára is szükség van.

Második fázis – A biztonságtudatosság elősegítése megfelelő belső szervezeti szabályrendszerrel + ISO 22301

Belső szabályrendszerünket többször említettem már. Egyfelől érdemes tudnunk a 2013. évi L. törvény alapvetéseit, másrésztől részletesen szükséges ismernünk és alkalmaznunk szervezetünk IBSZ-ét, harmadrészt iránymutatást kaphatunk a bv. szervezet kiberstratégiájából is. Ezen ismeretek nélkül csak a szerencsén és az affinitásunkon, valamint az önszorgalmunkon múlik egy esetleges támadás kimenetele.

ISO 22301 szabvány: Az ISO 22301 szabvány szerint a szervezetnek képesnek kell lennie arra, hogy egy kárt okozó esemény (pl.: egy dolgozó figyelmetlenségéből vagy tájékozatlanságából adódó kártékony program rendszerbe kerülése) esetén is olyan szinten tudjon tovább működni, ami jelentős mértékben nem befolyásolja az általa végzett tevékenységet. A büntetés-végrehajtási szervezet esetében ez főképp a biztonságos fogvatartást jelenti.

Harmadik fázis – Információbiztonsági felelős kijelölése

Szervezetünkben van olyan felelős személy, aki kimondottan információbiztonsági feladatokkal, azok összehangolásával foglalkozik, ő az információbiztonsági felelős. Tőle kérhetünk segítséget a ránk vonatkozó szabályokkal kapcsolatos kérdéseink esetén, vele egyeztetethetjük az információbiztonság kapcsán felmerülő problémáinkat, neki kell jelezniünk, ha valamilyen rendellenességet tapasztalunk. Az ő felelőssége az is, hogy a tudatosítás folyamatos legyen és a számunkra szükséges képzéseken részt vehessünk.

Negyedik fázis – Adatbiztonsági kérdések fontossága

Az adatbiztonság nem teljesen azonos az információbiztonsággal, azonban nem egzakt tudomány, pár magától értetődő szabályt kell csak betartani:

1. Lehetőség szerint csak a szervezetünk által biztosított eszközön dolgozzunk.
2. Ezt az eszközt magáncélra ne használjuk, másoknak ne adjuk kölcsön.
3. Csak titkosított (VPN) kapcsolaton keresztül érjük el a szervezeti infrastruktúrát.
4. Fokozottan ügyeljünk arra, milyen weboldalakat nyitunk meg.
5. Ha műszaki problémánk adódik, lépünk kapcsolatba a saját szervezetünk informatikai főosztályával, ne kezdjük el magunk megoldani a problémát és semmiképpen ne forduljunk szervezeten kívüli személyhez.
6. Ha szenzitív adatokat kérnek tőlünk, akkor győződjünk meg arról, hogy az illető valóban az, akinek vallja magát (emlékezzünk a social engineering technikákra).
7. Ne használjuk nyílt, publikus hálózatokat munkavégzésre.

Ötödik fázis – Oktatás, képzés, érzékenyítés

Az oktatás és a képzés fontossága arra a tényezőre reflektál, miszerint – ahogy azt már korábban kifejtettem – a kibertámadások sikeressége nagymértékben a humán tényező függvénye. A személyi állomány tagjai jelentik hagyományosan a „leggyengébb láncszemet” a kibervédelemben, értve ez alatt a nem kellően biztonságtudatos viselkedést, a túlzott technológiai bizalmat vagy éppen a hiányzó kételkedést. Az oktatás és a képzés célja nem önmagában egy komplex oktatási vagy vizsgarendszer kialakítása, hanem annak olyan hatékony módon való működtetése, amely a szervezeti kultúrába építi be a biztonságtudatos viselkedést. A képzési rendszerek kialakítása során meg kell szervezni és működtetni azt a hatékony oktatási rendszert, amely a teljes állomány biztonságtudatos viselkedésének növelését eredményezi. Ez véleményem szerint részben megvalósul a Belügyminisztérium Rendészeti Továbbképzési Rendszerén, valamint annak e-learning tananyagain keresztül. Általánosságban elmondható azonban,

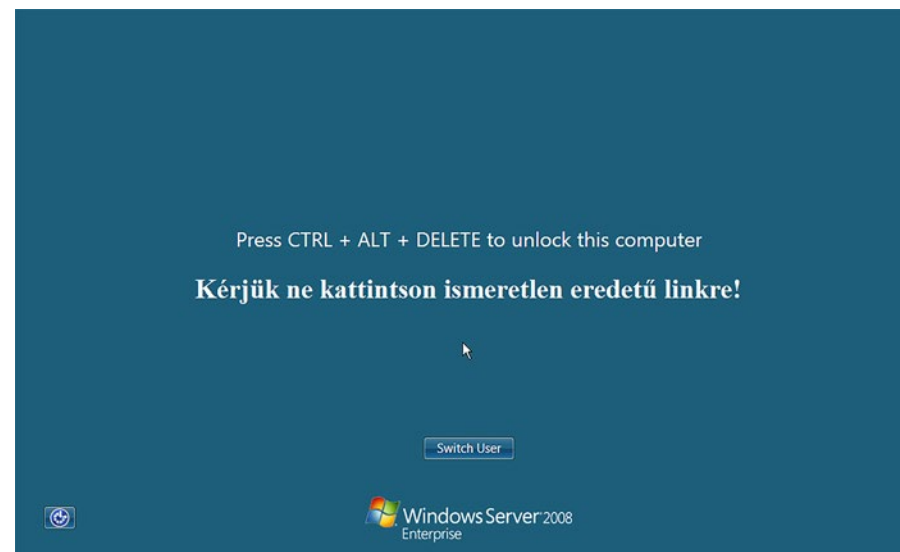

hogyan tananyagokat sajnálatosan nem mindenki tekinti át kellő alaposítással, csupán „lekattintja” a feladatokat, ezért az nyilvánvalóan nem tud rögzülni. Következésképpen úgy vélem, hogy nem elég pusztán az e-learning tananyagok elvégzése ahhoz, hogy mindig és minden helyzetben tudatosan tudjuk kezelni a minket körülvevő kibernetet. Ezen a vonalon haladva kerestem meg Keleti Arthur urat, az Önkéntes Kibervédelmi Összefogás (KIBEV) alapítóját és elnökét, valamint az ITBN CONF-EXPO szakmai összefogás ötletgazdáját, amely képviseli és felvonultatja az informatikai és információvédelemért tenni akaró szervezeteket, gyártókat, disztribútorokat, valamint az őket képviselő tanácsadó és integrátor szolgáltatókat. Keleti Arthur úrral történt hosszas beszélgetésünkben megvitattuk a lehetséges veszélyforrásokat, illetve azon lehetőségeket, melyek segíthetnek az érzékenyítésben. Közös véleményünk szerint több módja is lehet a megfelelő információbiztonsági tudatosítás fejlesztésének. Fontos azonban leszögezni, hogy az érzékenyítés szerepe azon kollégák esetében a legfontosabb, akik saját elhatározásból kevésbé vagy minimálisan sem nyitottak az információbiztonsági intézkedések felé. Ezek a kollégák képviselik azt a réteget, akiket a legnehezebb megszólítani és rábírnai a megfelelő lépések megtételére. Keleti Arthur szavait idézve: „A gond sohasem a fogékony emberekkel van, mindig az elutasító (renitens) kollégák a problémásak.”

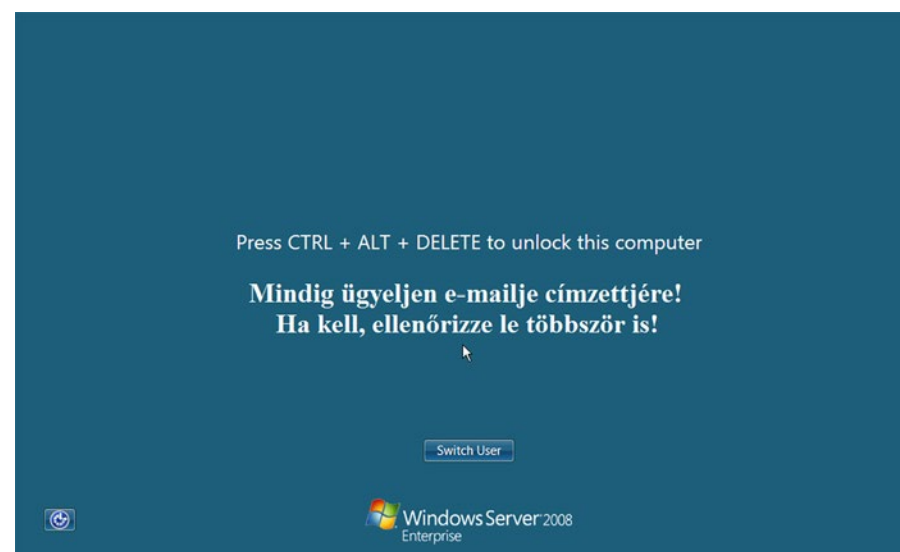
Oktatási, képzési és érzékenyítési módszerek

Az internalizáció kikényszerítése (sulykolás)

Az első – és egyben talán leghatásosabb – módszer a viselkedési szabályok elsajátításának kikényszerítése, azaz egyfajta „sulykolás”. Minél többször találkozunk egy témával, annál jobban képes rögzülni az adott tudásanyag. A figyelem felkeltésére nincsenek meghatározott módszerek, kreativitás és találékonyság útján lehet elérni a kívánt hatást. Fontos az erős felhívó jelleg, melynek kapcsán találkozhatunk a „blickfang” (a reklám figyelmet megragadó része, amely feltűnő, szembeötlő, harsány, néha akár kirívó is lehet) kifejezéssel, ami a pillantás elkapását jelenti. Ennek a koncepciónak fontos eleme, hogy nem csupán a szokásos eszközökön keresztül érdemes működtetni (faliújság, körúzenet, feladatszabó levél stb.), hanem olyan helyeken is, amiket nem lehet figyelmen kívül hagyni és nehéz elkerülni. Ezen a vonalon haladva készítettem el az alábbi látványterveket, melyek alkalmazása részben megoldást kínálhat a most tárgyalt módszerre. A koncepcióban az alábbi üzenetek ciklikusan változnának, így nagy mennyiségű fontos tartalmat lehet eljuttatni a teljes állomány számára.

2. ábra: Lezárt/zárolt képernyő a saját rendszerünkben, mely az ismeretlen eredetű linkre kattintás tilalmára hívna fel a figyelmet, ami gyakori módja az adathalász támadásoknak

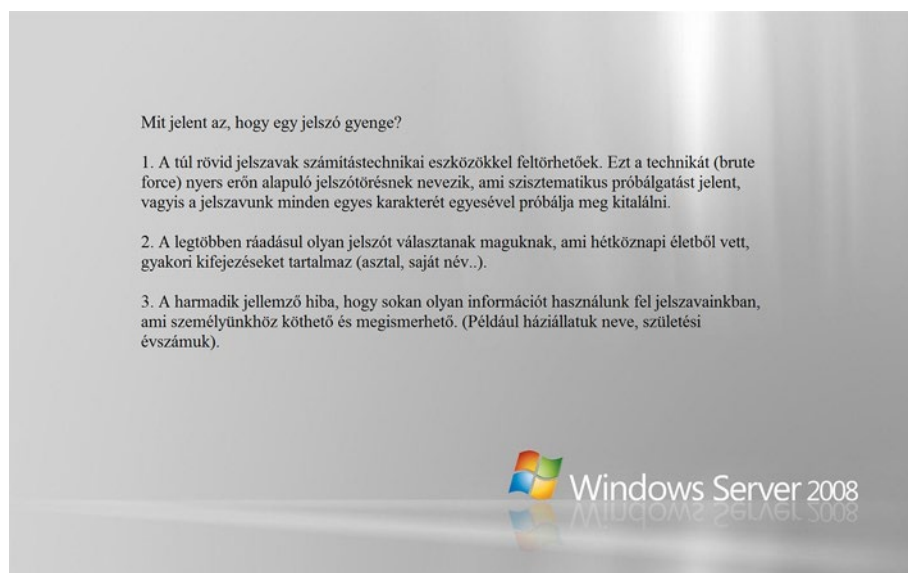

3. ábra: Lezárt/zárolt képernyő a saját rendszerünkben, mely arra figyelmeztet, ügyeljünk rá, hogy az általunk küldött e-mailek címzettje ne lehessen más személy, mint a tényleges címzett

4. ábra: Munkaadóink háttere (munkahelyi környezetben), mely az információbiztonsági tudatosságra hívja fel a figyelmünket

5. ábra: Munkaadóink háttere (munkahelyi környezetben), mely a nem megfelelő jelszóhasználatra figyelmeztet

Természetesen tekintettel szervezetünk fegyveres jellegére, a túlzottan kirívó, akár játékos, a szó jó értelmében vett infantilis figyelemfelhívó üzeneteket nem célszerű kivitelezni. Vállalati szinten azonban, a civil szféra kiberszakemberei gyakran alkalmaznak ilyen „blickfang” módszereket is, mint például egy óriási széf a közösségi térben

elhelyezve, amihez a megfelelő kódok el vannak rejtve az épület különböző pontjain, ezzel felhívva a figyelmet arra, hogy a nem megfelelően tárolt jelszóval egy jól elzárt adatot is meg lehet szerezni. Álláspontom szerint megfelelően figyelemfelkeltő lehet egy képernyőkép is, amit hatékonyan el lehet juttatni a teljes személyi állományhoz, hiszen napi munkánk során elkerülhetetlenül látjuk a munkaállomásunk képernyőjét.

Előadás – személyes megjelenéssel

Keleti Arthur úrral történt interjúm során számos módszer merült fel, azonban véleményem szerint azok főként vállalati szinten működnek, ellenben egy megfelelően prezentált, érdekes és figyelemfelhívó előadással szintén nagy célközönséget lehet elérni, ebben mindketten egyetértünk. Egy előadáson történő kötelező megjelenés elrendelésével pedig elősegíthető, hogy az említett „renitens” (információbiztonsági szempontból kevésbé progresszív szemléletű) kollégák is részt vegyenek egy ilyen oktatáson. Ezen esetben pedig egyetlen tényezőt áll vagy bukik a koncepció sikere: az előadó kommunikációs képességein. Kézenfekvő megoldásnak tűnhet egy információbiztonsági felelős által prezentált előadás, azonban ez nagyban függ annak retorikai képességeitől is, éppen ezért „külső”, a témában szakértő előadókat érdemes felkérni a prezentációk megtartására, akik az adott témakört közérthetően, esetenként játékos jelleggel, mégis rendkívül informatív módon tárják a személyi állomány elé.

Informatikai oktatás

Mint korábban említettem, ez részben megvalósul a Belügyminisztérium Rendészeti Továbbképzési Rendszerén, valamint annak e-learning tananyagain keresztül. Úgy hiszem, hogy ezt a rendszert nem kell részletesen bemutatni, hisz minden, a bv. szervezetnél foglalkoztatott kolléga ismeri, használja és tanulhat belőle.

Konklúzió

Tanulmányomban olvashatóak a téma kapcsán a legfőbb hibák és problémák, valamint a lehetséges megoldások, a támadások típusai, módszerei, lélektani hatásai, illetve az ezekre javasolt főbb védekezési stratégiák. Összességében azonban elmondható, hogy a cél nem más, mint egy olyan biztonságtudatos szemlélet kialakítása, melynek köszönhetően a legtöbb incidens elkerülhető, illetve azok súlyossága vagy következményei elhanyagolhatóak. Természetesen nem foglalkoztam az összes fenyegetéstípussal és nem foglaltam össze minden támadási lehetőséget, hiszen napról napra újabb technikák jelennek meg. Igyekeztem az elmúlt pár év tapasztalataira fókuszálni, a minket leginkább körülvevő veszélyekre figyelmeztetni. Meglátásom szerint a kibervédelem hasonlóan az objektumvédelemhez. Ha fejlett, korszerű, jószerevel áthatolhatatlan védelemmel látjuk el magunkat, valamint a területet védő személyek is csalhatatlanul, tökéletesen

végzik a feladataikat, vélhetőleg akkor is lesz olyan támadó, aki képes ezt a védelmet kijátszani, megtéveszteni, manipulálni az emberi komponenst. A kiberterrorizmus a társadalom széles rétegeit érintő probléma, azonban sokan még mindig úgy reagálnak a fenyegetésekre, hogy: „Engem úgysem vernek át”, „engem úgysem célozna meg senki”, „úgyis észreveszem, ha valaki át akar verni”. Ezzel szemben bárki válhat a legkifinomultabb megtévesztési módszerekkel, pszichológiai trükkökkel vagy pusztán megfelelő technikai háttérrel rendelkező támadó áldozatává.

A tökéletes védekezés alighanem utópia. Ellenben helyes jelszógyakorlattal, szabálykövető hozzáállással, megfontolt informatikai magatartással, felelősséggel, a szabályzatok ismeretével, megfelelő oktatással, befogadó hozzáállással és némi fogékonysággal már megtettünk mindent az információbiztonsági tudatosságunk megszerzése, valamint annak fejlesztése érdekében.

„A kiberbiztonság nemcsak közös érdek, hanem közös felelősség is”⁹

Felhasznált irodalom

Az információbiztonság lélektana (Psychology of Information Security) - „KÖFOP keretében megvalósuló fejlesztések IT biztonságának növelése, ezáltal rendszerekkel összefüggő korrupciós lehetőségek és kockázatok csökkentése” tanulmány

Belügyminisztérium Rendészeti Továbbképzési Rendszer – Információbiztonság lélektana e-learning tananyagai

Kevin D. Mitnick (2003): A legendás hacker – A megtévesztés művészete

Komár Zita: Generációk akkor és most. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/generacioelmeletek>

Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő – Elektronikus információbiztonság http://www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/adatvedelem/elektronikus_informaciobiztonsag

⁹ Dr. Szabó Hedvig nb. altábornagy

